

”Et trygt vitne er et godt vitne”

*En studie om vitners møte med aktører i
straffesaksprosessen i et
interaksjonsteoretisk perspektiv*

Lena Longva-Stavem

Masteroppgave i rettssosiologi
Institutt for kriminologi og rettssosiologi
Det juridiske fakultet
UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2011

© Forfatter: Lena Longva-Stavem

År: 2011

Tittel: Et trygt vitne er et godt vitne- En studie om vitners møte med aktører i straffesaksprossessen i et interaksjonsteoretisk perspektiv.

Forfatter: Lena Longva-Stavem

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Tittel: ”Et trygt vitne er et godt vitne”- *En studie om vitners møte med aktører i straffesaksprosessen i et interaksjonsteoretisk perspektiv*

Student: Lena Longva-Stavem

Veiledere: Liv Finstad og Jon Strype

Institutt for kriminologi og rettssosiologi 2011

”En godt fungerende rettsstat er helt avhengig av at publikum stiller som vitner, fordi uten vitner undergraves rettsstaten” (St.meld. nr.42 2004-2005).

I denne oppgaven rettes søkelyset mot vitner i straffesaker.

Gjennom utsendelse av spørreskjema til tidligere vitner i straffesaker er det i denne oppgaven kartlagt i hvilken grad disse er blitt orientert om sin rolle i straffesaksprosessen fra politiet og domstolens side.

Det har de senere år blitt rettet et økt fokus inn mot ivaretagelse av vitner i straffesaker. I tillegg til at ivaretagelse innebærer å ta menneskelige hensyn settes dette begrepet ofte i direkte sammenheng med kommunikasjon.

I forbindelse med dette prosjektet har jeg utviklet følgende problemstillinger:

- 1. I hvilken grad opplever vitnet å bli orientert om sin rolle i straffesaksprosessen fra de profesjonelle aktører, og hvor viktig er denne orienteringen for det enkelte vitnet?*
- 2. Etablerer politi og domstol tillit til vitner i straffesaker gjennom kommunikasjon med vitnene i denne prosessen?*

På bakgrunn av svarene fra respondenter, og innholdet i innkallingen som blir utsendt til alle vitner i straffesaker, stilles det spørsmål om vektlegging av vitneplikten fra de profesjonelles side kan ha ført til at vesentlig informasjon om andre sider ved vitnerollen er

underkommunisert. Jeg argumenterer i denne forbindelse for at innholdet i innkallingen som blir utsendt til vitner i straffesaker bør endres.

Uttrykket ”Et trygt vitne er et godt vitne” henviser til at dersom vitnet er trygg i sin rolle vil dette føre til at fremmøte i retten vil være preget av mindre usikkerhet. En opplevelse av trygghet i retten vil føre til at vitnet i større grad kan konsentrere seg om sin forklaring, noe som vil bidra til at retten får et mest mulig riktig grunnlag for sin avgjørelse (Håndbok for vitnestøtte 2009).

Analysene fra dette prosjektet viser at det er en sammenheng mellom kommunikasjon og følelse av trygghet. Ved å identifisere de ulike samhandlingsrammene som preger møtene mellom de profesjonelle aktører og vitner, fremlegges ulike forklaringer som kan ligge til grunn for de profesjonelles interaksjon med vitner i straffesaker. I denne sammenheng vises det til politiet og domstolens muligheter og begrensninger når det gjelder kommunikasjon med vitner.

Gjennom å diskutere analysene i lys av Axel Honneths anerkjennelsesteori drøftes det i hvilken grad alle vitner i straffesaker er gitt rettslig- og sosial anerkjennelse. Anerkjennelse av vitnerollen er vesentlig fordi den konkretiserer det enkelte vitnets viktige betydning i forhold til straffesakspleien. I denne forbindelse vises det til at det er skapt et rettslig skille mellom ulike kategorier vitner. Det stilles spørsmålsteget ved om differensieringen av vitner også bør gjelde i forhold til grad av informasjon som blir gitt angående straffesaksprosessen i sin helhet.

Avslutningsvis drøftes det hvorvidt mangel på informasjon til vitner kan identifiseres som justisfeil i forbindelse med straffesaksprosessen. Denne vinklingen setter ansvaret til aktørene i straffesakssystemet, med hensyn til å tilpasse praksis og prosedyrer opp mot vitnenes behov, på dagsorden.

Forord

Professor Liv Finstad henvendte seg til masterstudentene på Institutt for kriminologi og rettsosnologi (IKRS) høsten 2009, hvor hun tilbød interesserte å delta i et gruppesamarbeid med masterprosjekter rettet inn mot politiet. Muligheten til å jobbe sammen med andre studenter både når det gjaldt forskningsprosessen i seg selv og selve fagfeltet, var noe jeg anså som en stor fordel. Jeg kontaktet derfor Finstad, og selv om jeg allerede hadde valgt tema for eget masterprosjekt, fikk jeg anledning til å delta i denne gruppen.

Professor Liv Finstad har gjennom sin forskning i størst grad benyttet kvalitative metoder. Mitt sterke ønske om å delta i gruppesamarbeidet ble derfor utfordret av ønsket om å gjøre bruk av kvantitativ metode i eget prosjekt. Jeg undersøkte derfor muligheten for å ha to veiledere, en for det faglige innholdet og en for metode. Dette var i seg selv ikke problematisk, men IKRS hadde ikke midler til å dekke eventuelle kostnader ved en slik løsning. Selv om det på institutt for kriminologi og rettsosnologi finnes kvalifiserte veiledere på kvantitativ metode, valgte jeg å søke etter metode veileder utenfor instituttet.

I og med at jeg er ansatt i politiet var det naturlig å kontakte forsker Jon Strype ved politihøgskolens forskningsavdeling. Han fikk de nødvendige godkjenninger fra sin ledelse, og samarbeidet mellom Liv Finstad og Jon Strype som mine veiledere kunne starte.

Takk

Jeg vil først og fremst takke de vitner som har tatt seg tid til å svare på denne undersøkelsen, uten dem hadde det ikke blitt noen oppgave.

Ansatte ved Domstoladministrasjonen har velvillig bidratt med statistikk og annet relevant materiale i forbindelsen med undersøkelsen. I tillegg må det nevnes at jeg sjeldent har blitt møtt på en mer positiv måte av alle de ansatte jeg har hatt kontakt med fra denne organisasjonen. Takk

Jeg vil også rette en takk til alle domstoler for deres bidrag av rettsbøker. I en ellers hektisk arbeidshverdag har representanter for domstolene tatt seg tid til å følge opp mine bestillinger, og svare på mine mange henvendelser.

Ansatte ved Østfold politidistrikt og Fredrikstad tingrett har vært viktige medspillere og forenklet prosessen i forhold til de praktiske gjøremål som følger av et slikt prosjekt. Jeg retter i denne forbindelse en særlig takk til Trond Torp, Svend Roger Gundersen, Elin Fossum, Iris Wernersen, Ivar Prestbakken, Arnfinn Agnalt og Wendla Dehli Evensen.

Mine veiledere, Liv og Jon, dette har vært en utrolig lærerik prosess takket være dere!!

Jeg vil også rette en takk til mine medstudenter i ”Politigruppa”; Mari Barwin, Anne M. W. Kalfoss, Veronica Vik, Ine Midtun og Jeanette Helen Lockhart. Det har vært godt å vite at jeg under hele prosessen har hatt noen ”å spille ball med”.

Andrine og Espen, nå er mamma ”endelig ferdig med oppgaven!”

Arne, jeg elsker deg.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	11
1.1	Retts sosiologisk perspektiv	14
1.2	Ivaretagelse av vitner.....	15
1.3	Begreper og avgrensninger.....	18
1.3.1	Vitner.....	18
1.3.2	De profesjonelle aktører	21
1.3.3	Straffesaker.....	22
1.3.4	Tillit.....	23
1.3.5	Legitimitet	25
1.4	Tidligere forskning	26
1.5	Oppgavens oppbygging	30
2	Hvilke valg er tatt og hvorfor?	32
2.1	Metode.....	32
2.2	Redegjørelse for utvikling av problemstillinger.....	34
2.3	Utvalgs kriterier.....	37
2.4	Utvikling av spørreskjema.....	42
2.5	Analysestrategi	46
2.5.1	Kvantitative analyser.....	46
2.5.2	Kvalitative analyser.....	51
2.6	Forskningsetiske overveielser.....	52
2.7	Meldepliktig prosjekt.....	55
3	Teoretiske perspektiv	56
3.1	Sammenheng mellom metode og teori	56
3.2	Interaksjonsteoretiske perspektiv	57
3.3	Språkpragmatisk perspektiv	58
3.4	Profesjonelle og institusjonelle diskurser	60
3.5	Anerkjennelsesteori	60
3.5.1	Rettslig anerkjennelse	61
3.5.2	Sosial anerkjennelse	62
4	INSTITUSJONELLE MULIGHETER OG BEGREN SNINGER.....	63
4.1	Politiets rolle i strafferettssystemet.....	63

4.1.1	Politiet og vitner	66
4.2	Domstolenes rolle i strafferettssystemet	68
4.2.1	Domstolen og vitner	69
4.3	Hva kjennetegner vitnets møte med institusjonene?	72
4.4	Felles mål – ulik tilnærming	76
5	Resultater	79
5.1	Utsendelse av spørreskjema	79
5.2	Svarprosent og frafallsanalyse	80
5.3	Svargruppen presentert gjennom demografiske variabler	85
5.3.1	Kjønn og alder	85
5.3.2	Utdanning	85
5.3.3	Navn	86
5.3.4	Antall oppmøter i retten	86
5.3.5	Tidspunkt fra avhør til møte i retten	87
5.3.6	Aktor eller forsvarers vitne	87
5.3.7	Kvalitativt datamateriale	88
6	Presentasjon av resultater i lys av interaksjonsteoretiske perspektiver	89
6.1	Vitners plikter	90
6.1.1	Interaksjon i et språkpragmatisk perspektiv	94
6.1.2	Profesjonelle og institusjonelle diskurser	96
6.2	Vitners rettigheter	103
6.2.1	Rettslig anerkjennelse av vitner	107
6.2.2	Orientering om rettigheter	108
6.3	Oppsummering	113
7	Presentasjon av resultater og diskusjoner I lys av tidligere forskning og anerkjennelsesteori	114
7.1	Kommunikasjon med de profesjonelle aktører	125
7.1.1	Vitners kommunikasjon med representanter for politiet	126
7.1.2	Kommunikasjon I retten	129
7.2	Vitners følelse av trygghet	132
7.3	Trygghet og tillit, to sider av samme sak?	139
7.4	Sosial anerkjennelse og respekt	145
7.5	Når informasjon ikke er nok	149

8	Oppsummering og konklusjoner	151
8.1	Informasjon gitt til vitner.....	151
8.2	Vitnestevningen – språk og innhold	152
8.3	Kommunikasjon med de profesjonelle aktører.....	156
8.4	Følelse av trygghet.....	158
8.5	Justisfeil i straffesaksprosessen	159
8.6	Hvem gjør hva og hvordan?	160
8.7	Momenter for videre forskning.....	162
	Litteraturliste	166
	 Vedlegg 1. Spørreskjema.....	 172
	Vedlegg 2. Orienteringsbrev.....	184
	Vedlegg 3. Brev om påminnelse.....	186
	Vedlegg 4. Vitnestevning Oslo politidistrikt.....	187
	Vedlegg 5. Vitnestevning Østfold politidistrikt.....	188
	Vedlegg 6. Godkjenningensbrev NSD.....	189

1 Innledning

Jeg har vært ansatt i politiet som stevnevitne¹ siden januar 2006.

I forbindelse med min arbeidserfaring har jeg gjort meg noen betraktninger som har dannet grunnlaget for iverksettelse av dette masterprosjektet.

Vitner som kontakter min arbeidsplass har ofte gitt uttrykk for at de ikke kjenner saksgangen i straffesaker. Mange forstår heller ikke hvorfor de må forklare seg i retten når de allerede har avgitt sin forklaring til politiet. Flere er også tydelig nervøse for å forklare seg i retten fordi de ikke ønsker å møte tiltalte, eller fordi de ikke husker detaljer fra hendelsen.

På bakgrunn av en rekke lignende erfaringer er det min oppfatning at det å møte i retten er en vesentlig hendelse i den enkeltes liv. Jeg har også en antagelse om at vitner i straffesaker trenger å bli ivaretatt på en bedre måte, både når det gjelder å forberede seg til å møte i retten, og å avgi forklaring. Noen vitner vil også ha behov for en oppfølging i etterkant av et rettsmøte. En slik oppfølging kan for eksempel være muligheten til å snakke med noen som har forståelse for hva man har vært gjennom ved å avgi forklaring i retten.

Denne oppfatningen er i samsvar med en rekke henvendelser som tidligere er gjort til Justisdepartementet fra privatpersoner og organisasjoner.

På bakgrunn av dette ble det i 2005 opprettet en arbeidsgruppe i Justisdepartementet for å vurdere hvordan vitner bedre kan følges opp i straffesakskjeden. Deres arbeid resulterte i rapporten; ”Oppfølging av vitner i straffesaker” (2006) (heretter kalt OVS rapport 2006).

Rapporten er basert på en befolkningsundersøkelse gjennomført av Synovate MMI desember 2005, uttalelser fra politidistrikter, statsadvokatembeter, domstoler, forsvarere og rådgivningskontor for kriminalitetsofre. Samtidig har også Riksadvokaten og Domstoladministrasjonen kommet med synspunkter og vurderinger. Representanter fra Riksadvokaten og Domstoladministrasjonen inngikk i arbeidsgruppen og stiller seg enstemmige bak de forslag som fremkommer i rapporten.

¹ Jobben som stevnevitne innebærer meddelelse av diverse dokumenter som; innkalling til rettsmøter, forkynnelse av dommer, kjennelser, forelegg og påtaleunntatelser. Stevnevitne sender dokumenter pr. post, kaller inn til personlig meddelelse av dokumenter, og driver oppsøkende virksomhet dersom man ikke får tak i personer pr. post eller telefon.

Det er av avgjørende betydning at publikum stiller som vitner i straffesaker. Dette begrunnes med gjennomføring av en tilfredsstillende straffesaksbehandling, og for opprettholdelsen av rettsstaten. I en straffesak må påtalemyndigheten eller domstolen ta stilling til om en siktet er skyldig eller ikke. I mange saker vil vitner være det avgjørende bevis for om det er begått en straffbar handling eller ikke. Dersom vitner ikke melder fra om straffbare hendelser, eller ikke ønsker å avgi forklaring vil det ikke være mulig å gjennomføre strafferettspleien. Det er derfor fastsatt ved lov, straffeprosessloven § 108, at alle har plikt til å møte som vitne ved norske domstoler (OVS rapport 2006:8).

Det har vært antatt fra flere av aktørene innenfor straffesakspleien at det er i ferd med å utvikles en negativ holding til å vitne i straffesaker. Mulige årsaker som blir fremhevet for å forklare denne utviklingen er blant annet endringer i kriminalitetsbildet. I forbindelse med utviklingen av den organiserte kriminaliteten kan det synes som at det har blitt skapt en økende frykt for trusler og represalier blant vitner generelt. Dersom det føles belastende for et vitne å avgi forklaring i en straffesak kan dette føre til at mange vegrer seg for å avgi forklaring. Det er også en fare for at publikum kan få sviktende tillit til at rettsapparatet er i stand til å ivareta den enkelte på en god måte. Det er derfor viktig at det etableres gode ordninger slik at belastningen for å melde fra, eller avgi forklaring, reduseres for vitner. I forlengelsen av dette er det en viktig forutsetning at det sørges for at vitner kan stå frem å forklare seg uten press, ubehageligheter, økonomisk belastning, eller fare for seg selv eller andre. Det kan i denne sammenheng være en utfordring å ivareta siktedes fundamentale rettigheter samtidig som samfunnet beskytter vitner som skal ivareta samfunnets behov for oppklaring av en sak (ibid: 2006:2-8).

Rapporten konkluderer med at det er behov for å styrke oppfølgingen av vitner i straffesaker, og det blir foreslått en rekke praktiske, ikke rettslige tiltak, både for politiet, påtalemyndigheten og domstolene. Forslagene som fremkom i rapporten kan oppsummeres i følgende punkter:

Rådgivningskontoret for kriminalitetsofre

- Rådgivningskontoret for kriminalitetsofre (heretter kalt RKK) etableres som en permanent ordning, hvor mandatet utvides og navn endres for å tydeliggjøre at kontorene er et tilbud til kriminalitetsofre, pårørende og vitner.

- Opprettelse av støttetelefon for kriminalitetsofre, pårørende og vitner

I kontakt med politi og påtalemyndighet

- Styrket informasjon til vitner både i forbindelse med etterforskning, henleggelse av saker og muligheten vitner har til å ta kontakt med politiet, og andre, angående vitnerollen generelt.
- Økt tilrettelegging for vitner gjennom bruk av fjernteknologi
- Bevisstgjøring om vitnebehandling i politiet og hos påtalemyndigheten

Domstolsbehandlingen

- Praktisk og individuell tilrettelegging som inkluderer mulighet til fysisk adskillelse fra vitner og tiltalte.
- Landstekkende ordning med vitnestøtte før, under og etter en rettssak.
- Økt orientering til vitner når det gjelder forsinkelser i forbindelse med rettsmøtet, angående gjennomføringen av rettsmøtet, og lokaltilpasset informasjon om den domstolen vitnet skal møte i.

Forsvarere

- Informasjon til vitner om vitnerollen gjennom blant annet bruk av internett
- Oppfordre Forsvarergruppen av 1977 og Advokatforeningen lovutvalg for strafferett og straffeprosess til at det settes etiske problemstillinger på dagsorden i forholdt til advokaters kontakt med vitner.

Øvrige tiltak

- Kortfattet, flerspråklig og publikumsrettet informasjon til vitner gjennom brosjyrer og internett.
- Informasjon rettet mot unge.
- Det bør utvikles en strategi innenfor politiet og påtalemyndigheten i forhold til å presentere straffesaker i media som understreker vitners viktige rolle i en straffesak.

- Det bør gjøres flere forskningsbaserte undersøkelser for å få ytterligere kunnskap om vitners erfaringer i straffesaker (ibid. 2006:7).

OVS rapporten omhandler vitner som ikke selv er rammet av en straffbar handling, men har observert eller fått kunnskap om forhold som kan belyse et hendelsesforløp.

Undersøkelsene og vurderingene som rapporten baserer seg på er ikke forskningsbaserte. Arbeidsgruppen mener likevel at deres arbeid kan gi et grunnlag for å peke på områder hvor oppfølging av vitner kan bli bedre.

Det anbefales fra denne arbeidsgruppen å gjennomføre en undersøkelse blant vitner i straffesaker.

Egen arbeidserfaring, samt OVS rapporten utgjør til sammen grunnlaget for mitt ønske om å utvikle ny kunnskap på noen områder innenfor det fagfeltet som strafferettspleien utgjør. Jeg håper derfor at dette prosjektet kan belyse hvordan vitner opplever møtet med de profesjonelle aktørene i straffesaker, sett fra vitnets eget perspektiv.

1.1 Rettssosiologisk perspektiv

Dahlberg-Larsen (2009) hevder at rettssosiologi er spesielt egnet til å inngå i tverrvitenskapelig sammenheng. Rettssosiologi har et perspektiv på retten som et sosialt fenomen i vekselvirkning med andre sosiale fenomener. Gjennom å utvide bestemmelsen av det rettslige inkluderes rettslige institusjoner som domstol og forvaltning hvor retten typisk skapes og iverksettes. Studiet av disse fenomener og prosesser, basert på samfunnsvitenskapelige teorier og metoder, er hva som kalles rettssosiologi. Samfunnet består av flere del områder som studeres av forskjellige samfunnsvitenskaper med utgangspunkt i de rettslige definerte problemstillinger. (Dahlberg-Larsen 2009: 49-51).

I forbindelse med denne undersøkelsen rettes fokus på politiet og domstolen som rettslige institusjoner, hvor rettssosiologi settes i sammenheng med interaksjon og kommunikasjon. Hvordan kommuniseres rettsregler og annen relevant informasjon angående straffesaksprosessen til vitner i straffesaker?

Dahlberg-Larsen (2009) påpeker videre at en meget viktig del av rettssosiologien sett fra en praktisk synsvinkel bør være virkninger av rettslig regulering, som han kaller operasjonell rettssosiologi. Dette innebærer å stille spørsmål om, og undersøke hvordan gitte rettsregler virker i samfunnet i forhold til hvordan deres målsetninger er. I denne forbindelse er målet å identifisere hvilke faktorer som betinger disse reglenes suksess eller fiasko. Innenfor rettssosiologisk forskning settes fokus på de rettslige elementer innenfor ulike prosesser i samfunnet. Dahlberg-Larsen (2009) viser til åtte ulike faktorer i denne forbindelse:

1. Selve lovens form og innhold
2. Det øvrige rettssystem
3. De myndigheter som anvender retten
4. De berørte grupper av borgere
5. Reglenes politiske bakgrunn og de aktuelle politiske forhold
6. Tildeling av ressurser
7. Rettslige kommunikasjonsprosesser
8. Strukturelle forhold m. v

Listen viser til hvilke forhold det kan være relevant å vie oppmerksomhet i lys av reglenes kontekst, hva som bestemmer reglenes implementering og hvilke faktorer som kan påvirkes for å lette mulighetene for at reglene vil fungere som tilsiktet (ibid.:51- 52).

Denne undersøkelsen tar utgangspunkt i flere elementer fra denne listen. De myndigheter som anvender retten er i denne sammenheng politi og domstol. De berørte gruppe borgere er vitner i straffesaker. De rettslige kommunikasjonsprosesser inkluderer en kartlegging av vitnenes interaksjon med de profesjonelle aktører både innenfor og utenfor rettssalen. De strukturelle forhold setter søkelyset på institusjonelle muligheter og begrensinger de profesjonelle aktører må forholde seg til i møtet med vitner.

1.2 Ivaretagelse av vitner

Det har de senere år vært rettet et økt fokus i Norge mot ivaretagelse av vitner i straffesaker. Med virkning fra 1.november 2009 trådte endringer i påtaleinstruksen vedtatt 25. september 2009 i kraft. Disse endringene medførte at fornærmede og etterlatte har fått presisert sine rettigheter med hensyn til informasjon, varsel og underretning underveis i straffesaker.

Vitnestøtteprogrammet har siden 2007 blitt iverksatt ved en rekke domstoler. Denne ordningen er i regi av Domstoladministrasjonen, og utgjør et samarbeid med Norges Røde kors.

Vitnestøtteprogrammet innebærer at en frivillig person fra Røde Kors, en vitnestøtte, kan bistå et vitne i en rettssak. Vitnestøtten skal først og fremst bidra med medmenneskelig støtte og deretter med praktisk informasjon om hva som foregår i en rettssak (Håndbok for vitnestøtte 2009:8).

I de tingrettene og lagmannsrettene² hvor det er tilbud om bruk av vitnestøtter i Norge får de innkalte vitner informasjonen om dette tilbudet sammen med innkallingen til retten som blir sendt ut fra politiet. Vitnene får dermed selv mulighet til å kontakte en vitnestøtte i forkant av et rettsmøte.

Vitnestøtteprogrammet fokuserer likevel i størst grad på å være tilgjengelig for vitner i rettslokalene samme dag som vedkommende skal vitne.

I tillegg til å ivareta rettsikkerheten er vitnestøtteprogrammet fra domstolens side et viktig bidrag for å yte service til vitner (Domstolene i Norge Årsmelding 2008).

Et annet element som bør bli tatt med i betraktning er antallet vitner. Tall³ fra Domstoladministrasjonen viser at det er en forholdsvis stor andel av befolkningen som møter som vitner i meddomsrettssaker i løpet av et år.

² I Norge har vi 66 tingsretter og seks lagmannsretter pr. 1. januar 2011. Det er iverksatt vitnestøtteprogram i seks lagmannsretter og i 20 tingretter. *Hvilke domstoler tilbyr vitnestøtte ?* <<http://www.domstol.no/no/Nar-jeg-skal-i-retten/Vitnestotte/>> [Lesedato 8.3.2011]

³ Det har fra Domstoladministrasjonens side blitt ført statistikk over antall vitneoppmøter i straffesaker siden 30.08.07. Tallene fra 2007 er derfor ikke fullstendige og blir ikke presentert.

Tabell 1. Oversikt over antall vitneoppmøter i meddomsrettssaker

Årstall	Antall meddomsrettssaker	Antall vitneoppmøter
2008	15 854	35 605
2009	14 954	37 797
2010	15 243	39 302

Tallene for vitneoppmøter inkluderer ikke de tiltalte i sakene. Tallene henviser til antall oppmøter, og ikke antall personer. Dette innebærer at en person kan være registrert flere ganger i denne oversikten (Sætermo 2010, 2011).

”En godt fungerende rettsstat er helt avhengig av at publikum stiller som vitner, fordi uten vitner undergraves rettsstaten” (St. meld. nr. 42 2004-2005:68).

Den overordnede begrunnelsen fra myndighetenes side for å ivareta vitner ligger i opprettholdelsen av rettsstaten, gjennom at avgjørelsen av straffesaker blir riktige og rettferdige.

Begrepet *ivaretakelse* rommer flere ulike faktorer. Innenfor rammene av denne oppgaven velger jeg å inkludere anerkjennelse, respekt, verdsettelse og praktisk tilrettelegging i dette begrepet. I tillegg settes begrepet *ivaretakelse* i forbindelse med følelse av trygghet for vitnet.

Det er tre punkter som blir fremhevet i forbindelse med ivaretakelse av vitner fra Domstoladministrasjonen og Justis- og politidepartementets side.

- **Rettsikkerhet:** Ivaretakelse av vitner i straffesaker sees i forbindelse opprettholdelsen av rettsikkerheten i vårt samfunn. Dersom vitner føler seg trygge i retten vil de kunne gi en korrekt og god forklaring. Dette innebærer at grunnlaget for avsigelse av dom blir gitt på sikrest mulig grunnlag.
- **Det menneskelige hensyn:** Å møte som vitne i retten vil for de fleste oppleves som en belastning. Dersom vitner i straffesaker får en følelse av ivaretakelse og trygghet, er dette åpenbart av vesentlig betydning for det enkelte vitnet.

- **Service og tillit:** Det er et økende fokus fra det offentlige å yte service til sine borgere. Det kan tyde på at ulike institusjoner som blant annet politiet og domstolen i større grad enn før ser verdien og nytten av samarbeid med publikum. Politi og domstolen er i tillegg avhengige av publikums tillit (Domstolene i Norge Årsmelding 2008: 48, Håndbok for vitnestøtte 2009: 8, St. meld. nr. 42 2004-2005:68).

For å ivareta menneskelig hensyn må samspillet mellom publikum på den ene siden, og politi og domstol på den andre, være preget av tillit.

Kari Gressvik Rønneberg (2009) viser til at vårt samfunn er preget av endringer og økende mangfold. I dagens samfunn er de samfunnsbevarende institusjoner, som politiet og retten, i økende grad avhengige av befolkningens samarbeid. Grunnen til dette er at en formell maktposisjon som politiet og retten har ikke er noen garanti for autoritet. Autoritet i dagens samfunn må ha være forankret gjennom befolkningens aksept og tillit (Rønneberg 2009:9).

1.3 Begreper og avgrensninger

Jeg finner det mest hensiktsmessig å forklare begreper, og henvise til definisjoner etter hvert som disse blir benyttet underveis i oppgaven. De begreper jeg mener kan være greit å gjøre rede for her er begreper som for meg selv virker innlysende, men hvor leseren kan ha en annen forforståelse.

I tillegg finner jeg det relevant å redegjøre for begrepene ”tillit” og ”legitimitet” fordi dette er sentrale begreper som rommer flere ulike elementer.

1.3.1 Vitner

Det kan være flere årsaker til at personer får status som vitne i en straffesak.

Jeg har ikke funnet en uttømmende definisjon på begrepet ”vitne”. I tillegg til at et vitne er en person som kan gi informasjon som er av relevans for skyldspørsmålet i en straffesak kan også såkalte ”straffeutmålings” vitner innkalles. Dette er personer med ulik tilknytning til den tiltalte som gir retten informasjon som kan være av relevans i henhold til hvor lang straff tiltalte bør få, og under hvilke forhold han eller hun bør sone.

Jeg har operasjonalisert begrepet vitner på bakgrunn av egen arbeidserfaring, og delt inn i følgende kategorier:

1. En tiltalt som selv som ønsker å avgi vitneforklaring i en sak.
2. En fornærmet som har vært utsatt for et personlig overgrep.
3. En fornærmet som har blitt frastjålet/ødelagt eiendeler.
4. Personer som har observert, eller på annen måte fått kunnskap om en straffbar hendelse.
5. Personer som har fått kunnskap om en straffbar handling gjennom sitt yrke, for eksempel politi eller saksbehandlere som avdekker trygdemisbruk.
6. Sakkyndige vitner som for eksempel psykologer.
7. Straffeutmålingsvitner.

Det er viktig å understreke at noen vitner kan inngå i flere av de overnevnte kategorier i en og samme rettssak. Eksempel på dette er en person som har fått frastjålet sin bil, og i tillegg har observert handlingen.

Det er derimot ikke mulig å ha status som både tiltalt og fornærmet i samme straffesak.

Ulike kategorier vitner er gitt ulik type oppfølging:

Den /de tiltalte i en straffesak har ofte en forsvarer etter eget ønske til å snakke for seg i retten. Forsvarerens oppgave er i tillegg å påse at hans klient blir behandlet med respekt under hele prosessen og at hans rettigheter blir ivaretatt (Retningslinjer for forsvarere u.å.).

Dersom en fornærmet selv har blitt utsatt for et personlig overgrep, kan han eller hun få tildelt en bistandsadvokat. På samme måte som forsvarer skal bistandsadvokaten ivareta sin klients interesser under hele straffeprosessen (Retningslinjer for bistandsadvokater u.å.).

Et annet tiltak for fornærmede er rådgivningskontoret for kriminalitetsofre (RKK) som ble etablert i 1996. Dette tilbudet er i første rekke rettet mot personer som har vært direkte utsatt for kriminalitet, samt pårørende og familiene til ofre (OVS Rapport 2006:12).

I denne forbindelse er det viktig å nevne at en av de tre hovedoppgavene til RKK er å gi vitnestøtte til personer som er innkalt til å gi forklaring i retten.

RKK har tre hovedoppgaver:

- A) Råd og veiledning til personer som har vært utsatt for kriminalitet.
- B) Bistand til å søke voldsoffererstatning og billighetserstatning.
- C) Kontoret gir vitnestøtte til personer som er innkalt til å avgi forklaring i retten (Rådgivningskontoret for kriminalitetsofre).

For vitner som har blitt frastjålet/ødelagt eiendeler, og vitner som har observert eller på annen måte fått kunnskap om en straffbar hendelse finnes det i dag ikke noe generelt tilbud om støtte eller oppfølging på landsbasis (gruppe 3. og 4.) Unntaket i denne sammenheng er vitnestøtteprogram som er iverksatt ved enkelte ting- og lagmannsretter.

Politiansatte er ofte vitner i straffesaker. Dette er en gruppe jeg velger å utelate i min undersøkelse fordi denne gruppen er profesjonelle aktører som i løpet av sin karriere ofte får god erfaring med å forklare seg i retten. Vitner som gjennom sitt arbeid, som for eksempel saksbehandlere innenfor offentlig sektor, har jeg valgt å inkludere i undersøkelsen fordi dette kan være personer som ikke nødvendigvis møter ofte som vitner i retten.

Sakkyndige vitner og straffeutmålingsvitner kan være profesjonelle vitner. Disse er derfor utelatt fra prosjektet.

Å være profesjonelt vitne i denne sammenheng innebærer at personer i kraft av sin yrkeskompetanse gir uttalelser eller forklaringer i forbindelse med straffesaken. Eksempler på dette er sakkyndige i rettsmedisinske- eller rettspsykiatriske spørsmål (Straffeprosessloven §147, §147a). I tillegg kan faste sakkyndige personer bli brukt i retten (jf. Strl. §140). Dette innebærer at sakkyndige vitner, på samme måte som politiansatte, kan få god erfaring med å forklare seg i retten.

Gruppene 3, 4 og 5 (utenom ansatte i politiet) vil være vitner som jeg i all hovedsak vil konsentrere meg om i mitt prosjekt. Jeg vil videre i denne oppgaven referere til disse som ”vanlige” vitner.

I forbindelse med utvelgelsen av vitner fant jeg det mest hensiktsmessig å kontakte ett medlem av hver husstand. Dette var for å unngå muligheten for ”samarbeid” ved utfyllelsen av spørreskjemaet.

Jeg har valgt ut disse gruppene av vitner fordi de som tidligere nevnt tradisjonelt ikke har fått noen oppfølging fra politiet eller andre profesjonelle aktører i henhold til sin rolle som vitne. Unntaket her er vitnestøtteprogrammet som ble beskrevet i forrige avsnitt.

1.3.2 De profesjonelle aktører

Politiets oppgaver er blant annet å ivareta opprettelse av ro og orden, samtidig som de skal se til at lover og rettsforskrifter følges. Politiet skal i tillegg etterforske og påtale rettsforstyrrelser (Thorsen Lotte Rustad, Stian Lid og Reid J. Stene 2009:9).

I tillegg har politiet en rekke oppgaver innenfor den sivile rettspleien, forvaltningsoppgaver, fangetransport, grensekontroll og bistandsrelaterte oppgaver (St. meld. nr. 42 2004-2005:35).

Henvisning til *politiet* i denne oppgaven refererer til de polititjenestemenn og kvinner som er ansatt i politidistriktene, og som har direkte kontakt med vitner i forbindelse med etterforskning av en straffesak. Dette er politietterforskere, de politiansatte som kaller inn vitner til rettsmøte, eller aktor som fører saken for retten.

Domstolene skal løse rettslige tvister i både sivile og straffesaker. I tillegg har domstolen andre typer oppgaver som offentlig skifte, tvangsfullbyrdelse og vielser (Domstolene i Norge Årsmelding 2009:9).

Domstolenes oppgave i straffesaker er å ta stilling til skyldspørsmålet, og utmåle straff dersom tiltalte finnes skyldig. Første instans i straffesaker er tingretten. I tingretten behandles enedommersaker og meddomsrettsaker. For at en straffesak skal kunne bli løst som en enedommersak må bestemte vilkår være oppfylt. Dette innebærer at tiltalte må ha gitt en uforbeholden tilståelse og samtykke i behandlingsmåten. I denne type saker føres det ikke vitner, og saken blir avgjort av én dommer. Eksempler på enedommersaker er tilståelsessaker, besøksforbud eller fengslinger. I meddomsrettssaker settes retten med to lekdommere i tillegg til en fagdommer. I meddomsrettssaker føres vitner (Domstolene i Norge Årsmelding 2009:8-9).

Når det i denne oppgaven henvises til domstolene er det tingretten og meddomsrettsaker som omtales.

Aktører eller profesjonelle aktører er fellesbetegnelsen jeg benytter for representanter for politiet eller domstolen, inkludert vitnestøtte.

1.3.3 Straffesaker

Når det gjelder valget av type straffesaker har jeg valgt bort vold- og sedelighetssaker. Dette er fordi dette er saker som kan innebære en ekstra belastning for vitner å rippe opp i. I motsetning til det jeg har definert som ”vanlige” vitner, har vitner i disse typer saker etablerte kanaler for oppfølging, blant annet gjennom bistandsadvokat og ulike støttesenter for fornærmede etablert over hele landet.

Vitnene som er inkludert i denne undersøkelsen er valgt ut fra rettsbøker. Det fremgår ikke av disse hvilke lovovertrедelser tiltalte står tiltalt for. Dette betyr at jeg ikke har en oversikt over hvilke kategorier straffesaker (utenom vold- og sedelighetssaker) som er inkludert i denne oppgaven. Basert på opplysninger fra noen av tingrettene som har bidratt i forbindelse med prosjektet er straffesaker kategorisert på følgende måte:

- Vinning
- Trafikk
- Skadeverk
- Narkotika
- Vold
- Sedelighet
- Økonomisk kriminalitet
- Miljøkriminalitet
- Arbeidsmiljøkriminalitet

- Annen kriminalitet⁴

Dette innebærer at alle kategorier straffesaker, utenom vold- og sedelighetssaker, kan være inkludert i dette prosjektet.

I og med at jeg har valgt å konsentrere meg om vitner fra straffesaker innebærer dette at vitner fra sivile saker ikke blir omhandlet i denne oppgaven.

1.3.4 Tillit

Det finnes ingen definisjon av begrepet tillit som det er enighet om. Begrepet er vanskelig å skille fra andre fenomen som tro, tiltro eller fortrolighet. Det er også spørsmål om disse fenomenene *bør* skilles (Grimen 2008:197).

Harald Grimen (2009) har en handlingsteoretisk tilnærming til begrepet tillit hvor kjernen er at det å vise tillit er å handle med få forholdsregler. Gjennom å diskutere begrepet tillit med en slik tilnærming, i motsetning til at tillit er en type oppfatning eller forventning, slipper man å binde seg til *en* type motiver som hovedforklaring på tillitsgivers handlinger (Grimen 2009:134).

Grimen (2010) viser til at tillit er måter å handle på hvor oppfatninger er viktige, men som forklarende faktorer. Grimen sier videre at tillit og mistillit kjennetegnes av hva personer gjør, og oppfatninger bidrar til å forklare handlingene (Grimen 2010:192).

Å tilnærme seg begrepet tillit gjennom en handlingsteoretisk tilnærming står i motsetning til Anders Bordum (2001) som viser til at det er en faglig enighet om at tillit skapes i lyset av forventninger. Det er forholdsvis enkelt å omskrive setninger hvor tillit inngår, og erstatte dette ordet med forventninger, uten at meningen endres. Det er derimot ikke like enkelt å gjøre det motsatte, erstatte ordet forventning med tillit. Forklaringen på dette er at begrepet tillit er positivt ladet, mens begrepet forventning er nøytralt (Bordum 2001:41).

⁴ Kategorien ”annen kriminalitet” kan inneholde svært mange lovbrudd. Noen eksempler er lovbrudd i forbindelse med fiskeri, falsk anklage, kringkastingsloven, Svalbardloven og viltloven.

Bordrum sier at tillit kan ikke forankres i det vi allerede vet. Misstillit derimot kan være basert på det vi vet, selv om denne kunnskapen kan være basert på feilaktige opplysninger.

Tillit viser til en type relasjon mellom oss og den andre. Dette innebærer at det er fire elementer som kan variere når vi snakker om tillit:

1. Situasjonen
2. Enkelt mennesket som tillitsgiver
3. Hvilken type tillit som blir gitt
4. Hvem som er tillitsmottaker

Vi kan vise tillit til gjenstander, systemer, personer, tankeganger, kunnskap og organisasjoner. Vi har tillit til at bussen kommer til avtalt tid, og frakter oss til bestemmelsessted. Vi har også tillit til at rettsystemet fungerer på en slik måte at lovbrystere får en passende straff for sine handlinger. Tillit til at ting og systemer virker er en forutsetning for at vi skal fungere i verden (ibid:39).

I forhold til vitner i straffesaker finner jeg det problematisk og kun rette en handlingsteoretisk tilnærming til at vitner har tillit til politiet og domstolen. Det vil heller ikke være tilstrekkelig å nærme seg tolkningen av dette materialet i lys av at tillit skapes i lys av forventinger. Det er fordi som Grimen selv sier at det kan være vanskelig å skille mellom handlinger som er basert på tillit og de handlinger som er basert på tvang (Grimen 2008:197).

Selv om vitner ikke har forklaringsplikt overfor politiet har de møteplikt i retten jf. straffeprosessloven § 108. Dette innebærer at vitnets oppmøte i retten i utgangspunktet er basert på tvang. Vitnet har ikke noe valg fordi de vil bli hentet, eller straffet dersom de unnlater å møte i retten.

Ved kun å rette en handlingsteoretisk tilnærming i forhold til hva vitner som tillitsgivere *gjør* innebærer også at dimensjonen om hvilke handlingsalternativer som blir *gitt* blir borte. I

straffesaksprosessen settes det begrensninger for hvilke handlingsalternativer vitnet har. Dette konkretiseres blant annet i vitnets oppmøteplikt i retten. Vitnet viser derfor nødvendigvis ikke tillit til politi og domstol gjennom handlingen å møte i retten. Vitnets motiv for å møte i retten kan være basert på at dette er en lovpålagt plikt.

Thyssen (2001) sier at det må skilles mellom tillit til organisasjoner og tillit til personer. Det er ikke nødvendig å ha personlig tillit til lederen for den lokale politistyrken, dersom man har tillit til politiet som institusjon (Thyssen 2001:30).

Dette innebærer at vitner i utgangspunktet kan ha tillit til at rettssystemet fungerer. Det er derimot ikke ensbetydende med at det etableres tillit mellom vitner og de aktuelle aktørene vitner møter i løpet av straffesaksprosessen.

Jeg vil argumentere for at det er gjennom den konkrete samhandlingssituasjonen det er mulig at tillit etableres mellom vitner og de profesjonelle aktørene. Dette innebærer at representanter for politi og domstol må tilrettelegge for en type interaksjon som fører til at vitnet føler seg trygg i rollen som vitne. I tillegg til praktisk tilrettelegging for vitner innebærer dette i størst grad at tillit skapes gjennom kommunikasjon og forutsigbarhet.

Denne innfallvinkelen er i samsvar med Paul Larsson (2010) som henviser til Aubert (1979). Aubert understreker at tillit er en egenskap ved mellommenneskelige relasjoner, og at forutsigbarhet er et avgjørende aspekt ved tillitsforhold (Larsson 2010:8).

1.3.5 Legitimitet

Weber (1971) skiller mellom tre ulike typer herredømme som gir grunnlag for legitimitet.

- Tradisjonelt herredømme- grunnlaget for å styre eksisterer fra gammel tradisjon.
- Karismatisk herredømme- grunnlaget for å styre er basert på herskerens personlighet.
- Legalt herredømme- grunnlaget for å styre er basert på lover.

Politi og domstol har legalt herredømme i vårt samfunn. Dette innebærer at disse institusjonenes herredømme i utgangspunktet er legitimert gjennom lover.

Begrepet ”legitimitet” kan ha flere betydninger som lovlig, rettmessig eller moralsk ansvarlig. Samfunnsinstitusjoner innehar legitimitet dersom deres handlinger er basert på lovlig, rettmessig, rettferdig eller moralsk ansvarlig rettsanvendelse. Rettsstaten bygger på at myndighetsutøvelse må være basert på, og regulert av rettsregler. Dette innebærer at makt ikke utøves vilkårlig. Grunnlaget for politiet og domstolens legitimitet i samfunnet er at disse institusjonene har tillit i befolkningen (jf. Bernt og Mæhle 2005:111-113).

Dersom vitner i straffesaker vurderer politi og domstol som legitime aktører innebærer dette at de godkjenner, og har tillit til institusjonenes rett til å gjennomføre sitt virke, også ved bruk av makt. I tillegg til at legitimitet er noe institusjonene har, må legitimiteten vedlikeholdes for å opprettholdes.

I denne oppgaven diskuterer jeg i hvilken grad kommunikasjon mellom profesjonelle aktører og vitner i straffesaker medvirker til etablering av tillit. I forlengelsen av dette diskuteres det i hvilken grad tillit kan bidra til å opprettholde institusjonenes legitimitet.

1.4 Tidligere forskning

Det er ikke gjennomført en lignende undersøkelse blant vitner i straffesaker i Norge. I forhold til oppgavens problemstillinger er det likevel flere undersøkelser som er relevant å trekke inn i forhold til dette prosjektet. Tidligere undersøkelser som omhandler politiet og domstolens kommunikasjon med publikum, og undersøkelser av disse institusjonenes tillit i befolkningen er hensiktsmessig å benytte. Dette er fordi kommunikasjon og tillit mellom de profesjonelle aktører og vitner er et sentralt tema i denne undersøkelsen.

Med utgangspunkt i kommunikasjonsproblemer mellom de som ikke behersker norsk og øvrige aktører i rettssystemet presenteres ulike empiriske undersøkelser i boka *Kommunikasjon og rettsikkerhet – utlendingers og språklige minoriteters møte med politi og domstol* (2000). Datamaterialet som er benyttet i forbindelse med dette prosjektet har vært utlendingers møte med det norske rettssystemet. Konklusjonene fra prosjektet viser til flere utfordringer som blant annet omhandler tolkene, deres kvalifikasjoner og mulighet til å virke i retten. I tillegg diskuteres generelle problemer av organisatorisk art og juridiske problemer

(Kommunikasjon og rettsikkerhet – utlendingers og språklige minoriteters møte med politi og domstol: 2000).

Selv om vitnene fra denne undersøkelse i størst grad har norsk som morsmål retter de empiriske undersøkelsene i denne boka seg direkte inn mot brukere av domstolen, og hvilken type kommunikasjon som foregår i retten. Beskrivelsene av de spesielle trekk ved kommunikasjonen som foregår i norsk rettspraksis, og hvilke utfordringer dette kan føre til for brukerne av domstolene gjør det relevant for meg å benytte bidrag fra disse undersøkelsene.

I doktoravhandlingen *Politisamtaler med publikum -språkbruk som hemmer eller fremmer god kommunikasjon* har Kari Gresvik Rønneberg (2009) gjennomført en samtaleanalyse basert på publikums henvendelser til politiet. Denne avhandling er basert på resultatet av 1500 analyserte telefonsamtaler hvor publikum av ulike grunner har tatt kontakt med politiet.

Rønneberg tar i sin doktoravhandling utgangspunkt i språket, samtalen mellom politi og publikum, hvor hun viser til at politiet som samfunnets formelle maktutøver har språket som sitt viktigste redskap.

Rønneberg henviser til hvilke språklige strategier som politiet benytter seg av i samtalene med publikum. Ulike typer henvendelser fra publikum fører til ulike valg av samtalemønster fra den profesjonelles side. I følge Rønneberg har politiets publikumssamtaler klare institusjonelle trekk, samtidig som denne type samtaler tillater ganske store innslag av uformelt dagligspråk. Rønneberg viser i denne sammenheng til at en første forutsetning for at samarbeid mellom politiet og publikum skal være mulig, er at publikum blir møtt med respekt og positiv oppmerksomhet. Dette gjelder særlig dersom den andres virkelighetsforståelse er forskjellig fra politiets. God kommunikasjon skapes først og fremst utvist av høflighet, sammen med respekt for den andres synspunkter og uttrykt forståelse for dennes situasjon (Rønneberg: 2009:352-354).

I forbindelse med analysene av materialet fra min egen undersøkelse kartlegges det i hvilken grad vitner har fått informasjon om sin rolle fra de profesjonelle aktører. I denne forbindelse er vitners kommunikasjon med politiet et viktig tema. Det er relevant for meg å benytte Rønnebergs undersøkelse fordi hennes analyser gir ulike perspektiv på hva som fremmer, og eventuelt hemmer politiets kommunikasjon med publikum.

Språket kan virke positivt på relasjoner mellom ulike aktører ved blant annet å berolige og etablere tillitsforhold. På den andre siden kan språk skape avstand-, og skape eller utløse konflikter (Rønneberg 2009:117).

Olaussen (2005) belyser i sin artikkel "Folks tillit til og medvirkning i domstolene" noen sider ved grunnlaget for folks tillit til domstoler. Han presenterer først noen teoretiske synspunkter på grunnlaget for tillit til samfunnsinstitusjoner og domstolen spesielt.

De teoretiske bidragene Olaussen (2005) benytter er fra Luhman (1979), Hardin (1999), Offe (1999) og Ingelhart (1990 og 1999).

Olaussen skriver at Luhman (1979) hevder at forutsigbare sosiale strukturer er vesentlig for tillitsgrunnlaget, og at personlig tillit erstattes med en form for systemtillit. Det innebærer at systemenes bruk av lover og regler sikrer forventet adferd og muliggjør sanksjoner.

I følge Olaussen er Hardin (1999) mer skeptisk til at borgere kan ha til tillit til institusjoner. Det begrunnes med at enkeltindividet ikke blir kjent med de aktører som bemanner institusjonene. Det er i tillegg bare få personer innenfor institusjonene som kan ha kunnskap om hvilke insentivstrukturer som virker styrende inn på de som arbeider der. Hardin hevder at dette innebærer at folk flest ikke kan ha grunnlag for tillit eller mistillit til institusjoner, sier Olaussen (2005).

Olaussen (2005) viser deretter til Offe (1999) som hevder at vi ikke kan bygge tillit bare på kontrollmekanismer innenfor institusjonene. Dette begrunnes med at vi ikke kan være sikre på at ukjente personer frivillig følger anonyme mekanismer i institusjonene. I tillegg forutsettes tillit til kontrollmekanismene at de aktører som har som oppgave å overvåke og håndheve reglene også gjør dette frivillig.

Olaussen (2005) sitt siste teoretiske bidrag i denne artikkelen er fra Ingelhart (1990 og 1999) som i følge Olaussen hevder at samfunnsutviklingen generelt undergraver borgernes respekt for autoriteter. Dette innebærer at sviktende tillit til samfunnsinstitusjoner vil komme til uttrykk i forhold til hierarkiske institusjoner som politiet.

Ved bruk av surveydata gjennom 1990- tallet stilles spørsmål om grunnlaget for tillit er generelt eller institusjonsspesifikt. Ved bruk av surveydata fra 2001 undersøkes samme spørsmål empirisk for å kartlegge det om det er sammenheng mellom folks grad av tillit til ulike samfunnsinstitusjoner. Olaussen fant ut at ivaretagelse og rettferdighet er sentrale

forutsetninger for folks tillit til institusjoner i moderne samfunn. Tilliten til politi og domstol er høyere enn til andre sentrale institusjoner i Norge noe som blant annet begrunnes med befolkningens generelle tillit til staten (Olaussen 2005).

Olaussen (2005) sin undersøkelse er relevant fordi den kartlegger grunnlaget for tillit til samfunnsinstitusjoner generelt og domstolen spesielt. Vitners tillit til domstolen er et sentralt tema for min undersøkelse.

I boka *Tillit til politiet* (2010) diskuteres det hva tillit til politiet bygger på, og hva den kan hevdes å være et uttrykk for. Det stilles i tillegg spørsmål om i hvilken grad publikums tillit til politiet kan tilskrives politiets egeninnsats. Artiklene denne boka bygger på er basert på ulike kvantitative og kvalitative undersøkelser om publikums tillit til politiet.

Det er relevant for meg å bruke bidrag fra denne antologien for å belyse hva som er grunnlaget for publikums tillit til politiet, og hvilken utvikling tilliten går i retning av.

Asbjørn Rachlews (2009) doktoravhandling *Justisfeil ved politiets etterforskning – noen eksempler og forskningsbaserte mottiltak* retter søkelyset inn mot politiets etterforskere og deres arbeid med å finne løsninger i bevismessige vanskelige straffesaker. Rachlew belyser rettssikkerhetsproblemer i politiets etterforskningsmetoder ved bruk av begrepet ”justisfeil”.

Rachlew henviser til Frosts (2004) definisjon av begrepet ”Errors of Justice” – ”justisfeil”. Justisfeil defineres som ethvert avvik fra straffesakens optimale utfall. Justisfeil kan resultere i uriktig domfellelse eller manglende oppklaring. Justisfeil kan være basert på feil i systemet eller av individuell karakter. All aktivitet i forbindelse med straffesaken som leder ut i avvik må karakteriseres som justisfeil. Dette inkluderer også faktorer som ikke kan kontrolleres av rettssystemet (Rachlew 2009a: 4-5).

I forhold til analyse av eget materiale er det relevant å benytte Rachlews forskning fordi han i tillegg til å rette søkelyset inn mot politiets informasjonsinnsamling, også belyser straffesaksprosessen gjennom påtalemyndigheten og domstolenes behandling av straffesaker. I tillegg finner jeg det hensiktsmessig å kartlegge i hvilken grad noen funn fra eget datamateriale kan knyttes til begrepet ”justisfeil”.

Tom Tylers (2006) bok *Why People Obey the Law* baserer seg på en undersøkelse blant innbyggere i Chicago våren 1984 som hadde hatt kontakt med politiet eller domstolen. Det ble foretatt telefonintervju av 1575 respondenter i ca 25 minutter på hver. Et tilfeldig utvalg av disse, på 804 respondenter ble intervjuet igjen ett år senere. Undersøkelsen tok sikte på å kartlegge hvorfor mennesker følger lover (eller ikke gjør det) i hverdagen. Tylers andre mål med boken er å undersøke hvordan mennesker reagerer på personlige erfaringer med myndighetene. Myndighetenes forutsetning for å effektivere lover er deres legitimitet i folket, sier Tyler.

Tyler spør i sin bok om legitimitet er basert på menneskets vilje til å adlyde, dets tiltro til autoriteter, eller begge deler. Hans analyser viser at individet har et ønske om det han kaller normativ prosesskontroll. Det innebærer at individet har et fokus på selve opplevelsen av prosessen hvor resultatet er mindre viktig. Individets oppmerksomhet rettes mot verdier som kommer til uttrykk i prosessen, som ærlighet, nøytrale aktører, å bli behandlet med høflighet og myndighetenes respekt for borgernes rettigheter (Tyler 2006:7).

De respondentene som deltok i Tylers undersøkelse måtte selv ha hatt personlig kontakt med myndighetene, og ha en egeninteresse av situasjonen. Å være vitne til en hendelse ble ikke ansett for å fylle kravene fordi utfallet av saken ikke nødvendigvis hadde noe med egeninteressen til vitnet å gjøre.

Selv om vitner faller utenfor Tylers undersøkelse mener jeg denne undersøkelsen er relevant å benytte i forhold til analysene av eget materiale. Grunnen til dette er at Tyler beskriver publikums instrumentelle og normative perspektiver på prosedyrer innenfor politiet og domstolen som system. I forhold til denne undersøkelsen er det relevant å se om disse perspektiver også kan gjøres gjeldende i forhold til analysen av eget materiale.

1.5 Oppgavens oppbygging

I kapittel 2. redegjøres det for de metodevalg og analysestrategier som er gjort i forbindelse med denne undersøkelsen.

I kapittel 3. presenteres de teoretiske perspektiv jeg har benyttet i forhold til tolkningen av mitt materiale

I kapittel 4. redegjøres det for hvilke ulike oppgaver politi og domstol har i straffesaksprosessen. I denne forbindelse vises det til institusjonenes ulike tilnærmingsmåter i forhold til å ivareta vitner i straffesaker, som forklares gjennom institusjonelle muligheter og begrensninger.

I kapittel 5. presenteres en generell oversikt over undersøkelsens utvalg basert på bakgrunnsvariabler samt en oversikt over respondentenes svar på innledningsspørsmålene i spørreskjemaet. I denne forbindelse foretas det også en frafallsanalyse mellom sammenlignbare variabler fra hele undersøkelsens utvalg.

I kapittel 6. redegjøres det for resultatene fra analysen som omhandler vitnets plikter, rettigheter og annen informasjon angående straffesaksprosessen. I denne forbindelse diskuteres mulige forklaringer på hva som kan føre til at informasjonen fra de profesjonelle aktører ikke når frem til vitnet. Avslutningsvis drøftes vitners rettslige anerkjennelse i lys av Axel Honneths anerkjennelsesteori.

Kapittel 7. omhandler vitners følelse av trygghet i møte med de profesjonelle aktører. Analysene av dataene diskuteres i lys av annen forskning som omhandler kommunikasjon og tillit. I denne forbindelse identifiseres de ulike rammer som preger samhandlingssituasjonen mellom vitner og de profesjonelle aktører. Ved bruk av Axel Honneths anerkjennelsesteori drøftes vitners sosiale anerkjennelse.

I kapittel 8. samles trådene i forhold til de problemstillinger jeg har belyst. Jeg diskuterer i denne forbindelse en mulig ansvarsfordeling mellom politi og domstol i forhold til hvilke aktører som bør gi hvilken type informasjon. Jeg drøfter deretter om funn fra denne undersøkelsen kan identifiseres som justisfeil. Avslutningsvis viser jeg til noen momenter for videre forskning på feltet vitner.

2 Hvilke valg er tatt og hvorfor?

2.1 Metode

Metode defineres som den forskningsstrategi som blir brukt i en studie, altså på hvilken måte man velger å innhente data og empiri. Eksempler her kan være dokumentanalyse, intervjuer og utsendelse av spørreskjemaer (Lundin 2008:90).

Metodelæren dreier seg blant annet om å finne ut hvordan man kan gå frem for å undersøke om de antagelser man har er i overensstemmelse med virkeligheten eller ikke. Forskere må derfor bruke en metode som gjør det mulig å sannsynliggjøre om antagelsene stemmer overens med virkeligheten (Johannessen Asbjørn, Per Arne Tufte og Line Kristoffersen 2007:33).

For 30 år siden var samfunnsvitenskapelig forskning ensbetydende med kvantitativ metode, mens kvalitativ forskning etter hvert har fått en større utbredelse. Skillet mellom kvantitativ og kvalitativ metode har dreid seg om ulike forskningsideal. Innenfor den positivistiske tradisjonen, som kvantitativ metode representerer, har det vært et ideal at forskningen skal konsentrere seg om de fenomener og egenskaper som kan måles og registreres. Sosiale fenomener skal studeres utenfra, uten at forskeren deltar i det feltet som studeres. Kritikken mot dette positivistiske forskningsidealet har sin forankring i den hermeneutiske tradisjonen, som vektlegger en fortolkende tilnærming til mennesket og samfunnet. Tilhengere av denne tradisjonen hevder at det ikke finnes lovmessigheter innenfor det samfunnsvitenskapelige område. For å finne *meningen* med hva som skjer i samhandling mellom mennesker må det gjøres bruk av kvalitativ metode (ibid:312).

Som påpekt i forrige kapittel hadde jeg en antagelse om at det å møte som vitne i retten er en vesentlig hendelse i den enkeltes liv. Jeg hadde også en antagelse om at vitner i straffesaker trenger å bli ivaretatt på en bedre måte, gjennom økt grad av informasjon, både når det gjelder å møte i retten, og å avgi forklaring.

For å avdekke flest mulig vitners synspunkt på om mine antagelser var riktige, fant jeg det mest hensiktsmessig å gjøre bruk av kvantitativ metode. Hensikten med å gjennomføre en

kvantitativ undersøkelse er muligheten til å trekke slutninger om hva som er typisk når det gjelder informasjonsformidlingen til vitner i straffesaker, og hvordan denne informasjonen blir oppfattet (jf. Johannessen m.fl 2007: 314).

I forbindelse med denne undersøkelsen er det gjennomført en tverrsnittundersøkelse ved utsendelse av spørreskjema til tidligere vitner i meddomsrettssaker.

En tverrsnittundersøkelse kjennetegnes ved at et representativt utvalg av befolkningen får de samme spørsmål på ett gitt tidspunkt. En slik type undersøkelse gir data om variasjoner og sentrale tendenser i befolkningens erfaringer med det undersøkte fenomenet og sammenhenger mellom disse (Sætre 2007:77).

Med et strengt positivistisk utgangspunkt betyr *god* vitenskap at forskningen skal være etterprøvbart, og at den skal støtte teorier gjennom testing av hypoteser og falsifisering av konkurrerende hypoteser. Selve forskerrollen er fjern, i betydningen konkret avstand til de som deltar i undersøkelsen, og forskeren skal kunne observere og studere dataene objektivt og nøytralt. Dersom formålet med undersøkelsen er å forstå og tolke den mening deltagerne har med sine handlinger blir god vitenskap betegnet på en annen måte. God vitenskap vil da være at det blir brukt begreper og tolkningsrammer som er fruktbare til å kaste lys over de funn man kommer frem til. Et pragmatisk utgangspunkt kjennetegnes ved at forskning bringer inn ny viktig forståelse på et felt (Sætre 2007:33).

Gjennom å gjøre bruk av et prestrukturert spørreskjema har jeg i utgangspunktet selv bestemt hvilke sider ved straffesaksprosessen som belyses. Jeg har ønsket å kartlegge hvilken type informasjon vitner har fått i forbindelse med denne prosessen, hvor de har fått den fra, og hvor viktig de selv mente denne informasjonen var. I tillegg ønsket jeg å kartlegge i hvilken grad denne informasjonen hadde betydning for hvor trygg vitnet følte seg i rollen som vitne. Det vil dermed være mange spørsmål rundt prosessen, og vitners opplevelse av denne, som fortsatt vil stå ubesvart etter presentasjonen av denne undersøkelsen.

Eksempel på ubesvarte spørsmål i denne forbindelse kan blant annet sees i lys av vitnenes ulike tilknytning til straffesaken. Datamaterialet skiller ikke mellom vitnenes tilknytning til tiltalte, fornærmede vitner, eller vitner generelt. Dette innebærer at nyansene av vitners opplevelse i retten i forhold til grad av personlig interesse i tilknytning til straffesaken fortsatt står ubesvart.

Det er grunn til å tro at dersom det er knyttet personlig interesse i tilknytning til en straffesak, vil dette innebære en større interesse for saken enn om vitnet har fått kunnskap om en straffbar handling gjennom sitt yrke.

Datamaterialet sier heller ikke noe om i hvilken grad tiden fra innkalling til oppmøte i retten var preget av usikkerhet for det enkelte vitne. Dette er en faktor jeg mener kan ha hatt innvirkning på den totale opplevelsen i forhold til straffesaksprosessen.

På den andre siden har jeg gjennom bruk av kvantitativ metode muligheten til å ilegge undersøkelsen en viss bredde, og beskrive noen trekk ved vitners opplevelse av straffesaksprosessen.

I tillegg til de statistiske dataene er det også blitt samlet inn et materiale som kan analyseres kvalitativt i forbindelse med denne undersøkelsen. Dette ble gjort ved at alle respondentene fikk mulighet til å komme med egne kommentarer på siste side av spørreskjemaet. Hensikten med å gi respondentene denne muligheten, var å avdekke om det var enkelte tema som utpekte seg som særlig viktige for vitnene i straffesaksprosessen som var utelatt i spørreskjemaet. Tanken var at det kvalitative materialet kunne bidra til en mer helhetlig forståelse av vitners opplevelse av straffesaksprosessen.

Jeg har også foretatt en tekstanalyse av vitnestevningens innhold med en diskursiv tilnærming i forbindelse med denne undersøkelsen. Hensikten med tekstanalysen er å redegjøre for hvilket perspektiv som ligger til grunn for de profesjonelles kommunikasjon med vitner gjennom dette dokumentet.

2.2 Redegjørelse for utvikling av problemstillinger

Jeg har gjennom utviklingen av problemstillingene bestemt hvilke momenter ved vitners møte med straffesaksprosessen som belyses.

Det er en sammenheng mellom forskerens verdier og det perspektivet forskeren velger å se problemet ut fra. I tillegg til at dette er av betydning for formulering av problemstillinger, er også forskerens referanseramme viktig når det gjelder tolkning og presentasjon av resultatene i undersøkelsen. Resultater av en undersøkelse vil sjelden være så entydige at det ikke er rom for hvilke konklusjoner som trekkes, og hvilke momenter som blir vektlagt særlig betydning.

Forskerens verdier kan også, bevisst eller ubevisst, prege det bildet som hun tegner av undersøkelsen resultater (Hellevik 1999:434).

Ordene fra Hellevik betyr også at selv om jeg som student har vært bevisst på å reflektere over ulike mulige tolkninger av datamaterialet, er drøftelsene av disse i utgangspunktet basert på egen forforståelse.

Utviklingen av problemstillingene er basert på hypotesen om at det er en positiv sammenheng mellom informasjon om vitners rolle i straffesaksprosessen, og deres følelse av trygghet i denne prosessen.

Vitner har kontakt med ulike profesjonelle aktører i straffesaksskjeden. Disse er politietterforskere, aktor, forsvarer og representanter fra domstolen. Jeg ønsket gjennom denne undersøkelsen å finne ut i hvilken grad politiet og domstolen som profesjonelle aktører har vektlagt forskjellig type informasjon til vitnene.

Ulik type informasjon betyr i denne sammenheng:

- **Vitners plikter** - som innebærer oppmøteplikt i retten- mulighet for å bli hentet av politi eller få bot for ikke å møte- vitnets plikt til fremlegging av dokumentasjon dersom vitnet er forhindret fra å møte.
- **Vitners rettigheter**- som innebærer at vitner har ikke forklaringsplikt for politiet- vitner kan ha fritak fra vitneplikten i retten- vitnet kan få omvisning i rettssalen i forkant av et rettsmøte- vitner kan selv være tilstede og høre på resten av rettssaken etter at vitnet selv har forklart seg- vitnets krav til å få dekket økonomiske utgifter som reiseutgifter og tapt arbeidsfortjeneste.
- **Praktisk informasjon om straffesaksprosessen** - som innebærer at tiltalte har mulighet til å lese vitnets forklaring i forkant av rettsmøtet- tiltale vil være tilstede i rettssalen når vitner forklarer seg- muntlighetsprinsippet som gjelder innenfor norsk rettspleie- mulighet til å få veiledning fra politiet underveis i etterforskningen frem mot rettsmøtet- hvem som er tilstede i et rettsmøte i tingretten- de fleste rettsmøter er åpne for alle som ønsker å være tilstede- muligheten til å kontakte vitnestøtte i de tingretter hvor denne ordningen er etablert.

Jeg utviklet i denne forbindelse følgende problemstilling:

1. I hvilken grad opplever vitnet å bli orientert om sin rolle i straffesaksprosessen fra de profesjonelle aktører?

I arbeidet med utviklingen av denne problemstillingen fant jeg det også rimelig å kartlegge i hvilken grad informasjonen som ble gitt var av betydning for det enkelte vitne. Jeg ønsket på dette punktet å utfordre min egen forforståelse om at informasjon om straffesaksprosessen er viktig for vitner generelt.

Kartlegging av grad av informasjon alene ikke gir svar på hvorvidt denne ble ansett som relevant. Det kunne tenkes at graden av informasjon i forhold til vitnerollen ikke ble vurdert som viktig av vitnene selv.

I forlengelsen av spørsmålene som omhandler plikter, rettigheter og annen informasjon ble vitnet derfor spurt om hvor viktig vedkommende anså informasjonen for å være.

Problemstillingen ble derfor utvidet:

1. I hvilken grad opplever vitnet å bli orientert om sin rolle i straffesaksprosessen fra de profesjonelle aktører, og hvor viktig er denne orienteringen for det enkelte vitnet?

Jeg ønsket også gjennom undersøkelsen å finne ut hvorvidt vitnene gjennom informasjon og kommunikasjon med politi og domstol hadde følte seg ivaretatt i straffesaksprosessen. Mitt utgangspunkt var at ivaretagelse av vitner blant annet innebærer at vitner føler seg trygge i straffesaksprosessen.

Gjennom å stille direkte spørsmål om vitnenes subjektive følelse av trygghet i møtet med de profesjonelle aktører, ønsket jeg å kartlegge om det kunne være en sammenheng mellom grad av kommunikasjon og følelse av trygghet. Mitt neste utgangspunkt var at vitners følelse av trygghet også innebærer tillit til de profesjonelle aktører.

I denne forbindelse utviklet jeg problemstilling nr. 2:

2. Etablerer politi og domstol tillit til vitner i straffesaker gjennom kommunikasjonen med vitnene i denne prosessen?

Redegjørelsen for problemstillingene viser en tenkt sammenheng fra min side. For at et vitne skal oppleve ivaretagelse i straffesaksprosessen tok jeg utgangspunkt i den første problemstillingen som innebærer at vitnet blir informert om sine rettigheter og plikter, og ble kjent med gangen i en straffesak. Videre tenkte jeg at dersom den kommuniserte informasjonen fra politi og domstolen skulle bidra til å dempe en eventuell usikkerhet som vitner følte, forutsettes det at det i straffesaksprosessen etableres tillit mellom partene. For at tillit skal etableres mellom partene må institusjonene politi og domstol være vurdert som legitime aktører.

2.3 Utvalgskriterier

For å gjennomføre denne undersøkelse måtte jeg komme i kontakt med tidligere vitner i meddomsrettssaker. Min første tanke var å gjøre bruk av bevisoppgaven i en straffesak. I dette dokumentet er det opplysninger om hvem som er kalt inn som vitner i en straffesak. På bakgrunn av min arbeidserfaring vet jeg på den andre siden at ikke alle som er kalt inn som vitner nødvendigvis møter i retten. Grunnen til dette kan være at vedkommende er på reise, er syk, eller av andre årsaker har frafalt som vitne. Det kan i tillegg oppstå situasjoner hvor vitner som i utgangspunktet ikke står oppført i bevisoppgaven blir innkalt til retten.

Rettsbøker blir ført av rettens leder⁵, og i dette dokumentet fremkommer det hvem som faktisk har møtt i retten. Etter en avklaring på at rettsbøker var å anse som offentlige dokumenter, ble det bestemt å benytte disse i utvelgelsen av respondenter. At rettsbøker er offentlige dokumenter fikk jeg avklart gjennom en kollega som er jurist, og dokumentasjon på dette fant vi i rundskriv G-22/2001 "Offentlighet i rettspleien" punkt 4.4.

Neste skritt var å velge ut hvilke tingretter jeg skulle hente rettsbøker fra. Fra bekjente som arbeider innenfor domstolen ble jeg anbefalt å kontakte flere navngitte tingretter. Dette var fordi de ble betegnet som er velfungerende tingretter, som alle (utenom en) har iverksatt vitnestøtte. En velfungerende tingrett karakteriseres blant annet gjennom å være kjent for å yte god service. Jeg tenker at god service i denne sammenheng først og fremst innebærer at vedkommende tingrett har tilstrekkelig med ressurser når det gjelder å bidra til et prosjekt som dette.

⁵ Rettens leder i tingretten vil være fagdommer

Det ville ha vært praktisk å følge alle de anbefalninger jeg fikk i forhold til utvalget av tingretter. Jeg gjorde på den andre siden også egne vurderinger når det gjaldt utvelgelsen av tingretter. Valgene baserte seg på følgende faktorer:

- ✚ Størrelsen på tingrettene basert på antall behandlede saker. Jeg valgte ut to store tingretter, Oslo og Bergen tingrett, fire mellomstore, Kristiansand, Nord-Troms, Nedre Romerike og en liten tingrett, Trondenes tingrett.
- ✚ Etablert vitnestøtteordning eller ikke. Fem⁶ av syv tingrettene hadde etablert vitnestøtteordningen i 2009.
- ✚ Geografisk plassering i Norge. Gjennom utvalget av tingretter er alle landsdelene i Norge representert.

Tabell 2: *Oversikt over utvalgte tingretter og antall oversendelser*

Tingrett	Antall meddomsrettsaker 2008 ⁷	Etablert vitnestøtte 2009	Antall oversendelser
Oslo	2889	Ja	75 Saker
Bergen	787	Ja	75 Saker
Kristiansand	467	Ja	50 Saker
Nord-Troms	463	Nei	50 Saker
Nedre Romerike	354	Ja	50 Saker
Sør-Trøndelag ⁸	319	Ja/Nei	50 Saker
Trondenes	130	Nei	20 Saker
Totalt	5409		370 Saker

⁶Nedre Romerike tingrett fikk etablert vitnestøtteordning 15.4.2009

⁷Tallene viser til behandlede meddomsrettsaker 2008 (Domstolene i Norge Årsmelding 2008:77).

⁸Trondheim og Sør-Trøndelag tingrett ble slått sammen til Sør Trøndelag tingrett 1.1.10.

Tabellen viser totalt antall saker for begge tingretter. Det var kun Trondheim tingrett som hadde etablert vitnestøtteordning pr 1. januar 2009.

Tingrettene ble først kontaktet gjennom telefon, dette var for å luke ut de tingrettene som ikke hadde praktisk anledning til å bidra til prosjektet.

De tingrettene som sa seg villig til å bidra fikk oversendt skriftlig informasjon om prosjektet, sammen med et anbefalingsbrev fra professor Liv Finstad.

De syv tingrettene som sa seg villige til å bidra fikk følgende instruksjon når det gjaldt utvelgelsen av rettsbøker:

Det er viktig at utvalget av rettsbøker er trukket så tilfeldig som mulig, basert på følgende kriterier:

Med utgangspunkt i at antall avgjorte saker i tingrett i 2008 (..... avgjorte saker) er noenlunde tilsvarende i 2009,

- *Ber jeg om at hver n rettsbok oversendes.*
- *Jeg ønsker ikke rettsbøker fra vold og sedelighetssaker⁹*
- *Jeg ønsker rettsbøker fra perioden 01.01.09 til og med 30.11.09*

Den utvelgelsen som tingrettene selv gjorde gav imidlertid ingen garanti for at rettsbøkene gav informasjon om vitner som var aktuelle deltagere i denne undersøkelsen.

⁹ Det har vist seg at jeg likevel har fått vitner fra vold og sedelighetssaker i mitt utvalg. Dette har kommet frem blant annet gjennom kommentarer på siste side i skjema, og gjennom henvisning til bistandsadvokat. Hvor mange dette dreier seg om er usikkert. Det er ikke mulig for meg å kontrollere dette fordi det ikke kommer frem av rettsbøkene hvilken paragraf i straffeloven som er overtrådt. I rettsbøkene vises det kun til tiltalebeslutning(ene) av dato, uten nærmere forklaring.

Rettsbøker blir i utgangspunktet ført etter samme mal:

Kl. framsto vitne nr.

Navn:

Fødselsdato:

Adresse:

Stilling:

Tilknytning til tiltalte:

ble formant, avga forsikring og forklaring.

Vitnet ble dimittert kl.

En gjennomgang av rettsbøkene viste noen variasjoner i forhold til hvordan disse var ført. I noen av rettsbøkene var det ført hele fødselsnummer. I noen var det også ført opp hvilket kjønn vitnet hadde. I enkelte av rettsbøkene var vitnet ført opp som fornærmet under kategorien ”Tilknytning til tiltalte”. Jeg har i denne forbindelse forhørt meg med en dommer som arbeider ved tingretten, og en slik oppføring av vitnet som fornærmet kan også finne sted i saker hvor vitnet har hatt innbrudd i hus eller hytte. Dette innebærer at kategorien fornærmet ikke er ensbetydende med at vedkommende har vært utsatt for et personlig overgrep.

Begrepet *populasjon* henviser til den mengde enheter en vil at undersøkelsen skal ha gyldighet for (Ringdal 2001:466).

I denne undersøkelsen utgjør alle vitner, som befinner seg innenfor den avgrensing som er foretatt, min populasjon. Det er ikke mulig å stille spørsmål til alle ”vanlige” vitner, det er derfor hensiktsmessig å foreta en utvalgsundersøkelse. For at utvalget skal være et representativt utvalg må sammensetningen i utvalget være identisk med sammensetningen i populasjonen. Selv med en slik sannsynlighetsutvelging kan det være en risiko for at utvalget ikke er representativt på grunn av tilfeldigheter. For å få et representativt utvalg er prinsippet at dette skal gjøres tilfeldig (Johannessen m.fl. 2007:207).

I forbindelse med denne undersøkelsen har jeg foretatt en skjønnsmessig utvelgning gjennom i første rekke å velge bort vitner fra vold- og sedelighetssaker. Jeg har i tillegg valgt ut vitner basert på bestemte egenskaper (jf. Hellevik 1999: 120).

Jeg hadde som hensikt å velge ut følgende type vitner:

1. En fornærmet som har blitt frastjålet/ødelagt eiendeler.
2. Personer som har observert eller på en annen måte fått kunnskap om en straffbar hendelse.
3. Personer som har fått kunnskap om en straffbar handling gjennom sitt yrke for eksempel saksbehandlere som avdekker trygdemisbruk.

Jeg valgte kun ett vitne fra hver husstand hvor jeg systematisk valgte ut det første navnet som stod oppført i rettsboka.

Jeg mottok totalt over 60 rettsbøker hvor jeg ikke kunne kontakte noen av de vitnene som stod oppført. Dette var hovedsakelig fordi disse vitnene var ansatt i politiet, profesjonelle vitner, var oppført som sakkyndige, eller stod oppført som telefonvitner. Det har derimot vist seg at fire fornærmede vitner, syv profesjonelle og to telefonvitner likevel har mottatt spørreskjema. Årsaken til dette er at disse opplysningene ikke var oppført i rettsboka.

Profesjonelle vitner faller i utgangspunktet utenfor denne undersøkelsen. Jeg har likevel valgt å inkludere disse fordi de utgjør en forholdsvis liten andel av respondentene, og påvirker derfor ikke resultatene av undersøkelsen i stor grad. To profesjonelle vitner oppgir dessuten at det opplevdes belastende å måtte oppgi privatadresse foran tiltalte. Dette indikerer at undersøkelsen til en viss grad kan være relevant også for denne kategorien vitner.

Tabell 3: *Egen kategorisering av respondenter*

Kategori	Antall	Prosent
Vanlige vitner	93	82.3 %
Fagvitner	7	6.2 %
Fornærmet	4	3.5 %
Profesjonelt vitne	7	6.2 %
Telefonvitne	2	1.8 %
Totalt	113	100

Tabellen over henviser til min egen kategorisering av vitner. Opplysninger om de ulike vitners kategori fikk jeg gjennom vitnets egne kommentarer på siste siden av spørreskjemaet.

”Fagvitner” er i denne sammenheng saksbehandlere i det offentlige. Kategorien ”fornærmet” er personer som har vært utsatt for personlige overgrep. ”Profesjonelle” vitner er en jurist, tidligere lensmann og vitner som selv har definert seg som sakkyndige vitner. Telefonvitner er personer som ikke har møtt i retten.

2.4 Utvikling av spørreskjema

Det er av vesentlig betydning at spørreskjemaene utformes på en slik måte at de kan gi svar på undersøkelsen forskningsspørsmål. Et viktig prinsipp er å stille mest mulige konkrete spørsmål. Dette fører til at det er lettere å svare, samtidig som det er lettere å tolke dataene i etterkant. Dersom det er mulig å bruke spørsmål fra tidligere undersøkelser er det en fordel fordi man da kan sammenligne egne resultater med egne undersøkelser. Ved spørreskjemaundersøkelser har man sjelden mulighet til å innhente data i etterkant av undersøkelsen. Det er derfor viktig at det er gjort en grundig gjennomgang av relevant litteratur og forskning før man ferdigstiller spørreskjemaet (Johannesen m.fl. 2007:222-23).

Spørreskjemaer kan inneholde fire kategorier spørsmål.

1. Hva folk vet; kunnskaper.
2. Hva folk mener; holdninger.
3. Hva folk gjør; handlinger.
4. Folks vurderinger; hvordan de opplever seg selv og sin egen situasjon.

Det er i tillegg vanlig å stille bakgrunnsspørsmål som blant annet kjønn, alder og utdanning (ibid:222-23).

Når det gjelder respondentenes vurderinger blir disse gjort basert på ulike skalaer, for eksempel ”ikke viktig”, ”litt viktig”, ”ganske viktig” og ”svært viktig”. Det kan tenkes at kategoriene ”litt” og ”ganske” ikke skiller godt nok i forhold til vurderingen den enkelte respondent gjør. På den andre siden gjør respondenten en vurdering basert på en åpenbar stigende skala som nyanserer han eller hennes vurdering.

Problemstillingene dannet grunnlaget for utviklingen av spørreskjemaet.

1. I hvilken grad opplever vitnet å bli orientert om sin rolle i straffesaksprosessen fra de profesjonelle aktører, og hvor viktig er denne orienteringen for det enkelte vitnet?

2. Etablerer politi og domstol tillit til vitner i straffesaker gjennom kommunikasjonen med vitnene i denne prosessen?

I og med at det ikke er gjort noen lignende undersøkelser i Norge hadde jeg ikke muligheten til å gjøre bruk av tidligere undersøkelser. Spørreundersøkelsen som ble gjort i forbindelse med OVS rapporten (2006) var i hovedsak basert på hypotetiske spørsmål. Den var derfor ikke relevant for meg å benytte de samme spørsmålsformuleringer i denne undersøkelsen.

Spørreskjemaet inneholdt totalt 43 spørsmål (Vedlegg 1.) Spørreskjemaet startet med bakgrunnsvariablene kjønn, alder, utdanning og morsmål. Jeg mente det var en ide å skille mellom vitner som hadde andre morsmål enn norsk, fordi jeg ønsket å kartlegge om det var en sammenheng mellom grad av orientering og morsmål.

Deretter fulgte noen spørsmål om hvorvidt vedkommende hadde vitnet flere ganger og hvor lenge det gikk mellom avhør og møte i retten. I denne forbindelse var hensikten å kartlegge om det var noen forbindelse mellom følelse av trygghet i retten og antall oppmøter.

Deretter fulgte 29 spørsmål som omhandlet orientering om vitnet sine plikter og rettigheter, og hvor viktig vitnet selv anså denne informasjonen for å være.

Jeg anså det som relevant å kartlegge om informasjonen angående rettigheter og plikter kom fra politiet eller retten. Dette var fordi en kartlegging av avsender kan avdekke institusjonens eventuelle utfordringer ved måten orienteringen presenteres på.

Det var også av vesentlig betydning at vitnet selv vurderte hvor viktig denne informasjonen var.

I forbindelse med utviklingen av spørsmålene som omhandlet vitners plikter og rettigheter benyttet jeg i hovedsak brosjyrene *Til deg som skal vitne i retten i en straffesak* utviklet av Domsstoladministrasjonen, Trondheim tingrett og Sør- Trøndelag politidistrikt, og *Fra anmeldelse til dom – en orientering til kriminalitetsofre om rettigheter og plikter* utviklet av Kontoret for voldsoffererstatning og Rådgivningskontorene for kriminalitetsofre. I tillegg benyttet jeg opplysninger som er gitt innkallingen (vitnestevningen) som alle vitner får tilsendt før de møter i retten.

I den nest siste delen var det listet opp 11 påstander som respondenten sa seg enig eller uenig i. Her ønsket jeg å kartlegge i hvilken grad de ulike aktørene fra politiet og retten hadde påvirket vitnets følelse av ivaretagelse og trygghet.

Som tidligere beskrevet settes ivaretagelse av vitner i mange tilfeller i direkte sammenheng med kommunikasjon og informasjon (OVS rapport 2006, Håndbok for vitnestøtter 2009).

Jeg stilte derfor spørsmål som omhandlet vitnets kommunikasjon med de profesjonelle aktører. Når det gjelder kommunikasjon mente jeg det var viktig å kartlegge om vitnet faktisk forstår språket som blir brukt av de profesjonelle aktører i denne prosessen. I tillegg ønsket jeg også å få kartlagt om informasjon, eller møte med aktørene bidro til en følelse av trygghet for vitnet. Det ble også stilt et direkte spørsmål om vitnet følte seg trygg i rollen som vitne.

Noen spørsmål ble stilt for å avdekke om vitnet selv ønsket en mulighet til å delta mer aktivt i straffesaksprosessen. I denne forbindelse ble vitnet spurt om vedkommende ønsket, og fikk mulighet, til å stille spørsmål til politiet i forbindelse med sin rolle som vitne. Det ble også spurt om vitnet selv følte han eller hun fikk sagt det de ønsket i retten, og om vitnet ønsket å vite resultatet av rettssaken.

På siste siden av spørreskjemaet var det mulig for respondenten å komme med egne kommentarer om forhold vedkommende anså som viktig som ikke var tatt med i undersøkelsen.

Totalt sett anså jeg dette for å være et stort spørreskjema. Jeg var på den andre siden av den oppfatning at det ville være forholdsvis enkelt å fylle ut skjemaet fordi mange av spørsmålene var av lik utforming.

I tillegg til at spørreskjemaet ble gjennomgått i tre runder sammen med begge mine veiledere, fikk jeg også muligheten til å kvalitetssikre spørsmålene som omhandlet vitners plikter og rettigheter med en av mine kollegaer som er jurist.

Jeg testet ut skjemaet på tre bekjente. Dette førte til at jeg gjorde endringer på formuleringer som fremstod som uklare. En av testpersonene har tidligere jobbet i fengsel, og hun falt derfor utenfor mitt utvalg. Jeg valgte likevel å be henne om å gjennomgå spørreskjemaet nettopp fordi hun var kjent med straffesakssystemet. Innspill fra henne førte ikke til noen konkrete endringer, men jeg fikk tilbakemelding på at hun mente alle spørsmålene var relevante, også for henne som såkalt ”fagvitne”.

Det var viktig for meg at selve layouten av spørreskjemaet bar preg av profesjonalitet. Det var fordi jeg tenkte at respondentene kunne komme til å vurdere seriøsitet og kvalitet på undersøkelsen også på bakgrunn av designet på selve spørreskjemaet. Ikke nødvendigvis bare innholdet.

Det var derfor en stor fordel at jeg gjennom kompetanseansvarlig i Østfold politidistrikt fikk tilgang til dataprogrammet Survey Xact. Jeg la inn alle spørsmålene inn i dette programmet, og fikk skrevet ut spørreskjema som designmessig holdt en veldig god standard sammenlignet med hva jeg selv kunne klart å konstruere.

Alle skjemaene ble sendt ut pr. post. Dette kan ha ført til at personer som foretrekker oversendelser pr. e- post fremfor brev, har unnlatt å svare. På den andre siden nådde jeg frem til de personene som i dag ikke er så komfortable med å bruke PC og internett.

Det kan tenkes at en postal utsendelse kan ha ført til at flere yngre mennesker har unnlatt å svare på undersøkelsen. Forklaringen på dette kan være at flere yngre enn eldre mennesker er komfortable med bruken av PC, og e-post som kommunikasjonskanal.

I en artikkel publisert 31. januar 2011 fra mediehøgskolen Gimlekollen vises det til "IT-kløften" mellom unge og gamle i samfunnet. I artikkelen hevdes det at det fortsatt er en stor IT- kløft mellom unge og gamle. Flere eldre bruker e- post, men bruken er lite aktiv (Bjerkholt 2011).

Når det gjelder oversendelsene pr. post er det også naturlig å tenke at det oppleves mer tungvint å poste svarkonvolutten fremfor å sende svar pr. e- post. Det kan derfor tenkes at flere respondenter har fylt ut skjemaet, men at konvolutten likevel ikke fant veien helt frem til postkassa.

Orienteringsbrev (Vedlegg 2.) og spørreskjema ble sendt ut samtidig.

Det ble ikke sendt noen samtykkeerklæring til respondentene i forkant av utsendelse av selve spørreskjemaet. I orienteringsbrevet ble det derfor gitt beskjed om at vedkommende samtykket i å delta gjennom å svare på undersøkelsen.

I orienteringsbrevet ble det også informert om at jeg ville foreta en purring.

2.5 Analysestrategi

2.5.1 Kvantitative analyser

Et kjennetegn ved kvantitativ metode er at informasjon blir gjort om til tall. Dette har konsekvenser for hvordan dataene analyseres, og statistiske analyser betyr en tallmessig beskrivelse (Johannessen m.fl. 2007:235).

I kvantitative undersøkelser blir de som undersøkes kalt enheter. Dette er ofte enkeltmennesker, men kan også være grupper av mennesker. Dersom enhetene er personer som har svart på spørreskjema brukes vanligvis betegnelsen *respondenter* om disse (ibid.:202).

I denne oppgaven benyttes begrepene respondenter og vitner om de personer som har svart på undersøkelsen. Disse utgjør enhetene i undersøkelsen.

Hva som skal undersøkes kalles ofte variabler og verdier (ibid.:202).

Variablene henviser til de spørsmålene som er stilt i spørreskjemaet, og verdier henviser til de verdier som er gitt hvert enkelt svaralternativ. Et eksempel her er spørsmålet (variabelen) om vedkommende er mann eller kvinne, hvor kvinnen er gitt verdien 1 og mannen verdien 2.

Verdien på variabelen gir to typer informasjon. Ulike egenskaper kan klassifiseres, for eksempel kvinne og mann, eller verdien kan uttrykke mengde eller gradering. Dette innebærer at variablene har ulike målenivå, og det er målenivået som angir hvilke statistiske analyser som er meningsfylt å foreta under databehandlingen.

I kvantitativ analyse er det vanlig å spesifisere sammenhenger ved å skille mellom *avhengig* og *uavhengig* variabel. Tanken er at verdien enhetene har på den avhengige variabelen avhenger av verdien på den uavhengige variabelen. Et eksempel på dette er at resultatet av eksamen avhenger av hvor mye man har brukt på å lese pensum, som er den uavhengige variabelen (Johannessen 2008:41-45).

Jeg har benyttet meg av statistikkprogrammet SPSS¹⁰ for gjennomføring av analysene når det gjelder tallmaterialet. Dette innebar at jeg registrerte alle spørsmålene og svaralternativene fra spørreskjemaet inn i en kodebok i SPSS. Deretter ble hvert enkelt skjema registrert inn i dataprogrammet (jf. Johannessen 2008:22).

Den enkleste formen for statistisk analyse er å undersøke hvordan enheter fordeler seg i forhold til en egenskap eller en variabel, dette kalles univariat analyse. I denne formen for analyse telles det opp hvor mange enheter som har oppgitt de forskjellige verdier på spørsmålet. Eksempel på en slik analyse er hvor mange menn og kvinner deltok i undersøkelsen. I tillegg benyttes ulike statistiske mål for å finne ut hva som er typisk i en fordeling. *Sentraltendes* er statiske mål som viser til fordelingsgjennomsnitt, median og modus¹¹. Et eksempel er utvalgets gjennomsnittsalder.

Det er også interessant å finne ut noe om variasjonen i fordelingen. Dette gjøres ved å trekke inn statistiske mål for spredning. Ved bruk av variasjonsbredden vises det til differansen mellom høyeste og laveste verdi i fordelingen, for eksempel respondentenes alder. I forbindelse med variasjonsbredden i en fordeling er det også viktig å oppgi hva som er høyest og lavest verdi (jf. Johannessen m.fl. 2007:235-43).

Univariate analyse er egnet der det blir foretatt en tidlig grov kartlegging av et fenomen. Spørsmålene som blir besvart her er "hva slags" og "hvor ofte". Spørsmålene hvordan og hvorfor blir ikke besvart gjennom en slik analyse (Sætre 2007:81).

I forbindelse med denne undersøkelsen var hensikten nettopp å kartlegge i hvilken grad vitner har mottatt informasjon som omhandler straffesaksprosessen. Det er på den andre siden vanlig at man ikke nøyer seg med univariate analyser i forbindelse med kvantitative data.

¹⁰ SPSS er et dataprogram for statistisk analyse av kvantitative data. Forkortelsen står for Statistical Package for the Social Sciences. I 2009 skiftet produktet navn til **PASW Statistics** (Predictive Analytics SoftWare) <<http://no.wikipedia.org/wiki/SPSS>> Jeg velger å bruke begrepet SPSS i denne fremstillingen fordi det er denne betegnelsen som blir brukt i de lærebøker jeg henviser til.

¹¹ Ved beregning av gjennomsnitt summeres alle verdier og deles på antall enheter. Median baserer seg på rangeringen av enhetene, hvor verdien i midten angir median. Modus er den verdien på variabelen som har flest enheter (Johannessen 2008:79).

Det er i forbindelse med denne undersøkelsen også gjennomført bivariate analyser. Bivariat analyse innebærer å undersøke sammenhenger mellom to variabler, og det er variablenes målenivå som avgjør hvilken måte gjennomføringen av analysene gjøres på.

- Dersom begge variablene er kategoriske (få verdier) brukes krystabeller for å se hvordan enhetene fordeler seg på den avhengige og den uavhengige variabelen.
- Hvis den ene variabelen er kontinuerlig (mange verdier) og den andre kategorisk er det mulig å sammenligne gjennomsnitt og median på verdiene på den kategoriske variabelen. Et eksempel er å benytte gjennomsnitt som mål på alderen til kvinnelige og mannlige respondenter i undersøkelsen.
- Hvis begge variabler er kontinuerlige gjennomføres korrelasjonsanalyse.

Korrelasjonsanalyse innebærer å finne i hvilken grad det er samsvar mellom variablene. Dette innebærer å kartlegge om det er samsvar mellom at de som skårer høyt på verdiene på en variabel også skårer høyt på en annen. Og motsatt, er det samsvar mellom at enhetene som skårer lavt på en variabel også skårer lavt på en annen? Et mye brukt korrelasjonsmål er Pearsons produktmoment- korrelasjon, kalt Pearsons r . Dette målet angir type samvariasjon negativ eller positiv, og hvor sterk denne er. Innenfor samfunnsvitenskapelige undersøkelser er det en tommelfingerregel om at Pearsons r opp til 0,20 viser til en svak samvariasjon, 0,30 – 0,40 viser til en relativ sterk samvariasjon, og Pearsons r over 0,50 angir en meget sterk samvariasjon (Johannessen 2008:110-113).

Johannessen m.fl. (2007) sier at årsakssammenhenger må påvise at en hendelse fører til en annen. For å trekke en sikker slutning om at det eksisterer en årsakssammenheng må følgende betingelser være oppfylt:

1. Det må kunne påvises en sammenheng mellom fenomenene
2. Årsaken må komme før, eller samtidig med effekten i tid.
3. Det må kontrolleres for andre teoretisk relevante variabler

Forutsetning for å snakke om en årsakssammenheng mellom to fenomener er at det kan påvises en sammenheng. Dette innebærer at man må kunne observere at når årsaken inntreffer

så inntreffer også effekten. Denne koblingen er som regel ikke noe som kan observeres og man kan derfor ikke si om dette er en årsakssammenheng eller en skinnsammenheng.

Det andre kravet, om å identifisere årsaksretningen, kan i noen tilfeller være opplagt men ikke alltid. Det kan tenkes at de vitner som oppgir at de føler seg trygge i retten generelt er personer som føler seg trygge i de fleste situasjoner. Kommunikasjon vil derfor ikke påvirke deres følelse av trygghet i retten. Spørsmål om årsaksretning kan kun besvares dersom det foreligger data fra flere tidspunkt som gjør at man kan sammenligne tilstanden før og etter at årsaken har inntruffet.

Å kontrollere for alle teoretiske relevante variabler er vanskelig, nesten umulig, å tilfredsstille innenfor samfunnsforskning. Dette kan kun undersøkes gjennom et kontrollert eksperiment hvor man holder konstant alle andre faktorer enn årsaksvariabelen

Ringdal (2001) sier at det i tillegg bør være en fjerde betingelse som er oppfylt for å kunne trekke slutninger om årsakssammenhenger. Man bør kunne vise til en mekanisme som spesifiserer hvordan de to fenomenene henger sammen (Johannessen m.fl. 2007:260-261).

Basert på korrelasjonsanalysene er det derfor ikke mulig å konkludere med at det eksisterer en direkte årsakssammenheng. Korrelasjonsanalysene gir svar på sannsynligheten for at det finnes en sammenheng.

Signifikanstest betyr å undersøke om eventuelle forskjeller mellom eksempelvis menn og kvinner i utvalget, også kan generaliseres til å gjelde mellom populasjonene menn og kvinner, samt spesifisering av usikkerhet (Johannessen m.fl. 2007:291).

I forbindelse med denne undersøkelsen er det gjennomført t-test, enveis variansanalyse og signifikanstest av korrelasjon.

Hvilken slutningsstatistikk som benyttes er også her avhengig av hvilket målenivå det er på de aktuelle variablene, og hvilke analyser som gjøres.

Signifikanstesten t-test gjøres ved sammenligning av gjennomsnitt. Prinsippet bak t- testen er å formulere en hypotese, nullhypotese (H_0) om at det ikke er noen differanse mellom populasjonene, og en alternativ hypotese (H_a) om at det er en differanse. Det sentrale spørsmålet ved denne formen for hypotesetesting er om differansen i gjennomsnitt mellom to utvalg er *statistisk signifikant* eller ikke. Dersom differansen er statistisk signifikant betyr dette at det er sannsynliggjort at det er en forskjell mellom de respektive populasjonene, og H_0 forkastes. Signifikansnivået uttrykker sannsynligheten for å forkaste en riktig H_0 og denne sannsynligheten uttrykkes i p-verdier.

Innenfor forskning er det en konvensjon at man kan akseptere 5 prosent sannsynlighet for å forkaste en riktig H_0 .

P-verdier blir mindre jo større differansen mellom to utvalg er, og større ved små forskjeller. Ingen forskjell i gjennomsnitt mellom to utvalg gir p-verdi 1.0. Ved å gange p-verdi med 100 får vi sannsynligheten for å forkaste en riktig H_0 . Det innebærer at ved en p- verdi på 1.0 er det 100 prosent sannsynlighet for å forkaste en riktig H_0 , hvilket betyr at vi beholder H_0 og sier at t- testen viser at forskjellene mellom populasjonene ikke er statistisk signifikant.

Dersom det er flere enn to verdier på den uavhengige variabelen benyttes en beslektet test til t-test, betegnet som enveis variansanalyse.

Signifikanstest for korrelasjon innebærer også å teste om H_0 skal beholdes eller forkastes. Men i motsetning til t-test og enveis variansanalyse som tester sammenhengen mellom to grupper, testes sammenhengen mellom to variabler ved hjelp av signifikanstest for korrelasjon.

Grensen for å beholde H_0 uttrykkes også i denne testen gjennom p-verdier, hvor stor korrelasjonskoeffesient gir lav p-verdi, og liten koeffesient gir høy p-verdi. I denne testen er det sentrale spørsmålet om p-verdien er større eller mindre enn ,05. Dersom p-verdien viser ,017 viser dette at fordelingen er statistisk signifikant på ,05 nivå, noe som innebærer at vi avviser H_0 og konkluderer med at det er en sammenheng mellom variablene.

I forbindelse med signifikanstest for korrelasjon i dette materialet blir ikke nøyaktige p-verdier oppgitt. Analysene viser i denne forbindelse til to p-verdigrenser: $p < 0,05$ og/eller $p < 0,01$ (jf. Johannessen 2008:118-129).

2.5.2 Kvalitative analyser

Utgangspunktet for kvalitativ dataanalyse er som regel data i form av tekst. Dokumenter og annen tekstdata kan ha ulik opprinnelse, men analysene kan være like. I forbindelse med kvalitativ dataanalyse er hensikten å få frem meningsinnholdet i teksten. Det er viktig at forskeren velger seg hvilken tilnæringsmåte han ønsker å benytte. Dette er fordi tilnæringsmåten vil ha virkning på hvordan data bør organiseres (Johannessen m.fl. 2007:157- 159).

Tilnærmingen til det kvalitative materialet i denne undersøkelsen er i utgangspunktet beskrivende hvor jeg i denne forbindelse sammenligner hvilke tema respondentene vektlegger. I tillegg benyttes også en fortolkende tilnærming til det kvalitative materialet hvor det blir gitt ulike tolkninger på hvordan respondentene selv forstår sin rolle som vitne.

Jeg fant det mest hensiktsmessig å sortere det kvalitative materialet fra spørreskjemaet etter ulike tema. Gjennom å sortere materialet på denne måten ønsket jeg å kartlegge om det var noen spesielle tema som skilte seg ut som særlige viktige for respondentene i undersøkelsen.

Et hovedproblem ved en temasentrert tilnærming i kvalitative analyser er at informasjon om de enkelte temaer løsrives fra sin opprinnelige sammenheng. Gjennom å fokusere på deler av en tekst kan det bli vanskelig å oppnå en helhetlig forståelse (Thagaard 2002: 164).

I forhold til eget materiale finner jeg det mindre problematisk å tilnærme meg materialet basert på tema. Grunnen til dette er at respondentene i denne delen av spørreskjemaet selv valgte ut tema som de mente var relevante. Det er derfor ikke mine valg av tema som i utgangspunktet har styrt denne utvelgelsen.

På den andre side er det viktig å påpeke at jeg likevel har foretatt en utvelgelse av temaene som presenteres i forbindelse med analysene av det kvalitative materialet. Dette er fordi jeg ikke presenterer alle de temaene som respondentene har valgt å si noe om. Begrunnelsen for

dette valget er at noen av temaene dreier seg om forhold som ikke diskuteres i forbindelse med dette prosjektet. Dette er blant annet dommernes habilitet og politiets taushetsplikt.

Personsentrerte tilnærminger innebærer at det er mulig å studere sammenhengen mellom de ulike tema hver av personene i undersøkelsen har fokus på. Denne tilnærmingen gir derfor i større grad et helhetlig perspektiv. For å ivareta helhetsforståelsen som er grunnleggende for kvalitativ forskning, er det derfor viktig at temasentrerte og personsentrerte tilnærminger kombineres (ibid.:164).

Ved å samle inn kvalitativt materiale gjennom spørreskjema mister jeg muligheten til å få utdypet meningene bak respondentenes kommentarer. I tillegg har jeg liten kunnskap om respondentenes bakgrunn, eller tilknytning til den aktuelle straffesaken. Dette innebærer at jeg setter respondentenes kommentarer i tilknytning til personinformasjonen som fremkommer i spørreskjemaet som omhandler kjønn, alder, utdanning og antall vitneoppmøter i retten.

Det kvalitative materialet, og de tema som jeg har valgt å vektlegge, er på bakgrunn av de nevnte begrensninger brukt som et supplement til analysene fra spørsmålene i spørreskjemaet.

2.6 Forskningsetiske overveielser

Forskningsetikk er først og fremst konkrete avveininger forskere selv fortløpende må gjøre i henhold til retningslinjer gitt av; Den nasjonale forskningsetisk komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH). Sentralt er retten til selvbestemmelse og autonomi for deltagere i et forskningsprosjekt. De som spørres om å delta skal gi uttrykkelig informert og frivillig samtykke til å delta. Deltagerne skal på hvilket som helst tidspunkt kunne trekke seg uten noen form for ubehag eller negative konsekvenser (Johannessen m.fl. 2007:93-94).

Jeg fikk ganske tidlig et etisk dilemma å forholde meg til. I min søknad til Norsk samfunnsvitenskaplig datatjeneste (NSD) oppgav jeg at mitt utvalg ville bli trukket fra offentlige rettsbøker. Som tidligere beskrevet i dette kapitlet var jeg sikker på at rettsbøker var å anse som offentlige dokumenter jf. rundskriv G-22/2001 "Offentlighet i rettspleien" punkt 4.4.

Gjennom kontakt med en av de utvalgte tingrettene flere uker senere fikk jeg derimot beskjed om at rettsbøker likevel ikke kunne anses som offentlige dokumenter. Den aktuelle tingretten ønsket likevel å oversende meg rettsbøker til bruk i prosjektet. Jeg følte imidlertid at denne beskjeden kunne velte hele prosjektet, og tok derfor kontakt med mine veiledere og NSD for å orientere dem om dette.

Gjennom min veileder Jon Strype fikk jeg kontakt med professor Tor-Geir Myhrer ved Politihøgskolen. Han redegjorde for at det ikke var et klart ja eller nei på spørsmålet om rettsbøker var offentlige. Dersom tingrettene valgte å gi fra seg rettsbøkene til mitt prosjekt, var det imidlertid ingen begrensninger i hvordan jeg bruke informasjonen fra disse, utenom alminnelige regler i straffeloven som omhandler ærekrenkelser, hensynsløs adferd osv. Jeg fikk også opplyst fra NSD at de ikke anså dette som et problem i og med at tingrettene hadde valgt å gi fra seg rettsbøker til bruk i prosjektet.

Det var paradoksalt at jeg i denne situasjonen følte at jeg hadde gjort et grundig forarbeid, for så noen uker senere å sitte med en følelse av det motsatte.

Denne hendelsen førte til at utsendelsen av spørreskjemaene ble tre-fire uker forsinket.

Som ansatt i politiet har man tilgang til en mengde informasjon som man ikke har som student. Det var derfor viktig for meg å sette klare grenser for min rolle som student og arbeidstager. Jeg informerte derfor ledelsen ved Fredrikstad politistasjon om mitt prosjekt.

Etter råd fra min veileder Liv Finstad innhentet jeg etiske retningslinjer for ansatte som forsker på egen organisasjon, fra Oslo politidistrikt. Dette skrevet har tittelen *Informasjon til ansatte i Oslo Politidistrikt som i studie eller prosjektsammenheng skal skrive om egen organisasjon mv.*

Disse etiske retningslinjene setter i hovedsak fokus på forskningsetikk og taushetsplikten som ansatt i politiet. Retningslinjene påpeker viktigheten av at den enkelte ansatte/student løpende vurderer sin egen rolle når det gjelder tilgang til informasjon, og egen plassering i en eventuell dobbeltrolle.

For min egen del var jeg påpasselig med å klargjøre at all den informasjon som jeg fikk tilgang til fra politiets side til bruk i prosjektet, også var informasjon som var offentlig tilgjengelig.

Når det gjelder taushetsplikten, er det i retningslinjene fra Oslo politidistrikt påpekt at den informasjonen som man som ansatt i politiet håndterer i det daglige arbeidet, ikke nødvendigvis kan brukes i andre sammenhenger. I mitt tilfelle gjaldt dette hovedsakelig personopplysninger som jeg har tilgang til gjennom ulike registre som ansatt i politiet. Denne tilgangen ble selvfølgelig ikke benyttet på noe som helst tidspunkt i forbindelse med prosjektet.

Jeg valgte å sende ut spørreskjemaer til personer som var bosatt utenfor Østfold politidistrikt. Dette var fordi det reduserte sjansen for å havne i en dobbeltrolle med vitner som jeg kunne få kontakt med i forbindelse med min jobb. Personer jeg har hatt kontakt med i forbindelse med jobb, som i tillegg har svart på spørreskjema kunne komme til å føle seg ekstra utlevert, og i en beklemmende situasjon.

Et annet aspekt var at jeg som student kunne komme til å sitte inne med personopplysninger jeg ellers ikke vil ha fått som ansatt i politiet. Dette kunne tenkes å være opplysninger som var en fordel i henhold til min jobb, som for eksempel kunnskap om tilholdssted til personer som bevisst unngår kontakt med representanter for politiet.

Vitner i straffesaker kan ha hatt dårlig erfaring med å vitne. Ved at jeg kontaktet dem kunne denne henvendelsen være å rippe opp i en opplevelse de helst ville glemme. Det var derfor viktig å presisere i informasjonsskrivet at dette var en undersøkelse som de uten noen form for risiko kunne unnlate å delta i.

Som tidligere nevnt ønsket jeg å være tydelig på ikke å blande rollene student og ansatt i politiet. Det var likevel viktig at begge roller ble presentert for deltagerne i undersøkelsen. Dette kom derfor frem i informasjonsskrivet til respondentene.

Samtidig som min tilknytning til Universitetet i Oslo ble vektlagt, ble også politiets manglende tilknytning til prosjektet nevnt.

2.7 Meldepliktig prosjekt

Dersom det skal samles inn og behandles personopplysninger må det vurderes om disse er meldepliktige eller konsesjonspliktige. Personopplysninger innebærer at det er mulig å identifisere enkeltpersoner direkte gjennom fødselsnummer eller indirekte gjennom en kombinasjon av opplysninger som kjønn, alder og stilling.

For å gjennomføre denne undersøkelsen, som er meldepliktig, var det et krav at prosjektet ble godkjent av Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD). NSD er Universitetet i Oslo sitt personvernombud for forskning.

Prosjektet ble derfor meldt inn på et eget skjema, og meldingen ble gitt NSD 22.1.2010.

Prosjektet ble godkjent, og prosjektperioden ble satt fra 18.2.2010 til 15.06. 2011 (Vedlegg nr.6).

3 Teoretiske perspektiv

3.1 Sammenheng mellom metode og teori

Elin Lundin (2008) sier i sin artikkel ”Konsten at hitta sin teori”, at vi forstår verden ved hjelp av teorier. Hun definerer teori som; en påstand om forholdet mellom ulike fenomener.

Hun viser også til at metode og teori henger sammen, og allerede ved valg av det fenomenet som vi velger å studere har vi et teoretisk utgangspunkt. Alle forskningsmetoder viser til ulike tilnærminger i henhold til og utforske det sosiale liv. Når vi har valgt hvilken metode vi ønsker å bruke for å utforske feltet, ligger det ferdige teoretiske verktøy i bunn av disse.

For de fleste studenter er det uproblematisk å velge metode i forhold til egne vitenskapelige prosjekter. Å finne teori viser seg derimot å være en utfordring for de fleste. Det kan også være vanskelig å se sammenhengen mellom teori og metode (Lundin 2008:85).

Metode og teori henger sammen fordi alle fenomen eller hendelser som vi ønsker å forske på alltid er teoretisk bestemt. Teorier er meningsskapende, de hjelper oss å forstå hva vi observerer, eller får kunnskap om er et uttrykk for, dersom det ikke finnes et ”bevis”, eller en sannhet for hvorfor mennesker handler som de gjør. Ulike teorier er derfor ikke sanne eller falske, de er mer eller mindre brukbare for å forklare et fenomen (ibid:88-89).

Karin Widerberg (2001) påpeker også at teori og metode henger sammen. Dersom man ikke har et bestemt teoretisk utgangspunkt bør det reflekteres over hvilke teoretiske og vitenskapelige posisjoner metodene man velger kan resultere i (Widerberg 2001:163).

Teori blir av flere skribenter beskrevet som verktøy. Gjennom å se mitt empiriske materiale i lys av en eller flere teorier er det mulig å få øye på nye mønster i de innsamlede data som i utgangspunktet ikke var så åpenlyse. Teorier er derfor redskaper som kan brukes til å lete frem ny forståelse innenfor forskningsfeltet, eller også å plassere egen empiri innenfor flere teoretiske referanserammer.

Å få en dypere forståelse av eget materiale ved hjelp av teoretiske begreper kan være vanskelig å få til, påpeker Lundin (2008). Grunnene til dette kan være ulike; Intervjusituasjonen kan være kilde til ulik type ”støy” hvor svarene man får blir

overskyggende og egne observasjoner er så tydelige at de ikke trenger videre analyse. Gjennom tolkning av respondentenes svar kan man også stå i fare for å analysere på en slik måte at de ikke kjenner seg igjen (Lundin 2008:86).

3.2 Interaksjonsteoretiske perspektiv

Et felles perspektiv som i stor grad favner de fleste faktorene innenfor mine problemstillinger finnes innenfor den interaksjonistiske tanketradisjonen. Jeg velger å tolke mine data i lys av symbolsk interaksjonisme fordi denne teoretiske fortolkningsramme i størst grad egner seg til å belyse mine problemstillinger som omhandler vitners samhandling med profesjonelle aktører.

Mikrointeraksjonisme og teorien om rasjonelle valg vektlegger aktørene, og deres mulighet til å produsere sosial orden. Innenfor denne retningen handler det om å studere alle teknikker, prosedyrer, strategier og metoder som aktørene bruker for å skape og opprettholde en meningsfull og ordnet sosial verden. Det er vanlig å dele mikrointeraksjonismen i to hovedretninger, symbolsk interaksjonisme og fenomenologisk sosiologi (Aavaag 2008:64).

Symbolsk interaksjonisme bygger på den amerikanske filosofiske tradisjon som oppstod på slutten av 1800- tallet og begynnelsen av 1900 tallet, pragmatismen.

”Pragmatismens filosofiske prosjekt er å bryte med den intellektualistiske dypstruktur som har preget vestlig filosofi fra Platon og frem til Descartes og Kant hvor kunnskap og tenkning alltid ha blitt løsrevet fra og prioritert fremfor handling” (Aakvaag 2008:65).

Pragmatismens målsetning er å vise at mennesket først og fremst er handlende og problemløsende, og ikke rasjonelt tenkende. Dette innebærer at tenkning, kunnskap, symboler og språk blir ansett som redskaper som mennesket har utviklet for å mestre sine omgivelser. Språklig – symbolsk mening gjennom formidling, både muliggjør og er et resultat av menneskelig praksis (Ibid: 65).

Symbolsk interaksjonisme representerer et teoretisk rammeverk som henviser til at vårt samfunn er et produkt av samhandling mellom mennesker. Dette perspektivet setter det mellommenneskelige samspillet i fokus. I vårt samfunn har vi en felles virkelighet som alle borgere er med på å konstruere. Den individuelle tolkningen av hva som er virkelighet til

enhver tid er på den andre siden ulik fra menneske til menneske. Noen av spørsmålene som er knyttet til dette perspektivet er:

- Hvordan handler enkeltindividet for å opprettholde eller endre sosiale mønster?
- Hvordan og hvorfor endres individuell oppførsel fra en situasjon til en annen (Macionis and Plummer 2002:33).

Innenfor den interaksjonsteoretiske rammen finnes verktøy som jeg benytter i analysen i forbindelse med diskusjoner som omhandler ulike faktorer som blant annet:

- **Kommunikasjon – mellom privatpersoner og profesjonelle aktører.** Dette handler om å identifisere det mellommenneskelige samspillet i forhold til hvilke individuelle og institusjonelle tolkninger som gjøres gjeldene i kommunikasjonen mellom aktørene.
- **Kommunikasjon – skriftlig eller muntlig** retter søkelyset inn mot hvilke rammer kommunikasjonen foregår innenfor, og hvilken symbolsk mening som gjennom formidlingen muliggjør menneskelig praksis.
- **Opplevelse av trygghet i forhold til vitnerollen** handler om å vise til hvilken individuell tolkning av virkeligheten som gjøres gjeldende basert på at vi har en felles virkelighet som alle borgere er med på å konstruere.
- **Fremmer følelse av trygghet for vitnet tillit til institusjonene?** Dette handler om å identifisere hvilke faktorer som skaper og opprettholder en meningsfull og ordnet sosial verden.

3.3 Språkpragmatisk perspektiv

All profesjonell virksomhet er av relasjonell karakter. Det er derfor relevant å benytte et interaksjonistisk perspektiv når det gjelder studier av profesjoner, profesjonalitet og profesjonelt arbeid. Generelt retter dette perspektivet seg mot det som eller blir kalt sosial samhandling, og i denne sammenheng profesjonell samhandling. Begrepene samhandling og interaksjon viser begge til handlinger som blir utført av aktører i mellom og i forhold til hverandre. Samhandling og interaksjon viser til både samarbeid, konflikter eller andre måter å

omgå hverandre på, som også inkluderer praktiske og konkrete væremåter (Måseide 2007:367).

Handler og uttrykk er symbolske i den forstand at de alltid har en tegnform, og blir på ulik vis formidlet gjennom handlinger. Symbolene formidler meninger men inneholder ikke faste eller iboende meninger. Det er gjennom bruken av symbolene innenfor ulike rammer og kontekster at meningene blir til. Symbolene kan høre til ulike tegnsystem og ha flere ulike uttrykksformer. Felles for disse symbolene er at de er utvendige og kan sanses. Det kan blant annet være gester, ansiktsuttrykk og kroppsspråk og verbale symbolsystem. Symbol og tegnsystem blir også til gjennom utvikling og bruk av skriftspråket, og siden profesjoner og profesjonelt arbeid hører hjemme innenfor skriftkulturen er skriftspråket en uløselig del av profesjonaliteten (ibid: 367-68).

Et språkpragmatisk perspektiv på sosial interaksjon innebærer å fokusere på det som blir gjort ved å bruke språket. Dette innebærer at samtalen, og utveksling av alle typer meningsfulle tegn eller symbol er en form for sosial samhandling. Måseide henviser til den lingvistiske antropologen Alessandro Duranti som hevder at språket og samhandlingen holder den sosiale verden sammen, og at de språklige kanalene skaper den sosiale sammenhengen. Duranti sier at det er gjennom språk og samhandling at vi blir til medlemmer av et gitt kollektiv av tenkning og praksiser. Det er gjennom bruk av språket eller symbolske uttrykk vi skaper, påvirker eller involveres i aktivitet innenfor vår sosiale virkelighet. Språket og interaksjonen viser derfor ikke bare til innhold eller mening, men denne formen for samhandling skaper både sosiale relasjoner, sosiale statuser og identiteter (ibid: 368).

Et språkpragmatisk perspektiv i forhold til dette prosjektet er relevant fordi vitner i stor grad får informasjon om sin rolle gjennom en skriftlig innkalling, en vitnestevning. Ved at politiet innkaller vitner til rettsmøter gjennom dette dokumentet blir det åpnet for en interaksjonsprosess mellom den profesjonelle på den ene siden og publikum på den andre. Innenfor et språkpragmatisk perspektiv, og ved bruk av begrepet indeksikalitet, som henviser til sammenhengen mellom språk og kontekst, vil jeg diskutere i hvilken grad vitnet blir gitt en reell mulighet til samhandling gjennom mottakelsen av vitnestevningen.

3.4 Profesjonelle og institusjonelle diskurser

Begrepet diskurs henviser til talespråk, ikke verbale uttryksformer eller skrevne tekster som hører hjemme i gitte brukssammenhenger. Brukssammenhengene kan være profesjonelle eller institusjonelle. Kjennetegnet på profesjon er at yrkesutøveren involverer seg praktisk og konkret i en profesjonell aktivitet hvor kompetanse og kunnskap blir konkretisert og virkeliggjort. Det er i slike samhandlingssituasjoner den faglige standard og etiske prinsipper får mening (Måseide 2007:369).

Gjennom å foreta en diskursanalyse identifiseres og beskrives diskurser. Hva som er en diskurs er derfor en analytisk konstruksjon, og ikke et allerede eksisterende avgrenset fenomen eller en måte å tenke på. Innenfor en sosiologisk referanseramme er det ikke tilstrekkelig å foreta en analyse av den rene teksten. En diskursanalyse henviser til hvilke forutsetninger som ligger til grunn gjennom bruken av språket, og hvilke samfunnsmessige konsekvenser denne sosiale konstruksjonen får (Sahlin 1999:87- 89).

Jeg reduserer diskusjonen om diskurs i denne oppgaven til å omhandle teksten i vitnestevningen. Jeg foretar ingen diskursanalyse i sin helhet, men ved å analysere denne teksten, og se denne i sammenheng med den institusjonelle og profesjonelle diskursen som preger politiet og domstolen, ønsker jeg å kartlegge de forutsetninger som innholdet i dette dokumentet bygger på. Jeg ønsker å redegjøre for hvilke begrunnelser som kan ligge til grunn for budskapet som kommuniseres gjennom dette dokumentet. Jeg diskuterer deretter hvilke konsekvenser den gjeldende diskurs kan få dersom det kommuniserte budskapet i teksten viser seg å være i konflikt med vitnenes egen rolledefinisjon.

3.5 Anerkjennelsesteori

I Axel Honneths bok *Kamp om anerkjennelse* (2008) blir en normativ samfunnsteori presentert. Utgangspunktet for denne teorien er at reproduksjon av samfunnslivet er underlagt den gjensidige anerkjennelsens imperativ.

Honneth viser hvordan enkeltindividets selvforståelse avhenger av anerkjennelse både når det gjelder det private liv, det sosiale liv og som rettssubjekt.

Honneth tar utgangspunkt i en moralsk motivert kamp med Hegels Jena-skrifter som utgangspunkt. Hegels teorimodell henter sin gyldighet fra fornuftsidealistiske forutsetninger som ikke lenger kan forsvares under vår tids postmetafysiske betingelser. Postmetafysisk tenkning innebærer at vi i dag skiller mellom tro og viten, samtidig som denne tenkningen reflekterer over sin egen historie.

Ved å trekke veksler på Georg Herbert Meads sosialpsykologi gir Honneth Hegels ide en empirisk vending. Honneth viser at muligheten for et uforstyrret selvforhold er avhengig av tre former for anerkjennelse, kjærlighet, rett og verdsetting.

I min diskusjon om vitners anerkjennelsesforhold vektlegges rettslig anerkjennelse og sosial anerkjennelse / verdsetting.

3.5.1 Rettslig anerkjennelse

Rettslig anerkjennelse innebærer at vi kan forstå oss selv som rettighetsinnehavere hvis vi erkjenner hvilke normative forpliktelser vi har overfor andre.

For å kunne handle som en moralsk tilregnelig person trenger individet både rettslig beskyttelse mot statlig inngrep i det private rom, og en rettslig garantert mulighet til å delta politisk. Dette kan bare oppnås dersom vedkommende har en viss levestandard. Samtidig som den enkeltes borger rettslige status har økt i løpet av de siste århundre er også forståelsen av hvilke ferdigheter som konstituerer mennesket som person også blitt utvidet. Det kreves et minimum at kulturell dannelse og økonomisk trygghet for at subjektet skal handle selvstendig basert på egen fornuft. Når enkelt mennesket i dag blir rettslig anerkjent er dette på bakgrunn av både den abstrakte evnen til å orientere seg fra moralske normer, og den konkrete egenskapen at det fortjener en levestandard som er tilstrekkelig for å orientere seg moralsk (Honneth 2008:126-127).

I forbindelse med analysene som omhandler i hvilken grad vitner er gitt generell informasjon i forhold til straffesaksprosessen vil jeg vise at rettslig anerkjennelse i stor grad er forbeholdt én kategori vitner. I denne forbindelse diskuteres det hvilke mekanismer som har gjort seg gjeldende i forhold til å anerkjenne en kategori vitner, mens andre kategorier er holdt utenfor.

3.5.2 Sosial anerkjennelse

Sosial verdsetting innebærer at individet forholder seg positivt til sine konkrete egenskaper og ferdigheter. Denne formen for verdsetting dreier seg om spesielle egenskaper som skiller menneskene fra hverandre. Disse egenskapenes sosiale verdi blir målt ut fra i hvilken grad de kan virkeliggjøre de samfunnsmessige mål. Det er derfor det er samfunnets kulturelle selvforståelse som leverer kriteriene for den sosiale verdsetting av personer (Honneth 2008:131).

Sosial verdsetting for vitnet innebærer at vitnet blir anerkjent som en individuell og viktig aktør i retten, og at han eller hennes forklaring er av betydning.

Jeg vil diskutere hvilke muligheter og begrensinger som kan føre til at vitner blir gitt sosial anerkjennelse, eller ikke, i sin rolle som vitne. I denne sammenheng belyses ulike interaksjonsrammer som kan fremme eller hemme vitnets følelse av sosial anerkjennelse. Ulike interaksjonsrammer innebærer i denne sammenheng muntlig og skriftlig kommunikasjon, og i hvilke fysiske omgivelser vitnet møter de profesjonelle aktører.

4 INSTITUSJONELLE MULIGHETER OG BEGRENSNINGER

Konkrete strategier for å ivareta vitner er et forholdsvis nytt felt både for politiet og domstolen. Med ulike roller innenfor straffesakspleien har også politiet og domstolen arbeidet med ulike tilnærmingsmetoder for å ivareta vitner.

I Norge omfatter Justissektoren, som den dømmende og utøvende makt, i hovedsak politiet, påtalemyndigheten, domstolene og kriminalomsorgen. Det tosporede system innebærer at ansvaret for straffesaksbehandlingen på sentralt nivå er fordelt mellom Justisdepartementet og Riksadvokaten. Sistnevnte har det overordnede ansvar for straffesaksbehandling.

Justisdepartementet og Politidirektoratet har ansvar for resten av politiets virksomhet.

Domstolene er uavhengig i sin dømmende virksomhet (Thorsen m.fl. 2009:9-11).

I dette kapitlet presenteres en generell oversikt over hvilke roller politiet og domstolen har i forbindelse med strafferettssystemet. Deretter vises det til hvilke tiltak som er gjort fra politi og domstolen sin side i forbindelse med ivaretagelse av vitner basert på hvilke muligheter og begrensninger som finnes innenfor de ulike institusjonene.

Avslutningsvis diskuteres det i hvilken grad de ulike rammer som preger samhandlingen mellom aktørene påvirker vitnets mulighet til delaktighet i straffesaksprosessen.

4.1 Politiets¹² rolle i strafferettssystemet

Som politimyndighet og i administrative spørsmål er politiet underlagt Justisdepartementet og Politidirektoratet. Norge er delt inn i 27 politidistrikt som alle har en politimester som øverste leder. Det er politimester og jurister ansatt i politiet som utøver påtalefunksjonen (Høvik 2009).

¹² For en mer detaljert fremstilling om politiets oppgaver se Stortingsmelding nr. 42 (2004- 2005) Politiets rolle og oppgaver.

Kongen i statsråd er øverste leder av påtalemyndigheten, deretter følger Riksadvokat, ti regionale statsadvokatembeter og påtalemyndigheten i politiet. Det er påtalemyndigheten i politiet sin oppgave å lede politiets etterforskning av straffbare forhold (Thorsen m.fl. 2009:9-11).

Statsadvokatene er overordnet påtalemyndighet i politiet og tilhører ikke politiet. Statsadvokaten har kompetansen til å avgjøre påtalespørsmål i mer alvorlig forbrytelser som alvorlig voldsforbrytelser, narkotikaforbrytelser og seksualforbrytelser (Høvik 2009).

I tillegg til at politiet skal opprettholde ro og orden, er det også etatens ansvar å forebygge, og å etterforske mulige straffbare handlinger. Politiet har også en rekke sivile rettspleieoppgaver som namsmannsfunksjon, tvangsfullbyrdelse og gjeldsordning, samt en rekke oppgaver innenfor den offentlige forvaltning som blant annet utstedelse av pass og politiattester (St. meld. nr. 42 2004- 2005).

Politiet er en viktig aktør innenfor straffesaksbehandlingen og Riksadvokaten stiller krav til politiets straffesaksbehandling gjennom sin direktivmyndighet. De generelle mål som er uttalt fra Riksadvokatens side er:

1. Kvalitetskrav knyttet til generelle rutiner og behandling av enkeltsaker
2. Høy oppklaringsprosent
3. Hurtig reaksjon på kriminelle handlinger

Det påpekes fra Riksadvokatens side at strafferettspleien er avhengig av befolkningens tillit for å fungere. Det er derfor viktig at politiet og påtalemyndigheten er i stand til å utføre sitt arbeid på en tillitsvekkende måte (St. meld. nr. 42 2004- 2005: 64-65).

Det er viktig at politiet har en god dialog med lokalsamfunnet gjennom blant annet målrettet informasjon. For opprettholdelsen av en rettsstat er det av vesentlig betydning at publikum melder seg, og stiller som vitner i straffesaker. Publikum sine henvendelser skal bli tatt seriøst, og det er viktig for politiet å gjenspeile dette gjennom både ord og handling. Det er derfor av vesentlig betydning at publikum får informasjon om hvordan de enkelte saker blir fulgt opp. Tilgjengelighet for publikum er kjernen i politiets trygghets skapende arbeid og politiet må derfor kunne respondere ved behov. Politiet skal ha en reell kommunikasjon med publikum. Dette innebærer at politiet har både en lyttende og en informativ rolle, og at

publikum ikke kun blir betraktet som informanter i forbindelse med ulykker eller kriminalitet (St. meld. nr. 42 2004-2005: 68-69).

Det kan være flere ulike avgjørelser som blir tatt av politiet etter at en sak er blitt anmeldt. Saken kan bli henlagt dersom det ikke finnes bevis for hvem som har begått den straffbare handlingen, det kan bli gitt en påtaleunntatelse, eller saken kan bli avgjort med utstedelse av et forelegg dersom gjerningsperson er kjent, og det er en mindre alvorlig straffesak. I forbindelse med denne fremstillingen vises det til en forenklet saksgang fra anmeldelse – etterforskning – tiltale og domstolsbehandling.

Etter at et lovbrudd er anmeldt gjennomfører politiet en etterforskning av saken hvor det her blir avgjort om saken blir henlagt eller om det blir tatt ut tiltale¹³. Dersom det blir tatt ut tiltale i en straffesak fører dette til behandling av saken i domstolen.

I praksis innebærer dette at det er aktor på bakgrunn av politiets etterforskning som avgjør om det skal reises tiltale eller ikke i en straffesak. I saker med strafferamme over 6 år er det statsadvokaten som tar ut tiltale.

Politiet og påtalemyndigheten har en objektiv rolle i etterforskningen. Dette innebærer at etterforskningen skal sikre tilstrekkelig informasjon når det gjelder avgjørelse av tiltalespørsmålet og straffeutmålingen. Politiet skal også avklare om vilkårene er tilstede for andre strafferettslige reaksjoner som inndragning eller rettighetstap. I tillegg må

¹³ For en mer detaljert fremstilling av straffesakskjeden, se; Thorsen m.fl. 2009:59

rettsikkerheten til alle involverte parter bli ivaretatt på en god måte. Samfunnsutviklingen de senere år har også ført til at politiet under etterforskning av en straffesak, har måtte forholde seg til økte forventninger fra publikum. Dette gjelder særlig ofre for kriminalitet som forventer økt grad av informasjon, effektiv saksbehandling og oppklaring av straffbare forhold (St. meld. nr. 42 2004-2005:38).

4.1.1 Politiet og vitner

Det ble ved kongelig resolusjon 2. juli 2004 oppnevnt et utvalg for å utrede styrking av fornærmedes straffeprosessuelle stilling. Utvalget la frem sin utredning, NOU 2006:10 "Fornærmede i straffeprosessen – nytt perspektiv og nye rettigheter" 8. mai 2006. Utvalget konkluderte med at tiden er inne for å se fornærmedes stilling i et videre perspektiv og til å gi fornærmede økte straffeprosessuelle rettigheter (NOU 2006:10).

Justisdepartementet nedsatte også en arbeidsgruppe i 2005 for å se på ivaretagelsen av vitner som nødvendigvis ikke selv var rammet av en straffbar handling. Dette arbeidet resulterte i rapporten "Oppfølging av vitner i straffesaker" (2006) som det også henvises til innledningsvis i denne oppgaven (OVS- rapport 2006)

Som vist til innledningsvis ble det i forbindelse med denne rapporten lagt frem konkrete forslag til endringer som omhandler kommunikasjon med vitner, øvrige tiltak på ulike trinn i straffesaksprosessen, samt praktiske og fysiske løsninger.

Kommunikasjon innebærer blant annet at vitner får en kortfattet informasjon om straffesaksprosessen gjennom en brosjyre eller på internett. Styrket informasjon til vitner under etterforskningen. Bedre informasjon i vitnestevningen om vitnerollen, og tilbud om at vitnet kan ta kontakt med politiet eller andre for rådgivning.

Øvrige tiltak innebærer blant annet individuell oppfølging av vitner der det er grunnlag for dette. Bevisstgjøring av vitnebehandling hos politiet, påtalemyndigheten og hos dommerne. Det anbefales at vitnestøtteordning blir landsdekkende.

Praktiske og fysiske løsninger innebærer blant annet bruk av fjernmøteteknologi, tidlig innkalling av vitner før rettsmøtet. Påminnelse om oppmøte pr e-post eller sms kort tid før hovedforhandling (OVS rapport 2006:7).

Odelstinget vedtok 7.2.2008 endringer i straffeprosessloven for å styrke fornærmede og etterlattes stilling i straffesaker. Endringene innebærer at fornærmede får bedre mulighet til å bli hørt, får mer informasjon, og i større grad får rett til bistandsadvokat (Endringer i straffeprosessloven mv).

I 2009 ble det fra Politidirektoratet (POD) utgitt brosjyren *Fornærmede og etterlattes rettigheter*. Denne brosjyren gir fornærmede en oversikt over de viktigste reglene når det gjelder hvilke rettigheter vedkommende har i forbindelse med rettsapparatets behandling. Det blir orientert om fornærmedes rett til informasjon fra politiet, samt hvilke rettigheter som vedkommende har under etterforskningen av saken. Dersom fornærmede har vært utsatt for grove personlige overgrep kan vedkommende ha krav på bistandsadvokat. Brosjyren inneholder også informasjon om klagerett dersom saken henlegges, en orientering om hvordan rettsaken foregår, hva som skjer etter domfellelse og i hvilke tilfeller fornærmede har krav på erstatning. I tillegg finnes det en oversikt over relevante adresser, nettadresser og telefonnummer hvor fornærmede kan innhente mer informasjon (Fornærmede og etterlattes rettigheter 2009).

Som det fremkommer har politiet har i størst grad rettet sin innsats inn mot en god ivaretagelse av fornærmede i straffesaker.

Riksadvokat Tor Aksel Bush hadde et innlegg på Vitneseminar i Oslo 18. november 2010¹⁴ hvor han poengterte at det har ikke vært noen tradisjon innenfor politiet å fokusere på ivaretagelse av vitner. Et av argumentene i denne sammenheng har vært at det er særdeles viktig for politiet å ivareta rollen som den objektive part i en straffesak. Dette begrunnes med at det ikke på noe tidspunkt under en etterforskning skal være mistanke om at politiet i noen grad skal ha forsøkt å påvirke et vitne. Frykten for å komme i en situasjon hvor det stilles spørsmål om politiets integritet har kanskje på den andre siden ført til at vitner har blitt skjøvet lengre unna enn nødvendig, påpekte han. Det er Riksadvokatens oppfatning at de tiltak som er igangsatt for fornærmede i straffesaker etter hvert vil føre til at ”vanlige” vitner blir bedre ivaretatt (Bush 2010). Denne uttalelsen ble ikke utdypet nærmere fra Riksadvokaten.

¹⁴ Jeg var tilstede på dette seminaret som ble arrangert av Domstoladministrasjonen i samarbeid med Norges Røde Kors. Det foreligger et skriftlig referat fra dette seminaret, men referansen til Riksadvokatens uttalelse er basert på eget notat.

4.2 Domstolenes¹⁵ rolle i strafferettssystemet

Domstolene er uavhengige i sin dømmende virksomhet og ingen kan gi domstolen instruks om hvordan de skal behandle en sak.

De alminnelige domstolene inkluderer forliksrådene¹⁶, 66 tingretter, 6 lagmannsretter, Norges høyesterett og Høyesteretts ankeutvalg. Domstolene utfører også andre forvaltningsmessige oppgaver som offentlig skifte av dødsbo, tvangsfullbyrdelse og vielser (Domstolene i Norge Årsmelding 2009:8-9).

Dersom det blir tatt ut tiltale i en straffesak blir denne i første omgang oversendt tingretten. Her blir saken behandlet og påtalemyndigheten representert gjennom politiet fører saken på vegne av det offentlige. Den tiltalte har adgang til forsvarer. I lagmannsretten blir anker over tingrettens dommer og kjennelser behandlet. Høyesteretts ankeutvalg er en del av Høyesterett som er Norges øverste domstol. Alle saker blir først behandlet av ankeutvalget, og avgjørelser truffet av Høyesterett kan ikke ankes videre (Thorsen m.fl. 2009:9-12, Domstolene i Norge Årsmelding 2009).

Unntaket i denne sammenheng er saker som blir anket til den europeiske menneskerettsdomstolen.

Domstolene er Norges tredje statsmakt, og det skjer en betydelig maktutøvelse i domstolene. Gitt demokratiets prinsipper er domstolene i stor grad preget av åpenhet og offentlighet. Konkret innebærer dette at offentligheten har rett til å:

- Vite når rettsmøter skal holdes
- Overvære rettsmøter
- Gjengi offentlig det som fremkommer i rettsmøter
- Få utskrift av rettsavgjørelser
- Gjengi rettsavgjørelser

På bestemte vilkår kan retten gjøre begrensninger i offentligheten, og disse begrensningene reguleres i domstoloven. Domstoloven §§125-127 har regler som blant annet begrenser publikums adgang til rettsmøter.

¹⁵ I tillegg til å avgjøre tvister, både straffesaker og sivile saker, utfører domstolene flere forvaltningslignende oppgaver. For en mer detaljert fremstilling av domstolens oppgaver se Domstolene i Norge, Årsmelding 2009.

¹⁶ Forliksrådene er det laveste leddet i rettssystemet for sivile saker og blir ikke omhandlet i denne oppgaven.

Domstolene tar ikke opp saker på eget initiativ, men i straffesaker er det deres oppgave å ta stilling til skyldspørsmål, og å utmåle straff dersom tiltalte finnes skyldig (Domstolloven, Domstolene i Norge Årsmelding 2009: 8-9).

4.2.1 Domstolen og vitner

Flere domstoler med Domstoladministrasjonen i spissen, har vært aktive aktører når det gjelder ivaretagelse av vitner.

I 2007 ble det fra Justisdepartementet besluttet at Domstoladministrasjonen skulle ha ansvar for vitnestøtteordningen ved Norges domstoler.

Vitnestøtteprogrammet innebærer at en frivillig person, en vitnestøtte, skal bistå et vitne i en rettssak. Vitnestøtten skal først og fremst bidra med medmenneskelig støtte og deretter med praktisk informasjon om hva som foregår i en rettssak (Håndbok for vitnestøtte 2009:8).

I publikasjonen *Veileder Etablering av vitnestøtteordning* utgitt av Domstoladministrasjonen blir domstolene veiledet i hvordan de på en best mulig måte kan etablere ordningen med vitnestøtter.

Domstolene har i utgangspunkt mulighet til å benytte egne krefter i forbindelse med vitnestøtteordningen. Dersom dette ikke er mulig anbefales det fra Domstoladministrasjonen at domstolene først søker å etablere et samarbeid med det lokale Røde Kors.

Domstoladministrasjonen har inngått en rammeavtale med Norges Røde Kors om etablering av vitnestøtte ved norske domstoler. Dette samarbeidet innebærer at vitnestøttene utfører ulønnet og frivillig arbeid i regi av domstolen. Vitnestøttene har i utgangspunkt fokus på vitner i straffesaker, men det er ingenting i veien for at de også kan bistå vitner i sivile saker.

Det er ikke alle som kan bli vitnestøtter, og det stilles en rekke personlige krav til de personer som blir vurdert.

- Vitnestøtten må kunne forstå norsk og være myndig.
- Vitnestøtten bør ikke være straffet (Et vedtatt forelegg er godkjent i denne forbindelse).
- Vitnestøtten skal være nøytrale, og kan ikke være ansatt i domstolen, politiet eller kriminalomsorgen. De kan heller ikke medvirke som meddommere i retten.

- Vitnestøttene skal være omgjengelige personer som har lett for å komme i kontakt med folk.
- Vitnestøttene skal kunne lytte, samtidig som vedkommende skal gi relevant informasjon om hva som venter vitnet inne i rettssalen.
- Vitnestøtten må ha evne til empati, samtidig som at vitnestøtten skal opptre nøytralt og avslutte bistanden på en ordentlig måte når vitnet forlater tinghuset.

I tillegg til krav om personlige egenskaper får vitnestøttene en opplæring som oftest består av kurs som avvikles over 2x3 timer ved den lokale domstolen. Opplæringen sikrer at vitnestøttene har god kunnskap om etterforskningen av straffbare forhold, og behandlingen av straffesaker i retten. Det er også vesentlig at vitnestøtten er klar over vitnets viktige betydning i rettshåndhevelsen. Vitnestøttene lærer også gjennom kurset viktigheten av at de opptrer nøytrale overfor vitner når det gjelder diskusjoner omkring den enkelte straffesak. Det eneste rådet vitnestøtten kan gi vitnet er at vedkommende forteller sannheten i retten. I forbindelse med kurset får vitnestøttene en omvisning i tinghuset. Vitnestøttene oppfordres til å overvære et par rettssaker før de starter sin jobb som vitnestøtter.

I tillegg til læringsopplegget rundt kurset er det utarbeidet en Håndbok for vitnestøtter som inneholder råd og tips om utførelsen av arbeidet. Denne Håndboken er også ment som en oppslagsbok for vitnestøttene underveis i sitt frivillige arbeid (**Veileder** Etablering av vitnestøtteordning 2009).

I dag er det 20 tingretter og 6 lagmannsretter som har tilbud om vitnestøtteordning¹⁷.

Det er tingrettene selv som bestemmer hvorvidt de skal iverksette tilbudet om vitnestøtte.

Noen av argumentene for **ikke** å iverksette denne ordningen har vært at de ikke anser dette som et nødvendig tilbud pga størrelsen på tingretten, og mangel på ressurser.

I de tingrettene og lagmannsrettene hvor det er tilbud om bruk av vitnestøtter i Norge får de innkalte vitner informasjonen om dette tilbudet sammen med innkallingen til retten som blir sendt ut fra politiet. Vitnene får dermed selv mulighet til å kontakte vitnestøtte i forkant av et rettsmøte.

¹⁷ Hvilke domstoler tilbyr vitnestøtte ? <<http://www.domstol.no/no/Nar-jeg-skal-i-retten/Vitnestotte/>>.[Lesedato 8.3.2011].

Vitnestøtteprogrammet fokuserer likevel i størst grad på å være tilgjengelig for vitner i rettslokalene samme dag som vedkommende skal vitne. I tillegg til å ivareta rettsikkerheten er vitnestøtteprogrammet et viktig bidrag for å yte service til vitner. Servicen konkretiseres gjennom at vitnet har vitnestøtten som kontaktperson i tinghuset. Vitnestøtten kan gi relevant informasjon om selve vitnerollen, eller svare på andre praktiske spørsmål. Vitnestøtten yter også service gjennom å være et medmenneske ved å lytte dersom vitnet ønsker å ha noen å snakke med (Domstolene i Norge Årsmelding 2008).

Domstoladministrasjonen gjennomførte høsten 2009 en internasjonal vitnestudie hvor fem ulike domstoler i Europa ble besøkt. Undersøkelsene tok sikte på å kartlegge hvilken informasjon som blir gitt til vitner i straffesaker i ulike land, og hvordan vitner blir ivaretatt når de kommer til retten for å avgi forklaring (Domstolene i Norge Årsmelding 2008:39).

I forbindelse med den internasjonale vitnestudien besøkte sorenskriver Bernt Bahr domstoler i Sverige, Danmark, England og Nederland. Bahr trekker særlig frem Sverige og England når det gjelder gode løsninger i forbindelse med informasjon til vitner. I Sverige har Brottsoffermyndigheten¹⁸ produsert et elektronisk informasjonstilbud for vitner gjennom et nettsted kalt ”Rättegångsskolan”. I England er det produsert en informativ DVD-film (Going to court) som også omhandler vitners møte med retten. Det er Bahrs oppfatning at denne formen for visuell informasjon til vitner er noe Domstoladministrasjonen også bør produsere (Rett på sak nr.1 2010:38-39).

I 2009 ble brosjyren *Til deg som skal vitne i retten i en straffesak* produsert gjennom et samarbeid mellom Domstolsadministrasjonen, Trondheim tingrett og Sør – Trøndelag politidistrikt. Hensikten med denne brosjyren er å bedre informasjonen til vitner som er innkalt til hovedforhandling i straffesaker. Basert på erfaringene fra Sør- Trøndelag skal det vurderes om det skal utarbeides en brosjyre på nasjonalt nivå (Domstolene i Norge Årsmelding 2008:47).

Denne brosjyren starter med å fortelle at vitner er svært viktige for rettsikkerheten i samfunnet. Gjennom brosjyren får vitnet først informasjon om hva som har ført til at vedkommende er blitt kalt inn til rettsmøtet. Det blir i denne sammenheng orientert om vitneplikten, hvilke rettigheter vitnet har dersom vedkommende ikke kan møte, og råd om hva

¹⁸ Brottsoffermyndigheten i Sverige er et statlig tilsyn. Det overordnede målet for Brottsoffermyndigheten er å fremme kriminalitetsofres rettigheter, interesser og behov
<<http://www.brottsoffermyndigheten.se/default.asp?id=1194>>

som kan være fornuftig å tenke gjennom i forkant av rettsmøtet. Deretter følger en generell orientering om hvordan rettslokalet fysisk er organisert, og hvor i rommet de ulike aktører er plassert. Brosjyren inneholder også generell informasjon om hvordan rettsmøtet foregår. Dette inkluderer informasjon om hva som har skjedd i rettslokalet i forkant av at vitnet blir innkalt, hva som skjer når vitnet blir kalt inn, og hva som skjer i etterkant av vitnets forklaring. Det blir også orientert om muligheten til å få dekket utgifter i forbindelse med oppmøte i retten, samt at det blir opplyst om hvor vitnet kan henvende seg dersom vedkommende ønsker mer informasjon.

Denne brosjyren informerer om forhold som er relevant for vitner før, under og etter rettsmøtet. Gjennom denne brosjyren blir det også gitt informasjon om aktørenes ulike funksjoner, og gitt en redegjørelse for begreper. Det blir blant annet forklart hvem aktor representerer, hvem de tre dommerne er og hva ordet stevning betyr (Til deg som skal vitne i retten i en straffesak 2009).

4.3 Hva kjennetegner vitnets møte med institusjonene?

De ulike tiltak som politiet og domstolen har gjennomført overfor vitner i straffesaker kan blant annet forklares ved hjelp av bevisumiddelbarhetsprinsippet og muntlighetsprinsippet på den ene siden, og regler for gjennomføring av politiavhør på den andre siden.

Bevisumiddelbarhetsprinsippet innebærer at bevisene skal fremlegges direkte for retten. Forklaringen til et vitne kan derfor ikke formidles gjennom en skriftlig eller muntlig rapport. Loven fastslår også at det kun er de bevis som er ført under rettsmøtet som skal bli tatt med i betraktning i forhold til den avgjørelse som retten kommer frem til. Muntlighetsprinsippet, som innebærer at bevis forelegges for retten muntlig, er til dels en forutsetning for bevisumiddelbarhetsprinsippet (NOU 2003:15).

Muntlighetsprinsippet representerer en europeisk tradisjon som skriver seg tilbake fra når få personer hadde leseferdigheter. Tanken bak dette prinsippet var at denne fremstillingsmåten skulle sikre likebehandling i rettssalen, også for personer med manglende leseferdigheter (Kommunikasjon og rettssikkerhet 2000:41).

Når vitner avhøres av politiet skal dette skje på en slik måte at det blir gitt mulighet til en sammenhengende forklaring omkring hendelsen. Politiets tjenestemann eller kvinne skal opptre rolig og hensynsfullt. Avhøret skal bli tatt på en slik måte at det er egnet til å fremkalle en klar og sannferdig forklaring samtidig som at det blir tatt rimelig hensyn til vitnet (Påtaleinstruksen § 8-11).

Rettsmøtet preget av et tidsskjema, og alle vitner som er innkalt til rettsmøtet har fått opplyst et oppmøtetidspunkt.

Den avgrensede tiden et vitne blir gitt til rådighet i retten, er i utgangspunktet bestemt på forhånd. Det er derfor av vesentlig betydning for retten at vitnet er mest mulig forberedt. Når et vitne skal avgi forklaring kan han eller hun være påvirket av flere ”forstyrrende elementer” som kan ta konsentrasjonen bort fra den oppgaven vitnet er i retten for å utføre, avgi en best mulig forklaring. De ”forstyrrende elementer” kan blant annet være; usikkerhet rundt den høytidelige rammen som det å møte i en rettssal innebærer, andre aktørers roller, nervøsitet i forhold til ikke å huske hendelsen, følelse av ydmykhet i forhold til å utføre en viktig oppgave og redsel for den tiltalte.

Innenfor rammen av et rettsmøte er det begrenset i hvilken grad representanter for domstolen kan ivareta vitnene. Fordi et tidsskjema skal overholdes, og flere vitner venter på gangen, kan ikke domstolenes representanter bruke tid på ting som ikke angår saken. Jobben med å ivareta vitnene fra domstolens side må derfor i størst grad gjøres før, og etter et rettsmøte.

Politiet er på samme måte som domstolene avhengige av at vitner avgir riktig forklaring i forhold til en straffbar hendelse. Vitner i avhør hos politiet møtes derimot på en mer fysisk uformell arena i forhold til vitner i en rettssal. Avhøret foregår inne på et kontor med en etterforsker tilstede. Under et avhør kan vitnet selv i større grad bestemme over tiden vedkommende trenger for å forklare seg. Vitnet blir i avhøret oppfordret til å fortelle om hendelsen med egne ord.

Det overordnede målet med samtalen i en avhørssituasjon er at vitnet skal fremlegge en klar og sannferdig forklaring. I tillegg vektlegges det at politiet skal ivareta vitnet gjennom å opptre hensynsfullt. Dette innebærer at vitnet i stor grad styrer samtalen ved å vektlegge det vitnet selv mener er relevant for å belyse saken. Innenfor rammene av denne formen for interaksjon foregår det i tillegg en dialog mellom partene, hvor vitnet blir gitt muligheten til å stille spørsmål.

I en avhørssituasjon blir politiets representanter gitt et handlings rom som innebærer at de har anledning til både å informere og ivareta vitnet. I forhold til hvordan vitnet selv uttrykker sin opplevelse av vitnerollen, kan politiet i denne konteksten justere grad av informasjon som er relevant for det enkelte vitne.

Møtet med vitnestøttene skjer også på en uformell måte, selv om selve arenaen, tinghuset, er formell. Vitnestøtten har som oppgave å bistå vitnet i forhold til informasjon og ellers være en samtalepartner dersom vitnet ønsker dette. I møtet med vitnestøtten er det vitnet selv som velger om han eller hun ønsker dialog. Dersom vitnet ikke ønsker å snakke med vitnestøtten, skal vitnestøtten respektere dette og trekke seg unna. Dersom vitnet velger å snakke med vitnestøtten er det satt noen rammer for hva som ikke kan være tema for samtalen.

Vitnestøtten skal opptre nøytralt, og ikke snakke om den aktuelle straffesaken som vitnet skal avgi forklaring i.

Følgende idealtypiske fremstilling oppsummerer hva som kjennetegner vitnets møte med de representanter for de ulike institusjoner:

Kjennetegn	Politi	Domstol	Vitnestøtteprogram
Rammer	Uformelt	Formelt	Uformelt
Hvem styrer tiden	Vitnet	Domstolen	Vitnet
Hvem styrer kommunikasjon	Vitnet	Aktor/Forsvarer	Vitnet

Det er hensiktsmessig å skille mellom de **formelle** og **uformelle** rammene hvor aktørene møtes. Skillet mellom de formelle og uformelle rammene er likevel ikke uten nyanser.

Måseide (2008) henviser til Goffmann (1981) og hans begrep ”ramme” som betyr innramming av en situasjon. Basert på tidligere erfaringer og oppfatninger plasseres nye opplevelser innenfor ulike rammer. De ulike rammene strukturerer våre erfaringer og slik sett styrer rammene vår forståelse av egen og andres aktiviteter. Å definere en situasjon betyr å sette rammene på plass, samtidig som at ulike samhandlingssituasjoner kan innebære at mer enn en ramme blir gjort gjeldende. For å utøve profesjonell praksis må det etableres profesjonelle rammer som deltakerne er oppmerksomme på og som blir akseptert (Måseide 2008: 369-370).

Ulike rammer skaper ulik mening for deltagerne. I møtet med politiet eller domstolen er det i utgangspunktet de profesjonelle aktører som setter rammen for samhandlingssituasjonen. Dette blir gjort ved at vitnet møter på politistasjonen eller ved tinghuset, som utgjør den institusjonelle rammen, og at samhandlingen foregår etter gitte prosedyrer. Vitnet bekrefter de institusjonelle og profesjonelle rammene ved å tilpasse seg den situasjonen som vedkommende er satt i gjennom å møte til avtalt tid, og å svare på de spørsmål som blir stilt.

I utgangspunktet er rammen for både politiavhør og oppmøte i retten formell, gjennom at det foregår i en institusjonell setting, på politistasjonen eller ved tinghuset.

Hva samtalen mellom vitnet og de profesjonelle aktører skal dreie seg om er klarlagt på forhånd, og samtalen kan derfor karakteriseres som en institusjonell samtale.

En institusjonell samtale innebærer at samtalen har en funksjon, den er målrettet og oppgaveorientert. En institusjonell samtale setter også grenser for hva samtalen kan inneholde, og hvilke emner som er mulig å ta opp. Innenfor særlig formaliserte rammer, som et rettsmøte, er det i tillegg regler for hvem som kan si når i løpet av samtalen, samtidig som det er den profesjonelle som stiller spørsmålene og den andre svarer (Rønneberg 2009:27).

Samhandlingssituasjonen mellom vitnet og de profesjonelle aktører foregår innenfor institusjonelle rammer samtidig som samtalen kan betegnes som en institusjonell samtale. Jeg definerer likevel møtet mellom vitnet og politiet i en avhørssituasjon som uformell. Grunnen til dette er at selv om et politiavhør følger en gitt profesjonell prosedyre, ligger den uformelle rammen innebygd i denne prosedyren. At en uformell ramme er innebygd i en formell prosedyre konkretiseres gjennom at vitner i avhør hos politiet oppfordres til å gi en sammenhengende forklaring. Dette innebærer at vitnet selv i utgangspunktet bestemmer hvilke opplysninger som er relevante å gi i forhold til den straffbare hendelsen. Hensikten med samtalen er målrettet og oppgaveorientert, men i motsetning til at den profesjonelle stiller spørsmål, blir vitnet selv oppfordret til å fortelle om hendelsen med egne ord. Dette fører til at den formelle rammen blir erstattet med en uformell ramme hvor vitnet styrer

kommunikasjonen, noe som medvirker til at vitnet endrer status og identitet i samhandlingssituasjonen.

Måseide (2008) henviser videre til Goffmanns (1981) og hans begrep ”footing”. I sosial og moralsk betydning henviser begrepet til en form for sosial og moralsk posisjonering som gir oss selv og andre ulike identiteter og statuser i samhandlingssituasjonen. ”Footing” viser til de interaksjonsmessige handlinger som skaper den enkeltes identitetsmessige sosiale posisjon i samhandlingssituasjonen. Enkeltindividet etablerer og forvalter egne statuser og identiteter gjennom vår interaksjon med andre (Måseide 2008:371).

De formelle rammene rundt et rettsmøte bærer preg av en annen karakter. I tillegg til at rettsmøtet kjennetegnes av de fysiske formelle rammer som tinghuset utgjør, foregår interaksjonen innenfor en særegen muntlig genre. Den muntlige genre har faste komponenter som følger hverandre i gitt rekkefølge. Interaksjonen kjennetegnes av en vekslning av monologer, og dialoger. Monologene innebærer at aktor leser opp tiltalebeslutningen, og at aktor og forsvarer holder sitt hovedinnlegg. Dialogene skjer ved at tiltalte blir utspurt av både aktor, dommer og forsvarer, og at vitner avgir sin forklaring (Kommunikasjon og rettsikkerhet 2000:41-42).

I et rettsmøte er det flere aktører som inngår i samhandlingssituasjonen, både aktor, dommer, forsvarer og vitnet. Tidsfaktoren i retten medvirker også til at den formelle rammen rundt et rettsmøte strammes inn.

4.4 Felles mål – ulik tilnærming

Politiet og domstolen har på den ene siden ulike oppgaver og roller i en straffesak. På den andre siden kan det vises til ett viktig område hvor disse institusjonene har samme mål; En straffesak skal belyses grundig, slik at en eventuell straffereaksjon fra domstolen sin side blir gitt på riktig grunnlag. Denne faktoren legger grunnlaget for rettsikkerheten i vårt samfunn, og i forlengelsen av dette vil vitner i mange saker spille en nøkkelrolle.

Basert på hva som kjennetegner vitnets møte med de ulike profesjonelle aktører kan det i første rekke synes som at det er rammene, og ikke aktørene eller handlingene, som legger

føringer for hvordan samhandlingen mellom vitner og representanter for politiet og domstolen foregår. På den andre siden endres aktørenes posisjoner og identiteter når rammene for samhandlingssituasjonen endres. De ulike interaksjonsmessige handlinger ender også aktørenes posisjon og identitet.

Vitnets møte med de profesjonelle aktører innenfor politiet og domstolen er preget av ulike kjennetegn.

Vitnets møte med politiet er i utgangspunktet satt i en formell ramme som endres til en mer uformell ramme gjennom fastsatte prosedyrer for gjennomføring av avhøret, hvor hensynet til vitnet presiseres. Dette konkretiseres gjennom at vitnet selv blir oppfordret til å fortelle om hendelsen uten avbrytelser fra etterforsker. I tillegg skal ikke etterforsker stille spørsmål som innbyr til svar i en bestemt retning (Påtaleinstruks § 8-11).

Samhandlingssituasjonen får en mer uformell karakter når vitnet blir gitt en ”førende” posisjon i samhandlingen. I avhør hos politiet blir vitnet oppfordret til selv å vurdere hvilke faktorer som er vesentlig å vektlegge i forbindelse med den straffbare hendelsen. I tillegg styrer vitnet selv tiden vedkommende ønsker å bruke på sin forklaring.

Innenfor rammene av et rettsmøte har ikke aktørene de samme muligheter til å påvirke samhandlingssituasjonen. Dette er fordi rammene er bestemt på forhånd når det gjelder bruken av tid. Premissene for samhandlingen i rettssalen er dessuten gitt av jussen og dens utøvere. De profesjonelle aktører er i første rekke opptatt av skyldspørsmålet, og dersom vitner trekker inn forhold som oppfattes som irrelevante vil de ofte bli stoppet.

Gangen i rettsforhandlingene, hvem som skal snakke og når, er bestemt på forhånd. I tillegg er rettsforhandlingene preget av byråkratisk argumentasjon. Denne formen for argumentasjon innebærer at man søker å ”rense” kategoriene mest mulig slik at de fremstår som ”rene” motsetninger i form av **pro et contra** (for eller imot). Denne argumentasjonsformen er likevel komplementær fordi argumentene utfyller hverandre. Målet med denne argumentasjonen er at

pro et contra blir spisset og rensset mest mulig i prosessen slik at man til slutt kan veie argumentene for eller imot hverandre (Gotaas 2000:133).

Politi og domstolen er gjennom straffeprosessloven og påtaleinstruksen gitt ulike muligheter til å ivareta vitner i straffesaker. I tillegg har det de senere årene blitt satt et større fokus på viktigheten av at vitner føler seg trygge og ivaretatt i straffesaksprosessen. Dette har ført til et fokus på mer informasjon til vitner, gjennom blant annet utvikling av informasjonsbrosjyrer og vitnestøtteordningen.

5 Resultater

I dette kapitlet viser jeg først en generell oversikt over undersøkelsen når det gjelder utsendelse av spørreskjema og svarprosent fra de ulike tingrettene.

Deretter presenteres og drøftes undersøkelsens svarprosent. I denne forbindelse legges det frem tabeller som viser en oversikt fra svar- og frafallsgruppen over de sammenlignbare variablene kjønn og alder. I forbindelse med frafallsanalysen drøftes det hvorvidt frafallet er systematisk eller ikke.

Svargruppen presenteres deretter gjennom bakgrunnsvariablene kjønn, alder, utdanning og navn.

Avslutningsvis viser jeg en oversikt over respondentens svar på de innledende spørsmål i spørreskjemaet som omhandler antall oppmøter i retten, tidspunkt fra avhør til oppmøte i retten og hvorvidt vitnet var aktor eller forsvars vitne.

I oppgavens videre fremstilling av tabeller og tall er det verdt å merke seg at ikke alle respondenter har svart på alle spørsmål. "N" vil derfor variere.

5.1 Utsendelse av spørreskjema

Tabell 4. Oversikt over utsendelse av spørreskjema

Dato for utsendelse	Antall utsendt	Antall svar	Retur ukjent adresse
Spørreskjema utsendt 30.04.2010	400	83	47
Purrebrev utsendt 30.05.2010	270	27	0
Utsendelse ny adresse 30.09.2010	22	3	0
Purrebrev utsendt til Ny adresse 05.10.201	19	0	0
Totalt	711	113	25

Av 400 utsendt skjema fikk jeg totalt 113 svar. 25 skjema utgår fra undersøkelsen fordi disse kom i retur med ukjent adresse, og det lykkes ikke å finne nye adresser på disse.

Alle respondenter fikk tilsendt spørreskjema 30. april 2010 med svarfrist 18. mai 2010. Jeg fikk i første runde svar fra 83 respondenter.

30. mai 2010 ble det sendt ut ett purrebrev til de respondentene som ikke hadde svart hvor ny svarfrist ble satt til 14. juni 2010. Etter førstegangsutsendelse fikk jeg 47 skjema i retur med ukjent adresse. Det ble selvfølgelig ikke sendt ut purrebrev til disse.

Jeg kontaktet NSD for å få klarsignal om å bruke skattelister og telefonkatalogen (offentlige registre) for å finne ny adresse på de konvoluttene som kom i retur. Det fikk jeg klarsignal for.

Begrensnigen i forhold til å finne frem til ny adresse på respondentene var at det er flere i Norge med samme navn. Dette betød at jeg unnlot å ta kontakt dersom det viste seg at en fra utvalget hadde en ”navnesøster” eller ”navnebror”.

Jeg valgte å vente med å sende ut skjema til de respondentene jeg fant ny adresse på til etter sommeren. Dette var for å unngå at spørreskjemaet ble liggende i posten dersom vedkommende var på ferie.

Av 47 respondenter fant jeg ny adresse på 22 stykker. Disse ble tilsendt spørreskjema 6. september 2010, med svarfrist 20. september 2010. Det ble også sendt ut et purrebrev i denne forbindelsen 5.10.2010 med svarfrist 19.10.2010. Jeg fikk totalt tre svar i denne runden

Totalt fikk jeg returnert 25 skjema med ukjent adresse som utgår i undersøkelsen

Jeg valgte å gi respondentene to ukers svarfrist. En svarfrist på to uker gir respondenter en mulighet til å velge egnet tidspunkt for å svare, samtidig som det ikke blir gitt for langt frist slik at undersøkelsen blir lagt vekk og glemt.

5.2 Svarprosent og frafallsanalyse

I en rapport fra Statistisk sentralbyrå *Coping with decreasing response rates in Statistics Norway Recommended practice for reducing the effect of nonresponse* (2006) vises det til at svarprosenten på undersøkelser generelt har hatt en nedgang både i Norge og andre land.

Svarprosenten på en undersøkelse sier noe om dennes kvalitet, og ved en lav svarprosent blir derfor kvaliteten tilsvarende svekket.

I forhold til en frafallsanalyse er det viktig å vurdere om nettoutvalget (de som har svart) skiller seg systematisk ut fra bruttoutvalget (alle som har fått tilsendt spørreskjema).

Problemer i tilknytning til frafallet er minst dersom det viser seg at frafallet er tilfeldig.

Dersom frafallet viser seg å være systematisk, gjennom at det for eksempel i størst grad er kvinner som har svart, svekkes utvalgets representativitet (Ringdal 2001: 283).

Frafallsanalysen er derfor vesentlig i forhold til å undersøke om det er en tendens til systematisk frafall blant de som har valgt å ikke delta i denne undersøkelsen.

I tillegg til frafall kan manglende data også svekke utvalgets representativitet. For hver person som unnlater å svare på et spørsmål blir det hull i datamatriksen. Dersom hullene ikke er for mange og viser seg å være tilfeldig er situasjonen uproblematisk (ibid.:283).

Tabell nr. 5 Oversikt over utsendte spørreskjema og svar

Tingretter	Antall utsendte skjema	Antall skjema i retur med ukjent adresse	Antall svar	Svarprosent
Oslo tingrett	86	9	19	24.6 %
Nedre Romerike tingrett	61	4	15	26.3 %
Kristiansand tingrett	65	2	19	30.1 %
Bergen tingrett	45	2	16	37.2 %
Sør-Trøndelag tingrett	61	6	20	36.4 %
Nord Troms tingrett	58	2	13	23.2 %
Trondenes tingrett	24	0	10	41.6 %
Ukjent tingrett ¹⁹			1	
Totalt	400	25	113	30.1 % *

*Av totalt 400 utsendte spørreskjemaer er det 262 personer som ikke har svart på undersøkelsen. 113 personer har svart og 25 skjemaer har jeg fått i retur med ukjent adresse. De 25 skjemaene som jeg har fått i retur med ukjent adresse frafaller fordi disse aldri mottok spørreskjemaet. Dette innebærer at det er totalt 375 personer som har hatt anledning til å svare på undersøkelsen, og totalt viser dette en svarprosent på 30.1 %

¹⁹ En person har returnert skjema hvor referansekode er fjernet, det er derfor usikkert hvilken tingrett denne respondenten tilhører.

Det kan være flere grunner til den lave svarprosenten. En hovedårsak kan være størrelsen på spørreskjemaet med sine 43 spørsmål fordelt på 15 sider. Selv om spørsmålene i stor grad var like i sin utforming, og derfor ”enkle” å fylle ut, må det sies å være et omfattende spørreskjema.

Alle skjemaene ble sendt ut pr. post. Dette har ført til at personer som foretrekker oversendelser pr. e- post har unnlatt å svare. På den andre siden har jeg gjennom en postal forsendelse nådd frem til personer som ikke er så komfortable med å bruke PC og e- post som kommunikasjonskanal.

Jeg foretok en skriftlig purring. Dersom jeg hadde hatt anledning til å foreta flere purringer, for eksempel pr. telefon eller sms, ville nok dette ha bidratt til å øke svarprosenten. Jeg fant det ikke naturlig å purre på vitnene pr. telefon. Dette var fordi det ville være usikkert om jeg fant telefonnummer til rett person. I tillegg ville en ringerunde ha vært veldig tid- og kostnadskrevende.

En annen faktor som kan forklare denne lave svarprosenten er at det å vitne i retten vil oppleves som en belastning for de fleste.

Selv om jeg i utgangspunktet har utelatt vold og sedelighetssaker kan en forklaring være at mange anser denne opplevelsen som ubehagelig, og ønsker å legge den bak seg. Som en av respondentene, et profesjonelt vitne, påpekte:

”Den dagen det oppleves behagelig å vitne i retten bør jeg finne meg en annen jobb”

På den andre siden er det rimelig å tro at dersom temaet som spørreundersøkelsen omhandler har betydning for respondenten, er det mer sannsynlig at vedkommende vil delta.

Dette kan innebære at min forforståelse om at det å møte som vitne i retten har en stor betydning for det enkelte vitnet, ikke er riktig.

Variablene som kan brukes i forbindelse frafallsanalysen er basert på den informasjonen som respondentene gav i spørreskjemaet, og den informasjon som kan hentes fra rettsbøkene.

Rettsbøkene jeg har mottatt har noen variasjoner, men inneholder i stor grad de samme opplysninger, som blir fylt ut etter følgende mal (som også ble presentert i kapittel 2):

Kl. framsto vitne nr.

Navn:

Fødselsdato:

Adresse:

Stilling:

Tilknytning til tiltalte:

ble formant, avga forsikring og forklaring.

Denne malen er bestemt i straffeprosessloven § 130 første ledd:

”Rettens leder spør vitnet om navn, fødselsdato, stilling, bopel og forhold til siktede og fornærmede.”

I forhold til svargruppa, og den informasjon som respondentene hadde mulighet til å svare på i spørreskjemaet, er det i denne sammenheng kun mulig å gjøre en sammenligning av frafallsgruppen og svargruppen på variablene kjønn²⁰ og alder.

Tabell nr. 6 Oversikt over alder begge kjønn i svargruppen og i frafallsgruppen

Svargruppen	Kvinner (N=51)	Menn (N=58)	Begge kjønn (N=109)
Gjennomsnitt	42.6 år	46.5 år	44.6 år
Median	44 år	48 år	46 år
Yngst	19 år	20 år	19 år
Eldst	81 år	76 år	81 år
Variasjonsbredde	62 år	56 år	62 år
Frafallsgruppen	Kvinner (N=85)	Menn (N=172)	Begge kjønn (N=257)
Gjennomsnitt	40.3 år	40.5 år	40.4 år
Median	41 år	38 år	39 år
Yngst	18 år	18 år	18 år
Eldst	67 år	83 år	83 år
Variasjonsbredde	49 år	65 år	65 år

²⁰ Tre personer i frafallgruppen er usikre i forhold til kjønn.

I svargruppen har menn en noe høyere alder i forhold til de kvinnene som har svart. Det er en større spredning på alder blant kvinner sammenlignet med menn i denne gruppen. I svargruppen er det en kvinne og tre menn som ikke har oppgitt alder.

I frafallsgruppen er aldersforskjellen mellom kvinner og menn mindre i forhold til svargruppen. Gjennomsnittsalderen er også lavere i denne gruppen totalt sett sammenlignet med svargruppen. I frafallgruppen er det menn som har den største spredningen på alder. I frafallsgruppen er en kvinne og en mann hvor det i rettsboka ikke var oppført fødselsdato.

I forhold til denne undersøkelsen viser tallene at det er flere yngre respondenter, både menn og kvinner, som har valgt ikke å svare på undersøkelsen. I kategorien menn er dette særlig tydelig med en differanse på 6 år når det gjelder gjennomsnittsalderen. I tillegg er menn overrepresentert i det totale utvalget.

Det kan være en tendens til systematisk frafall i frafallgruppen når det gjelder kjønn og alder, hvor yngre menn er den gruppen som i størst grad har unnlatt å svare på undersøkelsen. Frafallet er likevel ikke systematisk i forhold til problemstillingene i undersøkelsen.

Gjennom å velge ut respondenter basert på bestemte egenskaper har jeg, som tidligere beskrevet, foretatt en skjønnsmessig utvelging. Dette innebærer at utvalget av respondenter ikke er valgt ut tilfeldig. Jeg har valgt ut ”vanlige” vitner, hvor jeg systematisk har valgt ut en person fra hver husstand (jf. Hellevik 1999:120).

Ved å bruke en annen metode enn sannsynlighetsutvelging åpnes det for skjevheter i utvalget, også kalt seleksjonsskjevhet. Seleksjonsskjevheten kan oppstå ved en tilfeldighet, men den kan også være et resultat av bevisste eller ubevisste valg (Ringdal 2001:154).

Når det gjelder metoden jeg brukte for å velge ut respondentene valgte jeg systematisk den første personen som stod oppført i rettsboka. Det er derfor grunn til å tro at skjevheten når det gjelder kjønn og alder i dette utvalget skyldes en tilfeldighet.

En annen forklaring kan være at kjønnsfordelingen er skjev når det gjelder vitneoppmøter generelt. Kan det være slik at det er flest menn som møter som vitner i meddomsrettssaker? Dette er et spørsmål jeg ikke har mulighet til å finne svaret på i denne sammenheng.

Selv om utvalget er skjevt når det gjelder alder og kjønn er det på den andre siden ikke så store forskjeller mellom svargruppen og frafallsgruppen på variablene kjønn og alder at det er grunnlag for å si at gruppene skiller seg systematisk fra hverandre.

5.3 Svargruppen presentert gjennom demografiske variabler

5.3.1 Kjønn og alder

For hele utvalget på 375 personer er kjønnsfordelingen skjev, hvor det er sendt ut skjema til 62.4 % menn og til 36.8 % kvinner, 3 personer i frafallsgruppen er usikre pga. navn.

Tallene viser også selv om det er en underrepresentasjon av kvinner som har mottatt skjema, er det en overrepresentasjon av kvinner som har svart på undersøkelsen. Av 138 kvinner som har mottatt skjema er det 52 stykker (37.6 %) som har svart på undersøkelsen.

Det er 234 menn som har mottatt skjema, og av disse har 61 valgt å svare (26.1 %).

5.3.2 Utdanning

Tallene viser at utdannelsesnivået hos respondentene er forholdsvis høyt. En stor andel, både kvinner og menn, har en universitets- eller høyskoleutdanning.

Ingen av respondentene har krysset av for ”Ingen fullført utdanning”.

Tabell nr. 7 Kjønnsmessig fordeling ved utdanning

Utdanning	Kvinner (N=52)	Menn (N=61)
Grunnskole	7.7 %	6.6 %
Videregående skole	50.0 %	39.3 %
Universitet/høgskole lavere grad (under 4 år)	17.3 %	34.4 %
Universitet/høgskole høyere grad (over 4 år)	25.0 %	19.7 %
Totalt	100 %	100 %

Tallene viser også at det er en forholdsvis stor andel menn i forhold til kvinner som har en universitet/ høyskoleutdanning, lavere grad. Det er en større andel kvinner som har universitet/ høyskole utdanning, høyere grad.

5.3.3 Navn

Det var 97.3 % av respondentene som oppgav norsk som sitt morsmål.

I vårt flerkulturelle samfunn var dette en overraskelse for meg. Jeg antok at det ville være en større andel av utvalget med andre morsmål enn norsk.

På den andre siden viser tall fra Statistisk Sentralbyrå at det pr. 1.1.10 var 552 000 personer bosatt i Norge som enten har innvandret selv eller er født i Norge med innvandrerforeldre. Til sammen utgjør disse gruppene 11,4 prosent av befolkningen (Statistisk Sentralbyrå).

Denne forholdsvis lave andelen av personer som har innvandret selv, eller er født i Norge med innvandrerforeldre, kan forklare at de fleste respondentene i mitt utvalg har norsk som morsmål.

Det er likevel verd å merke seg at det er en svært lav andel av respondenter oppgir andre morsmål enn norsk.

5.3.4 Antall oppmøter i retten

Tabell nr. 8 Kjønnsmessig fordeling over antall oppmøter i retten

Antall oppmøter i retten	Kvinner (N=52)	Menn (N=61)	Totalt
Møtt som vitne 1. gang	51.9 %	37.7 %	44.2 %
Møtt som vitne 2. ganger	26.9 %	21.3 %	23.9 %
Møtt som vitne 3. ganger	3.8 %	16.4 %	10.6 %
Møtt som vitne 4. ganger	3.8 %	4.9 %	4.4 %
Møtt som vitne 5. ganger	1.9 %	3.3 %	2.7 %
Møtt som vitne flere enn 5. ganger	11.5 %	16.4 %	14.2 %
Totalt	100 %	100 %	100 %

Oversikten viser at de fleste i utvalget har møtt i retten en til tre ganger. Det er i tillegg en andel på 14.2 % som har møtt i retten flere enn 5 ganger. Det er flest kvinner som har møtt som vitne i retten en til to ganger.

Tabellen viser også at kjønnsforskjellen ”snur” i forhold til antall oppmøter, og det er flere menn enn kvinner som har møtt i retten flere ganger.

Av 63 respondenter er det 18 personer som har vitnet i retten flere ganger i samme sak.

Det er 54 av 63 respondenter som oppgir at de har møtt som vitne i retten i ulike saker.

5.3.5 Tidspunkt fra avhør til møte i retten

Tidspunkt fra vitnet var i avhør hos politiet til oppmøte i retten varierer fra 0 til 104 uker.

Tallene viser et gjennomsnitt på 27.5 uker fra avhør til møte i retten (median er på 23 uker). I tillegg er det 21 personer (18.6 %) som oppgir at de ikke har vært i avhør hos politiet.

Det var ikke et eget spørsmål i spørreskjemaet om vedkommende hadde vært i avhør hos politiet eller ikke. Dette er noe respondentene har opplyst om på eget initiativ. Det er derfor en mulighet for at flere av vitnene i denne undersøkelsen ikke har vært i avhør hos politiet.

5.3.6 Aktor eller forsvarers vitne

Av 100 respondenter er det 90 som oppgir at de var aktors vitne i retten. 2 av respondentene oppgir ”vet ikke” på dette spørsmålet.

Av totalt 72 respondenter er det 21 som oppgir at de var forsvarers vitne, og 4 oppgir ”vet ikke” på dette spørsmålet.

I denne sammenheng er det 5 respondenter som har krysset av på at de både var aktor og forsvars vitne.

5.3.7 Kvalitativt datamateriale

Av totalt 113 respondenter var det 46 personer som brukte anledningen til å komme med egne kommentarer på siste side i spørreskjemaet, dette utgjør 40.7 % av det totale utvalget. Det er 23 menn og 23 kvinner som har kommet med egne kommentarer.

Selv om respondentene vektlegger ulike elementer, er det tre faktorer som skiller seg ut, misnøye i forhold til å oppgi privatadresse i retten, lang saksbehandlingstid og følelsen av at samtalen blir styrt av aktor og forsvarer. Disse temaene blir diskutert, og satt i forbindelse med andre analyser i kapittel 6. og 7.

Det er flest menn (fem personer) som kritiserer lang saksbehandlingstid, kun en kvinne. Gjennomsnittsalderen på disse er 37.5 år. En respondent har grunnskole som høyeste fullført utdanning, tre oppgir videregående, og to har høyskole/ universitet, lavere grad som høyeste fullførte utdanning. En av respondentene har møtt to ganger i retten, de andre har møtt en gang.

Tre kvinner og to menn kritiserer aktor eller forsvarer når det gjelder følelsen av å bli styrt i sin forklaring. Gjennomsnittsalderen er 41.4 år. En respondent har videregående som høyeste fullførte utdanning og de fire andre oppgir høyskole/ universitet, lavere grad som høyeste fullførte utdanning. Her varierer antall oppmøter i retten fra en til fire ganger, hvor to har møtt en gang, en har møtt to ganger, en har møtt tre ganger og en har møtt fire ganger.

Av de respondenter som oppgir at de føler ubehag ved å måtte oppgi privatadresse er det tre menn og fire kvinner. Gjennomsnittsalderen på disse respondentene er 33 år. Tre respondenter oppgir videregående som høyeste fullførte utdanning, tre oppgir høyskole/ universitet, lavere grad og en oppgir høyskole/ universitet høyere grad som høyeste fullførte utdanning. Fem respondenter oppgir å ha møtt i retten en gang, mens to oppgir å ha møtt i retten mer enn fem ganger.

6 Presentasjon av resultater i lys av interaksjonsteoretiske perspektiver

I dette kapitlet starter jeg med å vise til min første problemstilling og presenterer først analysen som omhandler grad av informasjon når det gjelder vitneplikten, hvor denne informasjonen kommer fra og hvor viktig denne er ansett for å være for det enkelte vitne. I forbindelse med redegjørelse av tallene fremlegges mulige substansielle forklaringer på resultatene av denne analysen. De substansielle forklaringene følges deretter opp av teoretiske bidrag som innebærer at jeg gjør bruk av et språkpragmatisk perspektiv og redegjør for en diskursiv tilnærming til teksten i vitnestevningen.

I forbindelse med et språkpragmatisk perspektiv vil jeg argumentere for at vitnestevning i mange tilfeller vil ha mangel på indeksikalitet, som betyr at det ikke er noen naturlig sammenheng mellom tekst og kontekst. Dette fører til at muligheten for samhandling reduseres for vitnet, noe som kan få konsekvenser i forhold til hva vitnet oppfatter av budskapet i vitnestevningen.

Gjennom en diskursiv tilnærming til teksten i vitnestevningen diskuterer jeg hvilke forutsetninger og begrunnelser som ligger til grunn for ordlyden i dette dokumentet. I denne forbindelse stilles det spørsmål om hvorvidt vitnets egen definisjon av sin rolle som vitne kan stå i sterk kontrast til den informasjon som blir gitt i vitnestevningen.

Deretter presenteres analysen som omhandler vitners rettigheter og grad av generell informasjon angående straffesaksprosessen. Ved presentasjon av analysene av vitners rettigheter trekkes det inn et tema fra det kvalitative materialet. I denne forbindelse diskuteres orienteringsomfanget av rettigheter i lys av Axel Honneths anerkjennelsesteori, og det stilles spørsmål om hvorvidt alle kategorier vitner er tilkjent rettslig anerkjennelse i sin rolle som vitne.

6.1 Vitners plikter

Problemstilling 1.

I hvilken grad opplever vitnet å bli orientert om sin rolle i straffesaksprosessen fra de profesjonelle aktører, og hvor viktig er denne orienteringen for det enkelte vitnet?

I spørreskjemaet er det totalt 14 spørsmål som omhandler plikter, rettigheter og annen informasjon til vitnene. Respondentene hadde mulighet til å sette flere kryss i forbindelse med disse spørsmålene, eksempelvis at informasjon kom fra både retten, politiet og andre. Ved oppsummering vil derfor tallene overstige 100 %.

I forbindelse med hvert av disse spørsmålene ble også vitnet bedt om å svare på hvor viktig vedkommende anså informasjonen for å være. Spørsmålet angående viktighet var tenkt å være uavhengig av om vedkommende har fått informasjon eller ikke. Noen respondenter har derimot unnlatt å vurdere viktighet dersom de ikke har fått informasjon

Tabell nr. 9 Grad av informasjon angående plikter (N=113)

Fikk du følgende informasjon	Ingen informasjon	Fra retten	Fra politiet	Uklart hvor informasjonen kom fra	Vet ikke	Fra andre ²¹
Vitne har møteplikt i retten selv om en ikke har forklaringsplikt	26.5 %	30.1 %	38.9 %	3.5 %	5.3 %	11.3 %
Dersom du ikke møter i retten kan du bli hentet av politiet eller få bot for ikke å møte	18.6 %	34.5 %	38.1 %	7.1 %	4.4 %	9.0 %
Dersom du er syk og ikke kan møte i retten må dette dokumenteres med legeerklæring	23.9 %	31.0 %	29.2 %	10.6 %	9.7 %	6.8 %

Det er rundt en fjerde del av respondenter som oppgir ikke å ha fått informasjon angående sine plikter som vitne.

²¹ Kategorien "fra andre" inkluderer: Advokat, bistandsadvokat, egne studier, fornærmedes advokat, forsvarer, media, kollegaer og tidligere kunnskap.

Tallene viser, med unntak av informasjonen som omhandler legeerklæring, at orientering angående plikter i noen større grad kommer fra politiet i forhold til retten.

Tallene viser at de fleste respondenter oppgir at det var tydelig hvor informasjonen kom fra. Noen respondenter har også fått informasjon fra andre.

Når det gjelder vurdering av viktighet svarte respondentene på en fire punkts skala med følgende svarkategorier:

1= Ikke viktig

2= Litt viktig

3= Ganske viktig

4= Svært viktig

I tillegg var det mulig å krysse ”vet ikke”. Denne verdien er utelatt fra analysen ved beregning av gjennomsnitt.

Gjennomsnittlig vurdering av viktighet ligger mellom 2 og 3. Dette innebærer at de fleste vitner anser informasjonen om plikter som ”litt” og ”ganske viktig”.

Det er interessant at det er en fjerdedel av respondentene som oppgir å ikke ha fått informasjon angående sine plikter som vitne. Det er fordi alle vitner som møter i retten skal være lovlig stevnet. Å være lovlig stevnet innebærer at vitnet skal ha fått en skriftlig innkalling senest dagen før rettsmøtet. Den skriftlige innkallingen kalles en vitnestevning (Vedlegg 4. og 5.). Foruten å angi tid og sted for oppmøte i retten, hvem som er tiltalt og hvilken overtredelse i straffeloven som skal være brutt, inneholder vitnestevningen informasjon til vitnet angående de plikter som det er stilt spørsmål om ovenfor.²²

Vitnestevninger utsendt fra Oslo politidistrikt og statsadvokaten i Oslo er identiske.

Vitnestevningene utsendt fra disse har en noen annen ordlyd sammenlignet med andre

²² Ordlyden som er brukt vitnestevningen er ulik den som er brukt i spørsmålsformuleringene i spørreskjemaet.

politidistrikt og statsadvokatembeter. Innholdet i orienteringen er likevel den samme som for resten av landet (se vedlegg 4. og 5. for en sammenligning).

Innholdet i vitnestevningen skriver seg i hovedsak fra straffeprosesslovens kapittel 10, § 109, § 110, § 112 og § 115.

Det er påtalemyndigheten i politiet, statsadvokaten i de mest alvorlige sakene, ofte ved bruk av stevnevitnet, som har ansvaret for å få stevnet alle vitner til et rettsmøte. Det er også politiet /stevnevitnet som sender ut, eller overleverer denne innkallingen.

Når en relativ stor andel av respondentene likevel oppgir ikke å ha fått denne informasjonen kan en mulig forklaring være at disse vitnene ikke har mottatt en skriftlig innkalling.

Dette er imidlertid ikke veldig sannsynlig fordi det er et krav i straffeprosesslovens § 110 at vitnet skal innkalles ved forkynning av stevning. Begrepet ”forkynning” innebærer at stevningen er overlevert i henhold til reglene i Domstollovens Kap 9, og i *Forskrift om stevnevitners, politiansattes og fengselstjenestemenns utførelse av forkynnelse*.

Kort fortalt innebærer disse reglene at politiet/ stevnevitnet må forsikre seg om at rette vedkommende har mottatt, eller vil motta innkallingen senest dagen før rettsmøtet.

Unntaket i denne sammenheng kan være at personer som det har vært vanskelig å komme i kontakt med, på grunn av reise eller lignende, samtykker i å møte i retten selv om de ikke har mottatt vitnestevningen.²³ Dersom det ikke lykkes politiet/stevnevitnet å få stevnet vitner innebærer det ofte at rettsmøtet blir utsatt.

En annen forklaring på at flere respondenter oppgir at de ikke har fått denne informasjonen, kan være at orienteringen på stevningen ikke er blitt lest i sin helhet.

Det er vel ikke uvanlig at flere av oss unnlater å lese nøye den informasjonen som vi får oversendt pr. post eller pr. e- post. Vi leser og noterer det som har en konkret betydning for oss selv. I forbindelse med vitnestevningen vil dette for mange innebære tid og sted for

²³ Jeg har ikke mulighet til å få tak i tall som dokumenterer hvor mange tilfeller dette kan dreie seg om, men i forhold til egen arbeidserfaring skjer dette i unntakstilfeller.

oppmøte. Dersom tidspunkt passer inn i vår allerede oppsatte tidsplan, kan det være dette som blir notert, mens annen informasjon bare skimleses. På den andre siden er det ikke hver dag en mottar brev fra politiet, noe som skulle tilsi at dokumentet som vitnet mottar blir lest nøye.

En tredje forklaring kan være at orienteringen er blitt lest, men ikke forstått. Det kan være at språket som er brukt i vitnestevningen blir oppfattet som ”litt tungt”. Jeg viser til følgende eksempel tatt fra vitnestevningene som omhandler en av **rettens** rettigheter:

”Retten kan frita et vitne som har mer enn 800 km reise med rutegående befordringsmiddel eller 125 km på annen måte, eller en tilsvarende strekning dels på den ene og del på den annen måte, fra møteplikt dersom fremmøte vil medføre uforholdsmessige ulemper eller kostnader sammenlignet med vitnets betydning for sakens opplysning” (Vitnestevning Oslo politidistrikt (2011), Vitnestevning Østfold politidistrikt (2010)).

Selv om tre²⁴ av spørsmålene i spørreskjemaet angående plikter var formulert på bakgrunn av innholdet i vitnestevningen, er det mulig at respondentene ikke gjenkjente spørsmålene. Dette begrunnes med at det ved utformingen av spørsmålene i skjema ble vektlagt enkle språklige formuleringer for å unngå misforståelser. I forhold til det språket som er brukt i vitnestevningen, sammenlignet med språket som er brukt i spørsmålsstillingen i spørreskjemaet, kan det derfor være grunn til å tro at språket i spørreskjemaet ble oppfattet enklere.

I tillegg til eksemplet ovenfor inneholder vitnestevningen flere begrep som ikke blir benyttet i dagligspråket. Eksempler på disse er ”hovedforhandling” som betyr rettsmøte, ”stevning” som betyr innkalling og ”forkynning” som henviser til reglene for overlevering av dokumentet.

Når det gjelder om informasjonen har kommet fra politiet eller retten viser tallene, med unntak av informasjonen som omhandler legeerklæring, at orientering angående plikter i noen større grad kommer fra politiet i forhold til retten.

²⁴ I spørreskjemaet var informasjonen om ikke å forklare seg for politiet ført opp i forbindelse med vitners plikter. Jeg har i analysen plassert denne informasjonen under vitners rettigheter.

Dette er naturlig i og med at det er politiet som i størst grad har kontakt med vitner i forkant av rettsmøtet. Det er politiet som sender ut vitnestevningen til rettsmøtet, og det opplyses i denne innkallingen at vitnet kan ta kontakt med politiet dersom han eller hun har noen spørsmål

Ikke alle vitner anser all informasjon som viktig. Forklaringene på dette kan være at informasjonen ikke ble ansett som relevant i forhold til egen situasjon.

På den andre siden viser gjennomsnittet at over halvparten av de spurte anser informasjon angående plikter som ”litt viktig”.

Mulige forklaringer på hvorfor respondenter oppgir ikke å ha fått noen informasjon:

1. Ingen mottatt informasjon
2. Ikke lest informasjon
3. Ikke forstått informasjon

Det forutsettes at vitnet er lovlig stevnet noe som innebærer at informasjonen er mottatt. Det vil derfor være forklaring 2 og 3 som er årsak til at respondenter oppgir ikke å ha fått informasjon. Det er denne ubalansen mellom det som kommuniseres skriftlig fra politiet, og det som vitnet har registrert som mottatt informasjon, som er tema for den videre diskusjonen.

6.1.1 Interaksjon i et språkpragmatisk perspektiv

Ikke lest informasjonen

All profesjonsutøvelse er av relasjonell karakter og et interaksjonsteoretisk perspektiv mellom de ulike aktørene er derfor relevant. Begrepet interaksjon eller samhandling viser til samarbeid, konflikter eller måten å omgå andre mennesker på. I samhandling med andre forutsettes utveksling av handlinger og uttrykk som gir mening. Vi kommuniserer gjennom ulike former for symbol. Dette kan blant annet være ansiktsuttrykk, blick, kroppsbevegelser og skriftspråket (Måseide 2008:367-68).

Profesjonelt arbeid hører i stor grad sammen med skriftspråket og det er derfor riktig å si at skriftspråket er en uløselig del av profesjonaliteten. Et språkpragmatisk perspektiv på sosial interaksjon innebærer å gjøre bruk av språket²⁵ for å utføre sosiale handlinger. Det er gjennom språket og samhandlingen vi blir til medlemmer innenfor samfunnet. I et pragmatisk perspektiv blir språket, eller andre måter å uttrykke mening på sett som redskaper som blir brukt til å skape, eller påvirke den virkelighet vi lever innenfor. På denne måten henviser språket og samhandling til mer enn innhold og mening. Språket er en måte å delta i samfunnet på som skaper aktivitet, sosiale relasjoner og sosiale identiteter. I et pragmatisk perspektiv er språket knyttet til kontekst med ulike meninger. Begrepet som brukes for å vise sammenhengen mellom språk og kontekst er ”indeksikalitet” som henviser til at språket kun får mening gjennom en sammenheng som er implisitt men konkret (Måseide 2008:367-68).

Ved bruk av begrepet indeksikalitet henviser Måseide til situasjoner eller møter hvor lekfolk og den profesjonelle har lik referanse, ”noe alle vet”. Et eksempel er at legen ikke behøver å presentere seg som lege når hun hilser sin pasient velkommen til konsultasjon.

Slik jeg forstår Måseide henviser han til konkrete situasjoner hvor aktører har et personlig møte. Denne forklaringen kan også benyttes til å belyse situasjoner som ikke innebærer et personlig møte mellom aktørene. Gjennom å se på vitnestevningen i et språkpragmatisk perspektiv knyttes dette dokumentet til en konkret hendelse og kontekst. Politiet som avsender av vitnestevningen viser implisitt gjennom språket i dokumentet at det er en forutsetning om at mottaker, vitnet, ser sammenhengen mellom innholdet i dokumentet, og hendelsen som har ført til utsendelsen av denne. Denne implisitte sammenhengen kan derimot i mange tilfeller være skjult for mottaker.

Forklaringen på dette kan være at vitnet er en person som har observert en straffbar handling. Vedkommende har ingen personlig tilknytning til saken, og det kan derfor være rimelig å tro at hendelsen er gått i glemmeboken. Denne hendelsen kan ligge flere måneder bak i tid, og vitnet kan derfor være totalt uforberedt på at han eller hun får oversendt en vitnestevning som sier at vedkommende skal møte i retten. Vitnet kjenner heller ikke nødvendigvis navnet på den tiltalte som står oppført i vitnestevningen.

²⁵ Begrepet ”språk” henviser i denne sammenheng også til andre tegn eller symbol, som skriftspråket (Måseide 2008:368)

Under slike forutsetninger vil sammenhengen mellom språk og kontekst i utgangspunkt være uklar for vitnet. Dersom sammenhengen mellom vitnes tilknytning til den straffbare hendelsen, og innkallingen til retten ikke er tydelig presentert, kan dette føre til en form for ”støy” som overskygger annen informasjon som blir gitt gjennom vitnestevningen. Avsender av vitnestevningen, politiet, lykkes dermed ikke i å nå frem med sitt budskap i denne formen for interaksjon med vitnet.

Dersom vitnet skal ha en mulighet til å delta aktivt i denne samhandlingssituasjonen forutsettes det at vedkommende deler politiets referanseramme. Når sammenheng mellom språk og kontekst ikke gjøres tydelig gjennom vitnestevningen, kan det føre til at vitnet i utgangspunktet blir fratatt muligheten til å delta eller påvirke sin situasjon.

Det kan argumenteres med at vitner i de fleste tilfeller vil ta kontakt med politiet for å få belyst sammenhengen mellom hendelse og innkalling. Mangel på indeksikalitet i utgangspunktet kan likevel føre til at vitner kun vil ha fokus på å få klarlagt sammenhengen mellom innkalling og den straffbare hendelsen. Dette vil igjen kunne føre til at vitnet unnlater å få avklart eventuelle andre elementer i vitnestevningen, som avklaring av begreper.

Språket, gjennom skrift og dialog, er en måte å delta i samfunnet på. Samtidig er språk et verktøy som kan ekskludere deltagelse dersom det blir brukt på en måte som innebærer at en av aktørene ikke blir gitt muligheten til å se sammenhengen mellom budskap og kontekst.

6.1.2 Profesjonelle og institusjonelle diskurser

Ikke forstått informasjonen

Vitnestevningen kan på den andre siden være et dokument som vitnet har ventet på å få tilsendt. Sammenhengen mellom innkallingen og den konkrete hendelsen står dermed veldig klart for vitnet. Vitnet er lovlig stevnet, har dermed fått informasjonen angående sine plikter, men oppgir likevel ikke å ha fått denne informasjonen. Dersom informasjonen er lest, men ikke forstått, kan et teoretisk grep være å belyse dette innenfor rammene av profesjonell og institusjonelle diskurser.

I en utvidet forståelse kan begrepet diskurs innbære hva vi sier, skriver og måten dette blir gjort på. Dette innebærer at en diskurs også henviser til et handlingsmønster som konkretiseres i blant annet regler og anbefalninger om hvordan ting bør gjøres (Sahlin 1999:188).

Skillet mellom profesjonelle og institusjonelle diskurser kan være uklar, og disse begrepene blir brukt om hverandre samtidig som de hører sammen. Måseide henviser til Smith (1987) som mener at begrepet institusjon ikke kan avgrenses til en ”organisasjon” eller ”det organisatoriske”, men viser til et system av sosiale relasjoner innenfor et styringsorgan med ulike funksjoner. Begrepet institusjon viser også til ulike funksjoner og til samordningen av ulike organisatoriske former innenfor dette systemet. Innenfor institusjonen utvikles ideologier og andre normative teoretiske perspektiv, og disse ligger til grunn for de kategorier og system av begreper som styrer de institusjonelle aktivitetene. Utviklingen av perspektiv skaper kriteriene for hva som er institusjonelt korrekt og fullt dekkende. Måseide henviser til Strauss (1963) og sier at institusjonene er basert på en diskursivt skapt ”forhandlingsorden”. Måseide beskriver forholdet mellom profesjonelle og institusjonelle diskurser på en slik måte at den institusjonelle diskursen er overordnet den profesjonelle, og at den profesjonelle diskursen er en form for institusjonell diskurs. En institusjon kan ha flere ulike profesjoner tilknyttet seg og det er ikke gitt at de ulike profesjonene har en felles institusjonell diskurs (Måseide 2008:373).

I den videre fremstillingen bruker jeg både begrepet ”profesjonell” og ”institusjonell” diskurs. Dette er fordi begrepene henger sammen, og henviser til flere sider av samhandlingssituasjonen som er knyttet til hverandre.

Profesjonell praksis er regulert av dokument og skriftbaserte hjelpemiddel. Ulike former for skjema er hjelpemiddel innenfor en rekke institusjoner og inngår med dette i den institusjonelle diskursen. Institusjonelle og profesjonelle diskurser kan være regulert av forhold utenfor selve samhandlingssituasjonen som er uavhengige av deltagerne, dette utgjør samhandlingens ”brede” kontekst, mens den aktuelle samhandlingsprosessen utgjør den ”smale” kontekst for profesjonell eller institusjonell samhandling (ibid.:375).

Uten avgrensing og spesifisering er begrepet diskurs et ubestemt og allment begrep, og en av diskursanalysens funksjoner er å identifisere og beskrive diskurser. En diskurs er derfor en analytisk konstruksjon (Sahlin 1999: 87-88).

Institusjonell og profesjonell diskurs kan brukes om diskurser i den grad de fremhever spesielle profesjonelle eller institusjonelle trekk ved profesjonell praksis (Måseide 2008: 373).

For å identifisere begrepet diskurs i denne sammenheng avgrenses diskursen til å omhandle teksten i vitnestevningen. Innenfor rammene av dette dokumentet forsøker jeg å avklare hvilke forutsetninger og begrunnelser som ligger til grunn for denne informasjonen.

I denne sammenhengen utgjør innholdet i straffeprosessloven, og den generelle informasjonen som fremkommer i vitnestevningen samhandlingens ”brede” kontekst. Den ”smale” kontekst er selve samhandlingsprosessen og er i denne forbindelse utsendelse og mottak av vitnestevningen.

Jeg ønsker å gjøre rede for i hvilken grad en ubalanse mellom den ”brede” og ”smale” kontekst kan føre til at vitner ikke forstår innholdet i vitnestevningen.

Vitnestevningen er et dokument alle vitner i utgangspunktet får tilsendt. Innholdet i dokumentet er derfor en orientering som det er ansett nødvendig at alle vitner får, og henviser til en form for profesjonell praksis innenfor politiet som institusjon.

Vitnestevningen kan deles inn i tre hoveddeler:

1. Tid og sted for oppmøte og navnet på den som er tiltalt og hvilken paragraf i straffeloven som er brutt.
2. Orientering om plikter og rettigheter.
3. En svarslipp med frist for tilbakesendelse som også inneholder en orientering om at vitnet vil bli oppsøkt på bopel eller arbeidsplass av lensmann eller stevnevitne dersom svar ikke er mottatt i henhold til fristen, samt en orientering om at vitnet kan ta kontakt med avsender (politi eller statsadvokat) dersom vedkommende har noen spørsmål.

Vitnestevningen henviser gjennom språket til hva det innenfor den profesjonelle og institusjonelle diskurs er relevant for vitner å bli informert om. I tillegg viser innholdet i vitnestevningen til hva som er selvfølgelig, og hva som er utenkelig innenfor denne diskursen (jf. Sahlin 1999:95).

Informasjonsformidling til vitner basert på innholdet i vitnestevningen har klare særtrekk.

Som vist tidligere i dette kapitlet har vitnestevningen flere implisitte forutsetninger i forhold til hva vitnet er forventet å ha kunnskap om når det gjelder navn på tiltalte, og hvilke paragraf i straffeloven som er brutt.

I de tilfeller hvor gjerningsperson er kjent for vitnet, og hvor vitnet har kunnskaper om hvilken paragraf i straffeloven det henvises til, vil denne informasjonen i utgangspunktet være forståelig og selvfølgelig. Det er imidlertid grunn til å tro at dette ikke vil være tilfellet for mange vitner. Lang saksbehandlingstid, som innebærer at vitnet ikke husker hendelsen, ukjent gjerningsperson(er) som innebærer at navnet på tiltalte er ukjent, og liten eller ingen kunnskap om hva de ulike paragrafer i straffeloven innebærer, fører samlet sett til at informasjonen som fremkommer i vitnestevningen på langt nær er selvfølgelig for vitnet.

Det er typisk for profesjonelle og institusjonelle praksiser å abstrahere prosedyrer og gjenstander. De profesjonelle bruker kategorier og kategorisystem som hører faget eller institusjonen til for at disse skal tilpasses egen kunnskaps og praksisformer. Disse kollektive kategorier er nødvendige redskaper for det profesjonelle arbeidet (Måseide 2008: 375).

Gjennom bruk av slike kategorier som henvisning til straffeloven, blir tilknytningen til vitnets involvering til straffesaken fjernet. Bruken av henvisning til straffeloven er av hensyn til den profesjonelle eller institusjonelle praksis, og inkluderer i denne sammenheng ikke primært informasjonsbehovet til vitnet.

Det fremstilles derfor som selvfølgelig innenfor denne diskursen at det ikke er forventet at vitnet skal ha behov for en videre forklaring på hva paragrafen i straffeloven konkret henviser til. Når det ikke blir vurdert selvfølgelig å tydeliggjøre den informasjonen som setter

rammene for rettsmøtet, kan dette indikere at vitnet ikke blir ansett som å være en anerkjent medspiller. Fra institusjonens perspektiv er det ikke behov for en utfyllende forklaring fordi det i utgangspunktet ikke berører vitnets oppgave i retten, som enkelt kan sies er å svare på de spørsmål som blir stilt han eller henne.

På den andre siden er det ønskelig, fra de profesjonelle aktører, både innenfor politi og domstol, at vitnet husker flest detaljer fra denne hendelsen. Informasjonsformidling til vitner satt i sammenheng med den institusjonelle og profesjonell diskurs viser med dette en ubalanse i forhold til hva som blir gitt av informasjon fra de profesjonelle på den ene siden, og hva de profesjonelle aktørene forventer av vitnene på den andre siden.

Gjennom informasjonen i vitnestevningen blir det ansett som relevant å gjøre rede for hvilke negative konsekvenser det vil få for vitnet dersom vedkommende ikke møter i retten eller unnlater å svare på innkallingen. Underforstått viser denne type informasjon at det er forventet at vitnet kan tenkes å unnlate å møte i retten basert på egne vurderinger eller ønsker. Det er derfor vurdert vesentlig at vitnet blir gjort oppmerksom på sine plikter som vitne i henhold til straffeprosessloven.

Måseide henviser til Drew og Heritage (1992) og sier at institusjonelle diskurser er målrettet innenfor institusjonen. Dette innebærer at det ligger eksplisitte føringer og avgrensinger på hva partene som deltagere kan gjøre i slike diskurser. Institusjonelle diskurser må også knyttes til institusjonelt spesifikke oppgaver og prosedyrer, i tillegg til at de følger krav til målrasjonelle praksiser basert på institusjonelt legitimert autoritet (Måseide 2008: 374).

Det er av vesentlig betydning for behandlingen av straffesaken at vitner møter i retten og avgir forklaring. Det er politiets oppgave å sørge for at alle vitner som er lovlig stevnet møter i retten. I tillegg er det klare føringer innenfor institusjonen for hva politiet kan bruke av virkemidler dersom vitnet ikke møter. Disse virkemidlene blir gjennom informasjonsformidling til vitner styrt av den institusjonelle orden gjennom straffeprosessloven.

Ved at det i størst grad er fokus på negative konsekvenser i orienteringen i vitnestevningen kan dette virke uforståelig og irrelevant for vitnet. Det er nærliggende å tro at et vitne som

gjennom sin forklaring bidrar til at en straffesak blir belyst, i mange tilfeller vil betrakte seg selv som en ansvarsbevisst samfunnsborger.

Rachlew (2009a) sier at vitner ofte har stor tiltro til politiet, og ønsker derfor å være til hjelp (Rachlew 2009a:7).

Vedkommende kan derfor oppfatte sin rolle i straffesaken som en bidragsyter. Dette innebærer også at vedkommende anser det som en selvfølge at hun eller han må møte i retten for å avgi forklaring. En orientering om straff, bøter og beskjed om at vedkommende kan bli oppsøkt på bopel av lensmann, kan derfor oppfattes som informasjon som ikke angår han eller henne.

Møteplikten er uavhengig av om vitnet selv mener at han eller hun har noe å bidra med i gjeldene straffesak. Det er derfor utenkelig at vitnet selv skal kunne foreta en vurdering hvorvidt det er relevant for vitnet å møte. Dette er en vurdering som er forbeholdt de profesjonelle aktører. Vitnet selv blir innenfor denne diskursen i utgangspunktet fratatt muligheten til å vurdere sin egen rolle i straffesaken.

Å overlate denne vurderingen til de profesjonelle aktører kan i flere tilfeller være hensiktsmessig fordi det sjelden finnes en regel uten unntak. Selv om vitnet i utgangspunktet ikke har forklaringsplikt i retten, finnes det flere unntak der domstolen likevel kan pålegge vitnet å avgi forklaring. Dette er for eksempel tilfellet når det gjelder Strl. § 124:

”Et vitne kan nekte å svare på spørsmål når det ikke kan svare uten å åpenbare forretnings eller driftshemmelighet.

Retten kan likevel pålegge vitnet å forklare seg når det etter en avveining av de stridende interesser finner det påkrevd. I så fall kan retten bestemme at forklaringen bare skal meddeles den selv og partene i møte for stengte dører og under pålegg om taushetsplikt”

De profesjonelle aktører har oversikt over straffesaken på et helt annet nivå enn det enkelte vitnet vil ha, og det vil derfor være naturlig at vurderingen om forklaringsplikt i retten i utgangspunktet overlates til dem.

Innenfor den profesjonelle og institusjonelle diskurs er vitner gjennom informasjonen i vitnestevningen i hovedsak gitt en pliktrolle. Gjennom bruken av språket i vitnestevningen forsterkes plikten ved å henvise til hvilke negative konsekvenser det kan få for vitnet dersom vedkommende ikke oppfyller sine plikter.

Det kan hevdes at diskursen i størst grad er et uttrykk for hvor viktig det er at møteplikten i retten overholdes. I forlengelsen av dette konkretiseres de ulike maktmidler politiet, som profesjonelle aktører, kan iverksette dersom vitnet ikke møter.

Ved vektlegging av de negative konsekvenser viser diskursen at det ikke blir ansett som selvfølgelig at vitnet vil møte i retten. Diskursen henviser også til at det ikke nødvendigvis er åpenbart for vitnet at vedkommende kjenner til sin viktige betydning.

Når flere vitner oppgir å ikke ha fått informasjonen som omhandler plikter kan forklaringen være at vitnet selv har en annen forståelse av sin rolle i denne sammenheng.

Den overordnede fokusering på pliktrollen, med tilhørende negative konsekvenser, kan imidlertid komme til å stå i sterk kontrast til hvordan vitnet selv oppfatter sin rolle. Dette er fordi det kan tenkes at vitner i mange tilfeller vil definere vitnerollen som en bidragsrolle jf. Rachlew (2009a).

Innenfor den profesjonelle og institusjonelle diskursen foreligger det derfor et motsetningsforhold når det gjelder hva som er forutsetningen for diskursen, og hvordan denne orienteringen blir mottatt av det enkelte vitnet.

Vitner i straffesaker har gjennom sin rolle en ”instrumentell funksjon”. Dette innebærer at deres forklaring i retten blir brukt som et instrument for å belyse alle sider ved straffesaken.

Språkbruken som blir brukt i vitnestevningen er fra avsenders side en konkretisering av vitnets viktige betydning for aktørene i retten. Dersom vitner unnlater å møte, eller nekter å avgi forklaring i retten vil rettens aktører (aktor, forsvarer og dommere) miste sine ”instrument” som gjør det mulig å belyse alle sider ved straffesaken.

Dersom vitnet anser seg selv som en ansvarsbevisst borger som ønsker å bidra i forhold til oppklaring av en straffesak er det derimot grunn til å tro at mottakere av vitnestevningen i størst grad vil oppfatte orienteringen om plikter som en type informasjon som ikke nødvendigvis angår dem. Dette kan føre til at informasjonen er lest, men ikke forstått som relevant.

6.2 Vitners rettigheter

Tabell nr. 10 Grad av informasjon angående rettigheter

Fikk du følgende informasjon	Ingen informasjon	Fra retten	Fra politiet	Uklart hvor informasjonen kom fra	Vet ikke	Fra andre ²⁶
Vitner har ikke forklaringsplikt overfor politiet (N=113)	53.1 %	15.0 %	26.5 %	1.8 %	8.0 %	7.9 %
Vitner kan i noen tilfeller bli fritatt for vitneplikten (N=113)	48.7 %	19.5 %	16.8 %	3.5 %	13.3 %	6.8 %
Vitner har mulighet til å få omvisning i retten (N=112)	86.7 %	1.8 %	2.7 %	1.8 %	3.5 %	4.5 %
Du kan selv være tilstede i retten etter at du selv har vitnet(N=113)	69.9 %	11.5 %	6.2 %	4.4 %	2.7 %	10.2 %
Du har krav på få dekket utgifter (N=113)	15.0 %	49.6 %	21.2 %	13.3 %	0.9 %	10.2 %

Over halvparten av respondentene oppgir at de ikke har fått informasjon om at de ikke har forklaringsplikt overfor politiet. De som oppgir å ha fått denne orienteringen har i størst grad fått den fra politiet.

Det er nesten halvparten som oppgir at de ikke er blitt orientert om muligheten for å bli fritatt for vitneplikten. De som har fått orienteringen oppgir å ha fått denne både fra retten og politiet.

²⁶ Kategorien ”fra andre” inkluderer: Advokat, bistandsadvokat, egne studier, fornærmedes advokat, forsvarer, media, kollegaer og tidligere kunnskap.

Det er et forholdsvis stort flertall av respondentene som oppgir at de ikke er blitt orientert om muligheten til omvisning i retten, eller har muligheten til å selv være tilstede etter at vedkommende har avgitt forklaring.

De fleste vitner har blitt orientert om sin rett til å få dekket utgifter i forbindelse med rettsmøtet. Respondentene oppgir at de i størst grad har fått denne informasjon fra retten.

Oversikten viser at de fleste respondenter fikk informasjon fra en tydelig avsender. Unntaket er informasjon som omhandler refusjon av utgifter.

Når det gjelder vurdering av viktighet av informasjon angående rettigheter svarte respondentene også her på en fire punkts skala med følgende svarkategorier:

1= Ikke viktig

2= Litt viktig

3= Ganske viktig

4= Svært viktig

I tillegg var det mulig å krysse ”vet ikke”. Denne verdien er igjen utelatt fra analysen ved beregning av gjennomsnitt.

Tall viser at gjennomsnittlig vurdering av viktighet ligger mellom ”litt” og ”ganske viktig”, men unntak av muligheten til å få omvisning i retten som ligger mellom ”ikke” og ”litt” viktig. Muligheten til å få dekket utgifter i forbindelse med møtet i retten er vurdert som den viktigste informasjonen i forhold til rettigheter.

De fleste vitner anser informasjonen om rettigheter som ”litt” og ”ganske viktig”.

Grad av generell informasjon angående straffesaksprosessen viser også en del variasjoner.

Tabell nr. 11 Grad av generell informasjon om straffesaksprosessen

Fikk du følgende informasjon	Ingen informasjon	Fra retten	Fra politiet	Uklart hvor informasjonen kom fra	Vet ikke	Fra andre ²⁷
Tiltalte har mulighet til å lese vitners forklaring i forkant av rettsmøtet (N=113)	76.1 %	5.3 %	8.0 %	1.8 %	4.4 %	5.7 %
Tiltalte vil være tilstede når vitner forklarer seg (N=113)	31.9 %	22.1 %	23.0 %	10.6 %	6.2 %	17.0 %
Orientering om muntlighetsprinsippet (N=113)	76.1 %	8.8 %	4.4 %	0.9 %	6.2 %	5.7 %
Det er mulig med veiledning fra politiet frem mot rettsmøtet (N=113)	65.5 %	4.4 %	19.5 %	2.7 %	5.3 %	3.4 %
Hvilke aktører som er tilstede under rettsmøtet (N=113)	38.9 %	20.4 %	16.8 %	8.8 %	7.1 %	18.1 %
De fleste rettsmøter er åpne for alle (N=113)	65.5 %	11.5 %	5.3 %	1.8 %	5.3 %	18.1 %
Det er mulig å kontakte vitnestøtte (N=83)*	40.7 %	18.6 %	5.3 %	2.7 %	3.5 %	4.5 %

* Vitnestøtteordning var etablert ved fem av syv tingretter når vitnene var i retten.

Tabellen viser at en forholdsvis stor andel av respondentene oppgir at de ikke har fått informasjon om at tiltalte har mulighet til å lese vitners forklaring i retten, eller informasjon i forhold til muntlighetsprinsippet.

Det er ca. en tredje del av respondentene som oppgir at de ikke har fått informasjon om at tiltalte vil være tilstede når vitner forklarer seg. De som oppgir å ha fått denne informasjon har fått den både fra retten og fra politiet.

Det er et flertall av respondentene som oppgir at de ikke fikk noen informasjon i forhold til muligheten for å få veiledning fra politiet frem mot rettsmøtet. De som har fått denne informasjonen har i hovedsak fått den fra politiet.

²⁷ Kategorien "fra andre" inkluderer: Advokat, bistandsadvokat, egne studier, fornærmedes advokat, forsvarer, media, kollegaer og tidligere kunnskap.

Det er også over halvparten av respondentene som oppgir at de ikke har fått informasjon at de fleste rettsmøter er åpne for alle. De som har fått denne informasjonen har i hovedsak fått den fra retten.

Det er litt under halvparten av respondentene som oppgir at de ikke fikk informasjon om hvem som er tilstede i rettssalen. De som har fått denne informasjonen har fått den både fra retten og politiet.

Det er også litt under halvparten av respondentene som oppgir at de ikke har fått informasjon om muligheten til å kontakte vitnestøtte. De som har fått denne informasjonen har i hovedsak fått den fra retten.

Når det gjelder vurdering viktighet angående generell informasjon svarte også respondentene her på en fire punkts skala med følgende svarkategorier:

1= Ikke viktig

2= Litt viktig

3= Ganske viktig

4= Svært viktig

I tillegg var det mulig å krysse ”vet ikke”. Denne verdien er også her utelatt fra analysen når det gjelder beregning av gjennomsnitt.

Tallene viser at gjennomsnittlig vurdering av viktighet ligger nærmest verdien 3 som er ”ganske viktig” på de tre første spørsmålene. Den informasjonen som er vurdert viktigst er informasjon om at tiltalte vil være tilstede når vitnet forklarer seg i retten.

På de fire neste spørsmålene viser tallene at gjennomsnittlig vurdering av viktighet ligger nærmest verdien 2 som er ”litt viktig”. Den informasjonen som er vurdert som den viktigste i forbindelse med disse spørsmålene er informasjonen om muligheten til å få veiledning fra politiet frem mot rettsmøtet.

6.2.1 Rettslig anerkjennelse av vitner

De formelle betingelser for det gode liv avhenger av at mennesker blir tilkjent anerkjennelse i det private liv, som rettssubjekt og i det sosiale liv. Det er gjennom anerkjennelse på disse områdene den enkelte kan utvikle selvtilit, selvaktelse og egenverdi.

Som beskrevet i kapittel 3. skiller Honneth (2008) mellom tre ulike former for anerkjennelse

- Anerkjennelse i form av kjærlighet
- Anerkjennelse som rettssubjekt
- Sosial anerkjennelse

I denne diskusjonen er det relevant å se på hvilke forutsetninger som ligger til grunn for den rettslige anerkjennelse.

Rettslig anerkjennelse innebærer at alle mennesker i kraft av å være menneske er gitt rettslig anerkjennelse. Overgangen til moderniteten har ført til at individuelle rettigheter har blitt løsrevet fra konkrete rolleforventninger fordi de i prinsippet skal tilkjennes ethvert menneske i samme grad som et fritt vesen. Anerkjennelse som rettsperson er til en viss grad fortsatt forbundet med den sosiale verdsetting som gir det enkelte samfunnsmedlemmet dets sosiale status. Den rettslige anerkjennelsen hvor mennesket i seg selv har ubetinget gyldighet og den sosiale respekt, blir målt ut fra kriterier av samfunnsmessig relevans. Den rettslige anerkjennelse av mennesket kan ikke vurderes, mens menneskets egenskaper og ferdigheter graderes mer eller mindre. Å anerkjenne en person skiller seg fra å verdsette et menneske fordi mennesket blir gradert ut fra konkrete egenskaper og ferdigheter. I begge tilfeller blir mennesket respektert på grunn av bestemte egenskaper. Mennesket blir respektert fordi det er menneske i det første tilfellet, og den andre formen for respekt innebærer at den ene personens egenskaper er ulik en annens. Den rettslige anerkjennelsens spørsmål blir å fastlegge hvilken egenskap som konstituerer personen, mens den sosiale verdsettingen er opptatt av hva som kjennetegner et verdisystem som muliggjør å sette verdien av en persons karakteristiske egenskaper (Honneth 2008:119- 122).

Alle kategorier vitner er i utgangspunktet gitt rettslig anerkjennelse gjennom lovfestende rettigheter i straffeprosessloven som omhandler muligheten til å få dekket utgifter i forbindelse med oppmøte i retten, og muligheten til å bli fritatt for vitneplikten.

Det er på den andre siden skapt et skille mellom fornærmede og etterlatte på den ene siden og andre vitner på den andre siden. Inndelingen viser at ikke alle vitner er gitt samme rettslige anerkjennelse.

Inndelingen i de forskjellige vitnekategoriene viser til ulike egenskaper ved rollen som vitne, samtidig som vitnekategoriene gir ulik rettslig anerkjennelse og sosial status. Ulik verdsetting av vitner med ulike egenskaper konkretiseres blant annet i endringer i påtaleinstruksen. Med virkning fra 1. november 2009 medførte endringene at fornærmede (også kategorisert som vitner) og etterlatte skal få presisert sine rettigheter med hensyn til informasjon, varsel og underretning underveis i straffesaken.

Et økt fokus på dette feltet har ført til en økende grad av informasjon, blant annet gjennom informasjonsbrosjyren *Fornærmedes og etterlattes rettigheter* utarbeidet av Politidirektoratet i 2009. Brosjyren inneholder spesifikk informasjon som omhandler den fornærmedes og etterlattes situasjon. I tillegg inneholder brosjyren informasjon av en mer generell karakter som omhandler straffesaksprosessen. Denne informasjon omhandler blant annet hva som skal til for at en politietterforskning resulterer i en tiltale, hvem som fører saken på vegen av påtalemyndigheten, og den generelle gangen i en straffesak.

Det kan være grunn til å stille spørsmål om hvorfor denne generelle informasjonen om straffesaksprosessen ikke blir vurdert som en rettighet såkalte ”vanlige” vitner har krav på.

6.2.2 Orientering om rettigheter

Det er særlig oppsiktsvekkende at flertallet av vitnene ikke er blitt orientert om sine rettigheter når det gjelder forklaringsplikt overfor politiet eller muligheten for å få fritak for vitneplikten. Dette er fordi dette er faktorer som knytter seg til rettsikkerheten for det enkelte vitnet.

Fritak for vitneplikten i retten knytter seg til ulike forhold som blant annet vitnets tilknytning til tiltalte, og dersom vitnets forklaring kan føre til at det blir avslørt forretnings- eller driftshemmeligheter²⁸ (Strl.§ 122, § 124).

²⁸ Nærmere beskrivelser av fritak for vitneplikten finnes i Strl. kapittel 10.

Når det gjelder fritak for forklaringsplikt overfor politiet må tallene sees i forhold til at 18.6 % av vitnene oppgir at ikke har vært i avhør hos politiet. Som påpekt i kapittel 5. var det ikke et eget spørsmål i spørreskjemaet hvorvidt vitner har vært i avhør eller ikke. Det kan derfor være flere av vitnene i denne undersøkelsen som ikke har vært i avhør hos politiet.

Grunnen til at noen vitner ikke blir innkalt til avhør kan blant annet være at forsvarer ber om at et ekstra vitne blir innkalt til rettsmøtet, og politiet vil da nødvendigvis ikke avhøre dette vitnet. En annen forklaring kan være at aktor ønsker et tilleggsvitne for å styrke andre vitners forklaring, og vurderer det som unødvendig at vedkommende avhøres. De vitner som ikke blir kalt inn til avhør må møte direkte i retten, og disse vil kun ha fått informasjon om sin rolle gjennom vitnestevningen.

Når det gjelder rettigheter oppgir de fleste respondentene at de har fått informasjon angående dekning av utgifter. Respondentene oppgir at retten i større grad enn politiet har orientert om dette. Dette er interessant fordi denne opplysningen blir i første rekke gitt fra politiet gjennom vitnestevningen, i tillegg til at det er en lovfestet rettighet jf. Strl. § 109.

En forklaring på at respondentene oppgir at denne informasjonen i størst grad kommer fra retten kan være at dette er et tema som vitnene selv tar opp når de møter i tinghuset.

En gjennomgang av det kvalitative materiale viser at i alt syv personer viser til ubehag ved å oppgi privatadresse i retten. I de tilfeller hvor vedkommende har vitnet i regi av egen arbeidsplass oppleves det særdeles unødvendig å måtte oppgi denne informasjonen foran tiltalte.

Et av vitnene forteller om en opplevelse som setters i direkte sammenheng med at vitnet opplyste sin privatadresse i retten.

Et vitne oppgir at tiltalte ble dømt på bakgrunn av hans vitneforklaring, og vitnet observerte at tiltalte noterte seg hans navn og adresse. Vitnet fikk vandalisert to biler som stod parkert i egen gårdsplass en uke etter rettssaken. Vitnet selv setter denne hendelsen i forbindelse med sitt vitnemål i retten. Forholdet ble anmeldt, men saken ble henlagt på grunn av manglende bevis. Vitnet understreker at han ikke vil oppgi privatadresse i retten igjen dersom det skulle bli aktuelt.

Et annet vitne oppgir at fordi han måtte oppgi privatadresse i retten valgte han å slette seg fra offentlige registre og sosiale medier. Dette var fordi han fryktet at tiltalte skulle ta kontakt, blant annet gjennom facebook.

Det er ikke mulig å reservere seg fra alle offentlige registre, de offentlige skattelistene er et eksempel. Det kan derfor argumenteres for at det i de fleste tilfeller ikke vil ha noen praktisk betydning om vitnet oppgir denne informasjonen eller ikke. Dersom tiltalte eller andre ønsker å finne frem til et enkelt vitne kan dette lett la seg gjøre ved å søke opp vedkommende gjennom for eksempel skattelistene. Unntaket i slike tilfeller vil være vitner som har hemmelig adresse.

På den andre siden kan det argumenteres for at når flere vitner opplever å måtte oppgi privatadresse som ubehagelig, er dette en lovfestet rettighet som vitner bør opplyses om. I Strl. § 130 blir det gitt adgang for vitnet til å oppgi arbeidssted i stedet for adresse. Dersom det er behov kan rettens leder i tillegg pålegge vitnet å oppgi boligadressen skriftlig for retten.

Informasjon om muligheten til en omvisning i retten, eller selv å være tilstede i retten etter eget vitnemål, er informasjon som i stor grad kan betegnes som ”service” fra retten sin side. Service fra retten er i stor grad faktorer kan betegnes som viktige når det gjelder ivaretagelse av vitner. Oversikten viser at det er en betydelig andel av vitnene som oppgir ikke å ha fått denne typen informasjon. Forklaringen kan være at dette ikke er lovfestet rettigheter, og fokus på orientering og ivaretagelse av ”vanlige” vitner er et forholdsvis nytt område innenfor straffesakspleien.

Tallene viser at det er en vesentlig andel av utvalget som oppgir ikke å ha fått generell informasjon angående straffeprosessen i sin helhet. Det kan tyde på at tilgjengeligheten av denne type informasjon er liten. Som tidligere nevnt er fokus på orientering og ivaretagelse av ”vanlige” vitner innenfor straffesakspleien et forholdsvis nytt område, noe som også kan forklare tallene.

Det kan også tenkes at det er en uklar ansvarsfordeling mellom politi og domstol når det gjelder hvilken informasjon som bør komme fra hvem. Mangel på ansvarsfordeling kan føre til at både politi og domstol forutsetter at informasjon blir gitt fra ”den andre”. Denne faktoren vil bli diskutert i kapittel 8.

Gjennom endringer i påtaleinstruksen er det skapt et todelt skille mellom fornærmede og andre vitner. Det er grunn til å tro at det er en rasjonell enighet om at skillet mellom fornærmede og andre vitner i mange tilfeller er nødvendig når det gjelder hvilken type oppfølging og orientering disse ulike kategorier vitner har behov for.

Det er naturlig at et vitne som eksempelvis har fått stjålet en bil (også kategorisert som fornærmet) i utgangspunktet ikke vil ha samme behov for profesjonell bistand som en person som har vært utsatt for et personlig overgrep.

Historisk kan vi se tilbake på en prosess hvor individuelle grunnrettigheter er blitt utvidet. Honneth viser til T. H Marshall forsøk på å rekonstruere den historiske utjevningen av klasseforskjeller.

Marshall viser til at den moderne rettsforfatning skiller seg fra den tradisjonelle. Det er når de individuelle rettskrav blir frigjort fra den sosiale status det allmenne likhetsprinsippet oppstår. Kravet som er relatert til den enkelte borgers individuelle roller innebærer at individet blir tildelt et fullverdig politisk medlemskap. Uavhengig av forskjeller i økonomisk makt skal alle borgere tilkjennes rettigheter som er nødvendige for å ivareta deres interesser som statsborger på en likeverdig måte. Opprinnelig var det bare den rettslige fri borger med en viss inntekt som hadde et positivt krav på å delta i den politiske viljesdannelsen. Det var først i de første tiår av det tjuende århundre man ble overbevist om at ethvert medlem av det politiske fellesskapet har samme rett til å delta i den demokratiske viljesdannelsen. Fremstillingen viser at den gradvise utvidelse av individuelle grunnrettigheter er et skritt i retning av å virkeliggjøre den moralske iden om at samfunnsmedlemmenes tilslutning til den etablerte rettsorden er en forutsetning for at de underordner seg den (Honneth 2008: 123-125).

Anerkjennelse som rettsperson er til en viss grad forbundet med den sosiale verdsettingen som gir det enkelte mennesket dets sosiale status. I tillegg blir den sosiale status målt ut fra kriterier av samfunnsmessig relevans. I lys av Honneth kan forklaringen på at vitner generelt ikke har samme rettslige anerkjennelse som fornærmede og etterlatte i forbindelse med straffesaken være forbundet med deres sosiale status.

Jeg har tidligere i dette kapitlet argumentert for at vitner generelt i straffesaksprosessen er tildelt en pliktrolle. Dette innebærer at det fra politiet og domstolen er forventet at vitnet skal innrette seg i forhold til vitneplikten. Innholdet i den generelle informasjonen gjennom vitnestevningen viser også at vitner ikke er verdsatt som anerkjente medspillere i

straffesaksprosessen. Dette begrunnes med ordlyden i vitnestevningen som i størst grad fokuserer på negative konsekvenser dersom vitnet ikke svarer på innkallingen, eller unnlater å møte i retten.

Rettigheter kan bli forstått som anonymiserte tegn på sosial respekt. Dette begrunnes med at selvrespekt har samme betydning for rettsforholdet som selvtillit har for kjærlighetsrelasjonen. Kjærligheten fremskaffer på sin side det psykiske grunnlaget for å stole på egne behovsimpulser mens selvrespekten skaper en bevissthet i mennesket om at det kan respektere seg selv fordi det fortjener respekt av alle andre. Å leve uten individuelle rettigheter innebærer at det enkelte individ ikke har mulighet til å utvikle selvrespekt (Honneth 2008:128-129).

Vitner kan utvikle selvrespekt på grunn av rettighetenes offentlige karakter, og rettigheten har offentlig karakter fordi vitner gjennom disse har rett til å handle på en måte som de profesjonelle aktører godkjenner. Muligheten til å kreve sin rett, eller økt grad av informasjon, i vitnerollen innebærer at det enkelte vitne får allmenn anerkjennelse som en moralsk tilregnelig person. Gjennom rettslig anerkjennelse kan vitnet derfor betrakte seg selv som en anerkjent aktør i forhold til straffesaksprosessen. Vitnet vil gjennom rettslig anerkjennelse få bekreftet at vedkommende har de egenskaper som skal til for å delta i denne prosessen.

Når ”vanlige” vitner ikke er anerkjent på en slik måte at de tildeles rettigheter som omhandler generell informasjon om straffesaksprosessen, viser dette til en skjevdeling av rettslig anerkjennelse blant ulike kategorier vitner.

Grunnen til at ”vanlige” vitner ikke har blitt tilkjent de samme rettigheter som fornærmede kan være et uttrykk for at denne kategorien vitner ikke ennå har oppnådd samme status innenfor rettsystemet.

Et minstekrav som alle kategorier vitner bør tilkjennes er rettigheten til generell informasjon om straffesaksprosessen. Når vitner i størst grad er orientert om sine plikter i forhold til sine rettigheter, selv om disse ikke er lovbestemt, trer det frem et mønster som viser at vitner generelt ikke fullt ut er gitt rettslig anerkjennelse.

6.3 Oppsummering

Analysene viser at det er flere vitner som oppgir å ha fått orientering om sine plikter i forhold til sine rettigheter. Dette kan forklares med at vitnestevningen i størst grad informerer om de plikter et vitne har. De rettigheter som respondentene i størst grad ikke har blitt orientert om er rettigheter som i kan betegnes som service fra politiet og domstolen; muligheten til å få omvisning i retten i forkant av oppmøte, og mulighet til å få veiledning fra politiet frem mot rettsmøtet. På den andre siden viser analysen at denne typen serviceinformasjon ikke blir ansett som ”svært” viktig for vitnene i denne undersøkelsen.

Flere respondenter oppgir ikke å ha fått informasjon som de etter straffeprosessloven har krav på. Under en forutsetning av at vitnet er lovlig stevnet viser analysen en ubalanse mellom det som blir kommunisert ut fra politiets side og det mottaker oppfatter.

Ved å belyse innholdet i vitnestevningen i et språkpragmatisk perspektiv har jeg argumentert for at mangel på indeksikalitet kan forklare hvorfor opplysningene i dette dokumentet ikke blir oppfattet av vitnet som mottaker.

Jeg har videre belyst teksten i vitnestevningen i lys av institusjonell og profesjonell diskurs. I denne forbindelse har jeg diskutert i hvilken grad ulike perspektiv på vitnerollen fra avsender og mottaker kan føre til at budskapet ikke blir oppfattet.

Ved bruk av anerkjennelsesteori har jeg drøftet i hvilken grad vitner generelt er gitt rettslig anerkjennelse i sin rolle som vitne. I denne forbindelse er det kartlagt er skille mellom fornærmede og etterlatte på den ene siden og andre vitner på den andre. Det stilles spørsmål om i hvilken grad denne inndelingen av vitner bør resultere i så stor grad av ulik informasjon angående straffesaksprosessen generelt.

7 Presentasjon av resultater og diskusjoner I lys av tidligere forskning og anerkjennelsesteori

I dette kapitlet viser jeg til mitt andre forskningsspørsmål som omhandler vitnets følelse av trygghet i straffesaksprosessen og i retten. Jeg starter med å presentere tallene fra analysen hvor respondentene fikk mulighet til vurdere enighet til 11 påstander.

I denne delen av spørreskjemaet ble det stilt spørsmål om følelse av trygghet, og hvordan vitnet totalt sett opplevde rollen som vitne i retten.

Gjennom krystabeller sammenlignes svarene på spørsmål om følelse av trygghet og totalopplevelse i retten mellom; kvinner og menn, yngre og eldre, ulike utdanningsgrupper og de som har møtt få eller flere ganger som vitne i retten.

Ved bruk av ulike signifikanstester vurderes sannsynligheten for at analyseresultatene fra utvalgene kan generaliseres til også å gjelde de respektive populasjoner.

Jeg diskuterer deretter disse tallene og analysene i lys av tidligere forskning og undersøkelser som omhandler publikums kommunikasjon og tillit til politi og domstolen. Gjennom å identifisere de ulike rammer som preger interaksjonen mellom aktørene diskuteres både vitners og de profesjonelles mulige handlingsrom.

Avslutningsvis drøftes datamaterialet i lys av Honneths anerkjennelsesteori hvor sosial anerkjennelse blir vektlagt.

Mitt utgangspunkt for denne analysen er at trygghet og tillit skapes gjennom interaksjon og god kommunikasjon. Tillit bygger på erfaringer som har skapt positive opplevelser. Dersom vitner oppgir at de har følt seg trygge i rollen som vitne indikerer dette at de har hatt erfaringer som har skapt positive opplevelser i straffesaksprosessen. Disse positive opplevelsene kan bidra til at vitnet får tillit til politiet og domstolen (jf. Eidheim 2010).

I forlengelsen av dette resonnementet henviser jeg igjen Bernt og Mæhle (2005) som sier at grunnlaget for politiet og domstolens legitimitet i samfunnet er at disse institusjonene har tillit i befolkningen (jf. Bernt og Mæhle 2005:113).

God kommunikasjon i denne forbindelse betyr at vitnet har fått anledning til å stille spørsmål til politiet angående sin rolle som vitne. At de profesjonelle aktører har brukt ord og uttrykk som var forståelige for vitnet, og at vitnet selv fikk sagt det vedkommende ønsket i retten.

I spørreskjemaet er det stilt direkte spørsmål om følelse av trygghet. Disse spørsmålene retter seg mot den informasjon som vitnet har fått fra politiet og domstolen. I tillegg er det stilt direkte spørsmål om dommerne medvirket til at vitnet følte seg trygg i rollen, om møtet med vitnestøtten opplevdes betryggende, og hvor trygg vitnet følte seg i rollen som vitne i retten.

Forskningsspørsmål nr 2:

Etablerer politi og domstol tillit til vitner i straffesaker gjennom kommunikasjon med vitnene i straffesaksprosessen.

Når det gjelder presentasjon av de neste tabellene nr. 22, 23 og 24 svarte respondentene på en fire punkts skala med følgende svarkategorier:

1= Helt uenig, 2= Litt uenig, 3= Litt enig og 4= Helt enig.

I tillegg var det mulig å krysse ”vet ikke”. Denne verdien er utelatt fra analysen i beregning av gjennomsnitt.

Tabell nr.12 Møtet med politiet

	Jeg ønsket å stille spørsmål til politiet om min rolle som vitne N=109	Jeg fikk anledning til å stille spørsmål til politiet om min rolle som vitne N=110	Politiet brukte ord og uttrykk som var forståelige for meg N= 112	Informasjonen fra politiet medvirket ikke til trygghet som vitne N= 110
Helt uenig (1)	23,90 %	29,10 %	11,60 %	33,60 %
Litt uenig (2)	9,20 %	12,70 %	6,30 %	12,70 %
Litt enig (3)	23,90 %	16,40 %	11,60 %	16,40 %
Helt enig (4)	36,70 %	37,30 %	65,20 %	27,30 %
Vet ikke	6,40 %	4,50 %	5,40 %	10,00 %
Totalt	100 %	100 %	100 %	100 %
Gjennomsnitt	2,78	2,65	3,38	2,41
Modus	4	4	4	1

Tallene viser at over halvparten av respondentene ønsket å stille spørsmål til politiet angående sin rolle som vitne. Det er ca. en tredjedel som oppgir at de ikke ønsket å stille spørsmål. Gjennomsnittet her er 2.78, og ligger altså mellom ”litt uenig” og ”litt enig” i forhold til denne påstanden.

Det er til sammen en tredjedel av respondentene som oppgir at de er ”litt” eller ”helt uenig” i at de fikk anledning til å stille spørsmål til politiet angående sin rolle som vitne. Over halvparten oppgir at de fikk anledning til å stille spørsmål. Gjennomsnittet for denne påstanden ligger også her mellom ”litt uenig” og ”litt enig”, og viser 2.65.

Flertallet oppgir at de er ”litt” eller ”helt enig” politiet brukte ord og uttrykk som var forståelige for vitnet. På den andre siden viser tallene at det var en liten andel som var ”litt” eller ”helt uenig” i at politiet brukte ord og uttrykk som var forståelige for vitnet. Her ligger gjennomsnittet, 3.38, mellom ”litt” og ”helt enig”.

Modus, altså den hyppigst forekommende responsen, viser at flest respondenter har krysset av for verdien 4, som er ”helt enig” i forhold til de tre første påstandene.

Når det gjelder om informasjonen fra politiet **ikke** medvirket til trygghet fordeler respondentene seg nokså likt på verdiene hvor litt under halvparten oppgir at de er ”litt” eller ”helt uenig”, mens ca samme andel oppgir at de er ”litt” eller ”helt enig”. Gjennomsnittet for denne påstanden, 2.41, ligger mellom ”litt uenig” og ”litt enig”.

I forbindelse med den siste påstanden viser modus at flest respondenter har krysset av for verdien 1 som er ”helt uenig”.

Tabell nr. 13 Møtet i retten

	Informasjon fra retten medvirket ikke til trygghet som vitne N=110	Dommerne medvirket til trygghet som vitne N=110	Det ble brukt ord og uttrykk i retten som var forståelige N=113	Jeg fikk sagt det jeg ville si i retten N= 113
Helt uenig (1)	32,70 %	9,10 %	13,30 %	4,40 %
Litt uenig (2)	17,30 %	21,80 %	5,30 %	12,40 %
Litt enig (3)	19,10 %	23,60 %	13,30 %	9,70 %
Helt enig (4)	20,00 %	38,20 %	67,30 %	71,70 %
Vet ikke (0)	10,90 %	6,40 %	0,90 %	1,80 %
Totalt	100 %	100 %	100 %	100 %
Gjennomsnitt	2,30	3,01	3,36	3,51
Modus	1	4	4	4

Analysen viser at halvparten av respondentene er ”litt” eller ”helt uenig” i at informasjonen fra retten **ikke** medvirket til trygghet som vitne. Det er også en andel som oppgir at de er ”litt” eller ”helt enig” i at informasjonen fra retten **ikke** medvirket til trygghet. Gjennomsnittet på 2.30 ligger mellom ”litt uenig” og ”litt enig” i forhold til denne påstanden.

Modus viser at de fleste respondentene har krysset av for verdien 1 som er ”helt uenig” når det gjelder denne påstanden.

De fleste av respondentene som oppgir at de er ”litt” eller ”helt enig” i at dommeren medvirket til trygghet som vitne. Her ligger gjennomsnittet, 3.01 på ”litt enig”.

Det er et flertall av respondentene som oppgir at det ble brukt ord og uttrykk i retten som var forståelige. Gjennomsnittet, 3.36, ligger mellom ”litt” og ”helt enig”.

Det er også et flertall som oppgir at de fikk sagt det de ønsket å si i retten. Gjennomsnittet, 3.51, ligger også her mellom ”litt” og ”helt enig”.

Modus viser 4, noe som innebærer at flest respondenter har krysset av for verdien ”helt enig” på de tre siste påstandene.

Tabell nr. 14 Vurdering av møtet i retten

	N= 112 Jeg ønsker ikke å møte som vitne i retten igjen	N= 77 Jeg opplevde møtet med vitnestøtten betryggende	N= 111 Jeg ønsket å få vite resultatet av saken
Helt uenig (1)	48,20 %	13,00 %	7,20 %
Litt uenig (2)	9,80 %	10,40 %	0,90 %
Litt enig (3)	8,90 %	10,40 %	6,30 %
Helt enig (4)	18,80 %	15,60 %	83,80 %
Vet ikke	14,30 %	50,60 %	1,80 %
Totalt	100 %	100 %	100 %
Gjennomsnitt	1,98	2,58	3,70
Modus	1	Vet ikke	4

Flertallet er ”litt” eller ”helt uenig” i at de **ikke** ønsker å møte i retten igjen som vitne. Det er også en andel som er ”litt” eller ”helt enig” i denne påstanden. I forbindelse med dette spørsmålet er det også en andel som oppgir ”vet ikke” på dette spørsmålet. Gjennomsnittet i forhold til denne påstanden, 1.98, ligger mellom ”helt” eller ”litt uenig”.

Det er ca. en fjerdedel av respondentene som oppgir at de er ”litt” eller ”helt uenig” i at møtet med vitnestøtten var betryggende. Det er ca. samme andel som oppgir at de er ”litt” eller ”helt enig” i at møtet ble opplevd som betryggende. I forbindelse med dette spørsmålet er det verdt å merke seg at det er ca. halvparten som oppgir ”vet ikke” på dette spørsmålet. Her ligger gjennomsnittet, 2.58, mellom ”litt uenig” og ”litt enig”.

Når det gjelder å vite resultatet av rettsaken er det et stort flertall av respondentene som svarer at de er ”litt” eller ”helt enig” i dette. Gjennomsnittet på 3.70 ligger mellom ”litt” og ”helt enig” i forhold til denne påstanden.

I forhold til svarene på påstand nr. 1 i denne tabellen viser modus at det er flest respondenter som har svart at de er ”helt uenig” i at de **ikke** ønsker å møte i retten igjen.

Modus viser at det er flest respondenter som har svart ”vet ikke” på om møtet med vitnestøtten var betryggende.

Svarene på påstand nr. 3, om ønsket å få vite resultatet av straffesaken viser at modus naturlig nok er ”helt enig”.

I de neste tabellene er det verdt å merke seg antallet respondenter som har svart. Få respondenter vil gi store utslag i forhold til den prosentvise andelen som presenteres.

I forbindelse med tabellene 15, 16, 17 og 18 svarte respondentene på en fire punkts skala med følgende svarkategorier:

1= Svært utrygg, 2= Litt utrygg, 3= Ganske trygg og 4= Svært trygg.

De fleste respondenten oppgir at de følte seg ”ganske” eller ”svært trygge” i rollen som vitne i retten. Svaralternativ ”vet ikke” ble ikke benyttet av noen av respondentene i forbindelse med dette spørsmålet.

Tabell nr. 15 Kjønnsmessig fordeling av trygghetsfølelse i retten.

Hvor trygg følte du deg i rollen som vitne i retten?	Kvinner (N=51)	Menn (N=60)	Totalt (N=111)
Svært utrygg (1)	17.6 %	3.3 %	9.9 %
Litt utrygg (2)	33.3 %	20.0 %	26.1 %
Ganske trygg (3)	31.4 %	43.3 %	37.8 %
Svært trygg (4)	17.6 %	33.3 %	26.1 %
Totalt	100 %	100 %	100 %
Gjennomsnitt	2.49	3.07	2.08

Tallene viser at de fleste oppgir at de har følt seg ”ganske trygg” i rollen som vitne i retten. Det er flere kvinner sammenlignet med menn som har følt seg utrygge i denne rollen.

En t-test viser at forskjellen mellom menn og kvinner er statistisk signifikant ($p < 0.01$). Det innebærer at det er sannsynlig at menn er mer trygge i rollen som vitne i retten i forhold til kvinner.

Tabell nr. 16 Aldersmessig fordeling av trygghetsfølelse i retten.

Hvor trygg følte du deg i rollen som vitne i retten?	Alder 19-30 år (N=20)	Alder 31- 50 år (N=48)	Alder 51- 83 år (N= 39)	Totalt (N=107)
Svært uttrygg (1)	10.0 %	12.5 %	5.1 %	9.9 %
Litt uttrygg (2)	50.0 %	22.9 %	17.9 %	26.1 %
Ganske trygg (3)	25.0 %	45.8 %	38.5 %	37.8 %
Svært trygg (4)	15.0 %	18.8 %	38.5 %	26.1 %
Totalt	100 %	100 %	100 %	100 %
Gjennomsnitt	2.45	2.71	3.10	2.80

Tallene viser at det er de yngste respondentene som har følt seg mest utrygge i retten. Det er flest i den eldste alderskategorien som har følt seg ”svært trygg”.

Gjennomsnittet i tabellen antyder en lineær sammenheng mellom alder og hvor trygge vitnene føler seg i retten. Dette ble undersøkt med en korrelasjonsanalyse²⁹ som viste at det er en moderat positiv korrelasjon mellom alder og følelse av trygghet i rollen som vitne ($r = 0.25$, $p < 0.01$).

Tabell nr. 17 Trygghetsfølelse i retten og antall tidligere vitneoppmøter

Hvor trygg følte du deg i rollen som vitne i retten?	1 – 3 vitneoppmøter (N=88)	Flere enn 3 vitneoppmøter (N=23)	Totalt (N=111)
Svært utrygg (1)	11.4 %	4.3 %	9.9 %
Litt utrygg (2)	28.4 %	17.4 %	26.1 %
Ganske trygg (3)	37.5 %	39.1 %	37.8 %
Svært trygg (4)	22.7 %	39.1 %	26.1 %
Totalt	100 %	100 %	100 %
Gjennomsnitt	2.72	3.13	2.80

Gjennomsnittsverdiene antyder at de som har møtt flest ganger i retten har følt seg mest trygge, men forskjellene er ikke statistisk signifikante. Her er det imidlertid verdt å merke seg at det er få respondenter som har flere enn tre vitneoppmøter, og den statistiske styrken er følgelig lav i denne testen.

²⁹ Korrelasjon betyr samvariasjon eller sammenheng mellom variablene. Målet på korrelasjon blir uttrykt gjennom Pearsons r som angir både hvilken type sammenheng det er snakk om og hvor sterkt denne er. Pearsons r varierer mellom -1 og +1. Positive korrelasjoner betyr at høyere verdier i den ene variabelen henger sammen med høyere verdier i den andre variabelen, og omvendt. -1.0 gir en perfekt negativ korrelasjon, en korrelasjon på 0 er et uttrykk for at det ikke eksisterer noen sammenheng. En korrelasjon på 1.0 gir en perfekt positiv korrelasjon. Det finnes ikke noe fasitsvar på hva som er høy korrelasjon men innenfor samfunnsvitenskapelig forskning regnes Pearsons r opp til 0.20 som en svak sammenheng, 0.30 - 0.40 som en relativ sterk sammenheng, og over 0.50 som meget sterkt (Johannessen m.fl. 2007: 259, Strype 2010:28).

Tabell nr. 18 Trygghetsfølelse i retten og utdanning

Hvor trygg følte du deg i rollen som vitne i retten	Grunnskole (N=8)	Videregående (N=49)	Høgskole/Uni Lavere nivå (N= 29)	Høgskole/Uni høyere nivå(N=25)	Totalt N=(111)
Svært utrygg (1)	25.0 %	8.2 %	10.3%	8.0 %	9.9 %
Litt utrygg (2)	37.5 %	32.7 %	20.7 %	16.0 %	26.1 %
Ganske trygg (3)	12.5 %	36.7 %	41.4 %	44.0 %	37.8 %
Svært trygg (4)	25.0 %	22.4 %	27.6 %	32.0 %	26.1 %
Totalt	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %
Gjennomsnitt	2.38	2.73	2.86	3.0	2.80

Gjennomsnittsverdiene antyder at det er en sammenheng mellom utdanningsnivå og trygghetsfølelse i retten. En enveis variansanalyse viste på den andre side at det ikke var noen signifikante forskjeller mellom utdanningsgruppene når det gjelder følelse av trygghet i rollen som vitne i retten. Også i denne testen var det imidlertid få personer i gruppene.

I forbindelse med tabellene 19, 20, 21 og 22 svarte respondentene på en fire punkts skala med følgende svarkategorier:

1= Svært ubehagelig, 2= Litt ubehagelig, 3= Ganske behagelig og 4= Svært behagelig.

De fleste av respondentene som oppgir at de totalt sett opplevde rollen som vitne i retten ”svært” eller ”litt ubehagelig”, mens det også er en andel som oppgir at de opplevde rollen som ”ganske” eller ”svært behagelig”. Svaralternativ ”vet ikke” ble ikke heller ikke benyttet av noen av respondentene i forbindelse med dette spørsmålet.

Tabell nr. 19 Kjønnsmessig fordeling av totalopplevelse i retten

Hvordan opplevde du alt i alt rollen som vitne i retten	Kvinner (N=52)	Menn (N=60)	Totalt (N=112)
Svært ubehagelig (1)	21.2 %	5.0 %	12.5 %
Litt ubehagelig (2)	53.8 %	46.7 %	50.0 %
Ganske behagelig (3)	25.0 %	31.7 %	28.6 %
Svært behagelig (4)	0.0 %	16.7 %	8.9 %
Totalt	100 %	100 %	100 %
Gjennomsnitt	2.04	2.60	2.34

Det er flest kvinner som opplevde rollen i retten som ubehagelig. Ingen kvinner oppgir at denne rollen opplevdes ”svært behagelig”.

Analysen viser at det er en signifikant forskjell mellom kvinner og menn når det gjelder totalopplevelse i retten. Basert på analysen er det sannsynlig at menn opplever rollen som mindre ubehagelig i forhold til kvinner ($p < 0.01$).

Tabell nr. 20 Aldersmessig fordeling av totalopplevelse i retten

Hvordan opplevde du alt i alt rollen som vitne i retten	Alder 19-30 år (N=20)	Alder 31- 50 år (N=48)	Alder 51- 83 år (N= 40)	Totalt (N=108)
Svært ubehagelig (1)	25.0 %	14.6 %	2.5 %	12.5 %
Litt ubehagelig (2)	65.0 %	52.1 %	45.0 %	51.9 %
Ganske behagelig (3)	5.0 %	29.2 %	37.5 %	27.8 %
Svært behagelig (4)	5.0 %	4.2 %	15.0 %	8.3 %
Totalt	100 %	100 %	100 %	100 %
Gjennomsnitt	1.90	2.23	2.65	2.32

De fleste respondenter oppgir at rollen i retten opplevdes ”litt ubehagelig”. Det er de yngste i undersøkelsen som har opplevd denne rollen som mest ubehagelig.

Gjennomsnittene antyder at det er en sammenheng mellom alder og hvordan vitnene totalt sett opplevde rollen som vitne i retten. En korrelasjonsanalyse viser at det er en signifikant positiv korrelasjon mellom alder og hvor behagelig opplevelsen i retten følt (r = 0.31, $p < 0.01$).

Tabell nr. 21 Totalopplevelse i retten og antall vitneoppmøter

Hvordan opplevde du alt i alt rollen som vitne i retten	1 – 3 vitneoppmøter (N=88)	Flere enn 3 vitneoppmøter (N=24)	Totalt (N=112)
Svært ubehagelig (1)	15.9 %	0.0 %	12.5 %
Litt ubehagelig (2)	51.1 %	45.8 %	50.0 %
Ganske behagelig (3)	25.0 %	41.7 %	28.6 %
Svært behagelig (4)	8.0 %	12.5 %	8.9 %
Totalt	100 %	100 %	100 %
Gjennomsnitt	2.25	2.67	2.34

Det er ingen av respondentene som har møtt i retten flere enn tre ganger som har opplevd rollen i retten som ”svært ubehagelig”. Det er allikevel ikke noen signifikant forskjell mellom de som har vært få og mange ganger i retten når det gjelder totalopplevelsen av rollen som vitne i retten.

Tabell nr. 22 Totalopplevelse i retten og utdanning

Hvordan opplevde du alt i alt rollen som vitne i retten	Grunnskole N=8	Videregående N=50	Høgskole/Uni Lavere nivå N= 29	Høgskole/ Uni Høyere nivå N=25	Totalt N=112
Svært ubehagelig (1)	25.0 %	16.0%	10.3%	4.0 %	12.5 %
Litt ubehagelig (2)	37.5 %	60.0%	44.8 %	40.0 %	50.0 %
Ganske behagelig (3)	25.0 %	20.0%	27.6 %	48.0 %	28.6 %
Svært behagelig (4)	12.5 %	4.0%	17.2 %	8.0 %	8.9 %
Totalt	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %
Gjennomsnitt	2.25	2.12	2.52	2.60	2.34

De fleste respondenter oppgir at de totalt sett opplevde rollen i retten som ”litt ubehagelig”. Det er flere respondenter med høyere utdanning som har opplevd rollen som ”ganske” eller ”svært behagelig”.

En enveis variansanalyse viste at det ikke var noen signifikant forskjell i gjennomsnittet mellom utdanningsgruppene. Igjen er det verd å peke på at det er små grupper som er sammenlignet.

Basert på hypotesen:

Det er en sammenheng mellom kommunikasjon med vitnet og de profesjonelle aktører og vitnets følelse av trygghet i retten

har jeg foretatt en korrelasjonsanalyse som inkluderer følgende variabler:

1. Hvor trygg følte du deg i rollen som vitne i retten?
2. Jeg fikk anledning til å stille spørsmål til politiet i forbindelse med min rolle som vitne
3. Politiet brukte ord og uttrykk som var forståelige for meg
4. Det ble brukt ord og uttrykk i retten som var forståelige for meg
5. Jeg fikk sagt det jeg ville si i retten

Svaralternativene for spørsmål 1 var: 1 = Svært utrygg, 2 = Litt utrygg, 3 = Ganske trygg, 4 = Svært trygg. Ingen av respondentene har krysset av på alternativ 5 = Vet ikke.

På de fire andre spørsmålene svarte respondentene på en firepunktsskala med følgende svaralternativer:

1 = Helt uenig, 2 = Litt uenig, 3 = Litt enig, 4 = Helt enig. Svaralternativ 5 = Vet ikke er utelatt fra analysen.

Tabell nr. 23 Korrelasjoner mellom følelse av trygghet i retten og kommunikasjon

	Jeg fikk anledning til å stille spørsmål til politiet	Politiet brukte ord og uttrykk som var forståelige for meg	Det ble brukt ord og uttrykk i retten som var forståelige for meg	Jeg fikk sagt det jeg ville si i retten
Følelse av trygghet i retten	0,19*	0,15	0,11	0,42**

** : $p < 0.01$ * : $p < 0.05$

Analysen viser en svak, men signifikant positiv sammenheng mellom følelse av trygghet og muligheten til å stille spørsmål til politiet angående sin rolle som vitne.

Bruken av forståelige ord og uttrykk henger ikke signifikant sammen med følelsen av trygghet i retten.

Analysen viser også at det er en relativ sterkt signifikant sammenheng mellom følelse av trygghet i retten og at vitnet fikk sagt det han eller hun ønsket å si i retten.

Det er også foretatt en korrelasjonsanalyse i forhold til følgende variabler:

1. Hvor trygg følte du deg i rollen som vitne i retten?
2. Hvordan opplevde du alt i alt rollen som vitne i retten?
3. Jeg ønsker ikke å møte som vitne i retten igjen.

Svaralternativene for spørsmål 1 var: 1 = Svært utrygg, 2 = Litt utrygg, 3 = Ganske trygg, 4 = Svært trygg. Ingen av respondentene har krysset av på alternativ 5 = Vet ikke.

Svaralternativene for spørsmål 2 var: 1 = Svært ubehagelig, 2 = Litt ubehagelig, 3 = Ganske behagelig, 4 = Svært behagelig. Ingen av respondentene har krysset av på alternativ 5 = Vet ikke.

Svaralternativ for spørsmål 3 var: 1= Helt uenig, 2 = Litt uenig, 3= Litt enig, 4= Helt enig.
Svaralternativ 5 = Vet ikke er utelatt fra analysen.

Tabell nr. 24 Korrelasjoner mellom følelse av trygghet i retten, opplevelse i retten og ønsket om å møte i retten som vitne igjen.

	Hvordan opplevde du alt i alt rollen som vitne i retten	Jeg ønsker ikke å møte som vitne i retten igjen.
Følelse av trygghet i retten	0,55**	-0,55**

** : $p < 0.01$

Følelse av trygghet i retten har en sterk og signifikant sammenheng mellom hvordan vitnet totalt opplevde rollen som vitne i retten.

Analysen viser også at det er en sterk signifikant sammenheng mellom de som følte seg minst trygge i retten og de som ikke ønsker å møte som vitne i retten igjen.

7.1 Kommunikasjon med de profesjonelle aktører

Som beskrevet i kapittel 4. kan vitners kommunikasjon med representanter for politi og domstol karakteriseres som institusjonelle i betydningen av at den ene er representant for en institusjon, mens den andre er privatperson. Kommunikasjonen er oppgaveorientert og målrettet, og foregår innenfor rammen av en gitt situasjon. Dette innebærer at kommunikasjonen er institusjonelt begrenset fordi det på forhånd er satt grenser for hvilke emner som er mulig å ta opp (Rønneberg 2009).

I denne forbindelse er det også hensiktsmessig å kartlegge hvilke rammer kommunikasjonen foregår innenfor. Dette innebærer at jeg deler inn dette materialet i to deler hvor jeg først diskuterer vitnets kommunikasjon med politiet, og deretter kommunikasjon mellom aktørene innenfor rammene av selve rettsmøtet. Denne inndeling begrunnes med at vitnets møte med de profesjonelle aktører kjennetegnes av ulike rammer; uformelle og formelle.

Idealtypisk fremstilling av kjennetegn ved vitners møte med de profesjonelle aktører (Også presentert i kapittel 4.)

Kjennetegn	Politi	Domstol	Vitnestøtteprogram
Rammer	Uformelt	Formelt	Uformelt
Hvem styrer tiden	Vitnet	Domstolen	Vitnet
Hvem styrer kommunikasjon	Vitnet	Aktor/Forsvarer	Vitnet

7.1.1 Vitners kommunikasjon med representanter for politiet

Tallene fra analysen viser at de fleste av vitnene ønsket å stille spørsmål til politiet om sin rolle som vitne, og at de fleste også fikk anledning til dette. Det var også en andel av vitnene oppgav at de ikke fikk mulighet til dette. Når det gjelder spørsmålet om informasjonen fra politiet **ikke** medvirket til trygghet, er litt under halvparten av respondentene som oppgir at de er ”litt” eller ”helt uenig”, mens samme andel oppgir at de er ”litt” eller ”helt enig”.

Det kommer ikke frem av spørsmålsformuleringen i spørreskjemaet hvilken form for interaksjon det har vært mellom vitnet og politiet når det blir spurt om respondentene fikk anledning til å stille spørsmål til politiet, eller mottok informasjon angående sin rolle som vitne. Det kan ha vært en avhørssituasjon, en telefonsamtale eller mottakelse av en vitnestevning. Ulike måter å kommunisere på gir ulike muligheter for dialog. Dersom vitnet ikke har vært i direkte kontakt med politiet, men kun fått tilsendt en skriftlig innkalling til rettsmøtet, kan det tenkes at vitnet selv følte at han eller hun ikke ble gitt mulighet til å stille spørsmål. Dette er fordi det gjennom vitnestevningen er opp til vitnet selv å ta kontakt med politiet dersom han eller hun ønsker mer informasjon.

Dersom vitnet har hatt personlig kontakt med politiet gjennom et avhør eller en telefonsamtale åpnes flere muligheter for vitnet når det gjelder å få informasjon som kan medvirke til trygghet, eller få anledning til å stille spørsmål.

Når vitner tar kontakt med politiet over telefon er det i utgangspunktet opp til vitnet å komme med en forklaring på hva henvendelsen gjelder. Rønnebergs undersøkelse viser at politiet i samtalsens første fase gir publikum ordet og lar vedkommende få snakke ut. Dette er en form for samtaleteknikk som i utgangspunktet fører til at vitnet blir hørt og tatt på alvor. Dersom vitnet er vant til å ordlegge seg, og selv har en klar forståelse av hva vedkommende ønsker av opplysninger, legges forholdene på denne måten til rette for god kommunikasjon. På den andre siden kan mangel på oppfølgingsspørsmål i samtalsens innledningsfase føre til at vitnet oppfatter denne samtaleteknikken som negativ og kanskje mangel på interesse (jf. Rønneberg 2009:142- 145).

Denne undersøkelsen viser at flere vitner ikke har fått informasjon om plikter, rettigheter og straffesaksprosessen i sin helhet. Dette kan innebære at vitnet selv ikke har en helt klar formening om hvilke spørsmål som kan være relevante å stille.

Dersom det blir overlatt til vitnet å redegjøre for målet med sin henvendelse, uten at politiet ”hjelper til” med oppfølgingsspørsmål kan dette føre til at vitnet ikke føler at han eller hun fikk anledning til å stille relevante spørsmål.

Det kan skape problemer dersom det er ulike oppfatninger mellom vitnet og politiet i forhold til hva henvendelsen gjelder. Dette kan forklares med at det er et asymmetrisk forhold mellom partene hvor det som er rutine for politiet sjeldent eller aldri er det for vitnet. Dersom vitnet tar kontakt med politiet er det vitnets ansvar å klarlegge samtalsens formål. I en slik situasjon er det muligheter for at formålet med henvendelsen blir fremlagt på en uklar måte. Dersom politiet ikke stiller spørsmål som kan oppklare hensikten med henvendelsen kan det oppstå misforståelser mellom aktørene som fører til at interaksjonen styres i en annen retning enn hva samtalsens formål egentlig er (jf. Rønneberg 2009:289-297).

Dersom vitner tar kontakt med politiet for å stille spørsmål om sin rolle som vitne, kan det tenkes at hensikten med samtalen ikke er tydelig nok. Sett i forhold til den diskurs som preger vitnestevningene, kan en av grunnene til dette være at politiet i noen tilfeller kan redusere samtalen til å omhandle vitnets møteplikt i retten. I tillegg kan mangel på indeksikalitet i tilknytning til vitnestevningen føre til at vitnet ikke fremlegger alle relevante spørsmål.

I slike tilfeller vil partene snakke forbi hverandre. Vitnet kan ha ønske om generell informasjon om straffesaksprosessen, eller ha ønske om en orientering i forhold til hva som er forventet av vitnet skal forklare seg om. Dersom politiet reduserer denne samtalen til å henvise til hvilket handlingsmønster som er forventet av vitnet, at vitnet er pålagt å møte i retten, vil ulike oppfatninger om hva samtalen gjelder føre til at vitnet føler at han eller hun ikke får anledning til å stille spørsmål (jf. Rønneberg 2009: 307).

En annen forklaring kan være at vitner og de profesjonelle har ulike perspektiv. Finstad (2000) skriver at publikum og politi kan oppfatte hendelser på ulike måter fordi de har ulike perspektiv på samme situasjon (Finstad 2000:206).

I møtet med vitnet møter ikke bare politiet et enkelt individ. Vitnet representerer hele gruppen vitner. Dette kan innebære at politiet generaliserer vitnets informasjonsbehov basert på hvilke rutiner som følges av politiet eller tidligere vitneavhør i lignende saker. For vitnet kan derimot henvendelsen til politiet være en enestående hendelse (jf. Finstad 2000:193).

I forbindelse med det kvalitative materialet kritiseres aktor også for å være lite imøtekommende når vitnet ønsker å få kontakt i forkant av rettsmøtet. Årsaken til at vitner oppgir at de ønsker kontakt med aktor er opplysninger angående selve straffesaksprosessen, eller at de er engstelige for å avgi forklaring med tiltalte tilstede i retten.

En annen forklaring som blir gitt i forbindelse med det kvalitative materialet når det gjelder ønsket om å få kontakt med aktor, er at noen vitner oppgir at de ønsker å forberede seg i forkant av møtet i retten gjennom å innhente mest mulig informasjon om sin rolle. Når denne type henvendelser ikke blir møtt med forståelse fører dette til kritikk mot aktor og politiet.

Analysen viser at de fleste respondenter oppgir at det politiet brukte ord og uttrykk som var forståelige.

Dette samsvarer med Rønnebergs undersøkelser som viser til at politiets språk overfor publikum kan karakteriseres som uformelt. I tillegg beskrives dette som en bevisst strategi som kan være en konsekvens av politiets opplæring i avhørsteknikk (Rønneberg 2009:113).

Bruk av dagligspråk i profesjonelle sammenhenger kan ha en funksjon ved at de bidrar til et uformelt samtaleklima. På den andre siden er et spesialisert fagspråk naturlig og nødvendig innenfor ulike profesjonelle miljø. Fagspråket gjør det mulig å kommunisere presist og effektivt. Overfor publikum kan bruken av et spesialisert fagspråk også bidra til å formalisere situasjonen og dermed understreke politiets myndighet og sakens formelle sider. Dette kan føre til at språket får en negativ virkning dersom publikum ikke gir uttrykk for at vedkommende trenger nærmere forklaring på hva de ulike begreper betyr (ibid:68-77).

Når det gjelder vitner generelt kan det være vanskelig å formidle hvilke sider ved straffesaksprosessen som behøver nærmere forklaring. Dette kan være fordi vitnet tidligere ikke har vært i denne situasjonen, og derfor ikke er kjent med hva som forventes av den enkelte i denne prosessen.

7.1.2 Kommunikasjon I retten

Det er jussen og dens utøvere som setter premissene for samhandlingen i rettssalen. Jussen generelt og strafferetten spesielt er et rendyrket eksempel på det som kan kalles en byråkratisk argumentasjonsform. Som henvist til i kapittel 4, innebærer denne formen for argumentasjon å rense kategoriene på en måte som gjør at de fremstår som rene motsetninger **pro et contra**, for eller imot (Gotaas 2000:133).

I forhold til en domstolsprosess er språket et avgjørende redskap for forståelse og dermed en forutsetning for en betryggende prosess (Kommunikasjon og rettsikkerhet 2000:9).

I denne forbindelse vil ”betryggende prosess” innebære at grunnlaget for avsigelse av dom blir gitt på mest mulig riktig grunnlag, og at vitnene selv forstår og kan evaluere prosessen fra eget ståsted.

Tallene fra analysen viser at de fleste av respondentene var ”litt” eller ”helt enig” i at det ble brukt ord og uttrykk i retten som var forståelige. Dette innebærer at språket som blir brukt av de profesjonelle aktører i domstolen i størst grad er preget av ”dagligtaleord”.

Det er på den andre siden en andel av respondentene som oppgir at de var ”litt” eller ”helt uenig” i at språket som ble brukt i retten var forståelig. Dette indikerer at noen vitner vil ha behov for ytterligere utfyllende forklaringer i forhold til de språklige formuleringer som blir brukt i retten.

Selve gangen i rettsforhandlingene, hvem som skal snakke og når, kan gjøre vitner usikre i forholdt til hvor de selv blir plassert i denne interaksjonsprosessen. Juristene håndterer vektleggingen av ulike forhold i straffesaken basert på forhandlingens overordnede tema. Det kan derfor være vanskelig for en ikke-jurist å forstå hvorfor det blir stilt spørsmål om bestemte forhold, mens andre aspekter ved saken blir vist liten interesse. Juristenes fokus ligger i de enkelte lovparagrafer, og det er deres oppgave å få frem relevansen av disse når det gjelder å belyse den straffbare handlingen (Gotaas 2000:131).

Dette kan forklares med at forhandlinger i norske straffesaker følger noen overordnede premisser. Dette gjelder åpenbare juridiske forhold og mer implisitte normer som preger systemet. Rettsforhandlingene i norske straffesaker er basert på muntlighet hvor aktor og forsvarers oppgave er å overtale og overbevise. For tiltalte og vitner gjelder det å vinne mest mulig troverdighet. Det juridiske språket kan virke ekskluderende i seg selv. I tillegg bærer den fysiske settingen i en rettssal preg av en formell ramme (Gotaas 2000:130-131).

Atmosfæren i en rettssal er preget av alvor og høytidelighet. De av oss om ikke daglig frekventerer disse lokalene kan føle oss usikre bare ved å trå innenfor terskelen til tinghuset.

Utformingen av en rettssal er gjennomtenkt og gjennomført med en hensikt. De interiørarkitekter som utformet rettssalen (Oslo tinghus 1994) hadde som utgangspunkt at brukerne av rettssalen står i relasjon til de fysiske omgivelsene. Omgivelsene kan virke inn på de sosiale handlingene som skal utspilles der. Planløsning, dimensjonering, symbolbruk og materialvalg blir brukt for å gi rommet et preg av alvor og høytidelighet. Både rettsprosessen og rettssalen har en klart hierarkisk oppbygging. I rettssalen gjenspeiles hvilke roller som skal fylles og disse posisjoneres i forhold til hverandre. Dommerne er plassert foran på et opphøyet podium med aktørbord plassert vinkelrett på dommerbordene. Vitneboksen er plassert i midten mot dommerbordet. Publikum er plassert bakerst som et bakteppe for rettens virksomhet (Skyberg 2001:38-39).

De fleste av respondentene oppgir at de er ”litt” eller ”helt enig” i at de fikk sagt det de ville si i retten. Dette indikerer at de profesjonelle aktører og vitner i størst grad deler det samme perspektiv om hva som er relevant å si noe om i forbindelse med en rettssak.

Det er en også andel av respondentene som er ”litt” eller ”helt uenig” i at de fikk sagt det de ville si i retten. En av forklaringene på dette kan være at de profesjonelle aktører til en viss grad er styrt av tidsaspektet i retten.

Rettsforhandlinger kan også preges av at partene snakker forbi hverandre fordi de vektlegger ulike faktorer ved saken. De profesjonelle aktører er i første rekke opptatt av skyldspørsmålet. Dersom vitnet trekker inn forhold som av disse blir oppfattet som irrelevante vil de ofte bli stoppet (jf. Nilsen 2000: 43).

For de profesjonelle aktører er det av vesentlig betydning at saken blir belyst på en best mulig måte i forhold til hvilken straffbar handling som er begått. I slike tilfeller kan vitnet ha andre vurderinger i forhold til hva han eller hun mener er relevant for saken.

På samme måte som Rønneberg (2009:289-297) viser til at det kan skape problemer dersom det er ulike oppfatninger om hva en henvendelse gjelder, kan det også skape problemer mellom vitnet og de profesjonelle aktører dersom vurderingene av hva som er relevant å få frem av opplysninger i retten er ulike.

I det kvalitative materialet kritiseres aktor og forsvarer av fem av respondentene fordi de føler seg styrt i forbindelse med spørsmålsstillingen i retten. Dette oppleves særlig kritikkverdig for de vitnene som definerer seg som aktors egne vitner, og at politiet var ”på deres parti”.

Det føles i tillegg særlig urettferdig for vitnet å oppleve at politiet som i forkant av rettsmøtet ble ansett som en medspiller, endrer status til å bli en motspiller i retten. Dette begrunnes med at vitnet selv har ansett seg for å være politiets vitne. Gjennom at aktor, som politiets representant, stiller kritiske spørsmål til vitnet, eller styrer vitnet i forhold til spørsmålsstillingen oppleves dette negativt for vitnene.

Dersom vitnet ikke deler de profesjonelles syn på hva som er relevante opplysninger i forhold til straffesaken, og dermed blir stoppet eller styrt i forhold til sin forklaring, kan dette føre til at vitnet føler seg utrygg i forhold til hva som er forventet av vedkommende i retten.

Denne forklaringen begrunnes med korrelasjonsanalysen som viser at det er en relativt sterk sammenheng mellom følelse av trygghet i retten, og at vitnet fikk sagt det vedkommende ønsket å si i retten.

Som tidligere beskrevet er de profesjonelle aktører er i første rekke opptatt av skyldspørsmålet. Dersom vitnet trekker inn forhold som av disse blir oppfattet som irrelevante for å belyse saken vil de ofte bli stoppet.

Det er nærliggende å tro at vitner ikke kjenner til den formen for byråkratisk argumentasjon som foregår mellom aktørene i retten. Fordi vitner ikke har fått informasjon om hvordan denne argumentasjonen foregår, har de heller ikke mulighet til å dele den profesjonelles perspektiv (jf. Finstad 2000).

En tredje forklaring på at vitnet oppgir at vedkommende ikke har fått sagt det han eller hun ønsker i retten kan være at det har vært lang saksbehandlingstid i forhold til den aktuelle straffesaken.

Fra det kvalitative materialet oppgir seks av respondenter at det har gått lang tid mellom hendelse og møte i retten. Vitnene opplever derfor at det er vanskelig å huske detaljer. Et vitne skriver at dette førte til at han var lite presis i sin forklaring, og han oppfattet derfor seg selv som mindre pålitelig i forhold til sin forklaring i retten.

7.2 Vitners følelse av trygghet

Politiet har et ansvar i forhold til å bidra til publikums trygghetsfølelse. Det skilles mellom objektiv (reell) trygghet og subjektiv (opplevd) trygghet. Objektiv trygghet innebærer at politiet skal bidra til å redusere kriminalitet og å opprette den alminnelige ro og orden i samfunnet. Subjektiv trygghet innebærer at politiet gjennom sin virksomhet skal bidra til

redusert frykt for kriminalitet og annen virksomhet som truer den alminnelige fred og orden. Dette kan gjøres ved blant annet målrettet informasjon (St. meld. nr. 42 2004- 2005:56-57).

Gjennom sin virksomhet vil politiet møte personer som er i sårbare situasjoner av ulike grunner. Dette kan være personer som selv har blitt utsatt for straffbare handlinger, eller mennesker som har mistet en av sine nærmeste. Felles for mange av disse er at de i møtet med politiet gir uttrykk for ønske om oppfølging, støtte og informasjon. Dette behovet kan politiet kan langt på vei imøtekomme i forbindelse med etterforskning, og en eventuell rettssak (ibid.:59-60).

Det kan være flere årsaker til at det for noen vitner oppleves belastende å avgi vitneforklaring. Noen av forklaringene settes i sammenheng med den generelle samfunnsutviklingen og endringer i kriminalitetsbildet, hvor den organiserte kriminalitet kan ha skapt frykt for represalier og trusler i saker som ikke blir begått i organisert form. Om frykten er reell eller ikke, er uten betydning. Dette er fordi det er den subjektive oppfatningen av frykt som gjelder for det enkelte vitnet (OVS rapport 2006:2).

Det er ca. halvparten av respondentene som oppgir at de er ”litt” eller ”helt uenig” i at informasjonen fra politiet **ikke** medvirket til trygghet som vitne. Det er en nesten like stor andel som oppgir at de er ”litt” eller ”helt enig” i at informasjonen **ikke** medvirket til trygghet.

Tallene kan tyde på at politiet har en større mulighet enn den som benyttes i dag til å medvirke til vitnets trygghetsfølelse gjennom informasjon. Dette forutsetter på den andre side at politiet blir gitt mulighet til dette gjennom blant annet skriftlig tilrettelagt informasjon. I forrige kapittel ble det vist til at vitnestevningen i stor grad kan bli oppfattet som en liste av repressive tiltak som politiet kan iverksette dersom vitnet ikke møter i retten. Dette dokumentet er, slik det er uformet i dag, derfor ikke egnet til å bidra til vitners behov for informasjon.

Et annet argument som bør gjelde i forbindelse med oppdatering av den skriftlige informasjon, er det at det vil være flere vitner som ikke blir kalt inn til avhør hos politiet. Disse vitnene vil derfor kun få informasjon gjennom den skriftlige innkallingen. Dette tilsier

at den skriftlige informasjonen som vitner mottar bør være mer omfattende i forhold til rettigheter og generell informasjon som omhandler straffesaksprosessen.

Følelse av trygghet i retten har en svak positiv men signifikant sammenheng med muligheten for å stille spørsmål til politiet.

Dette kan indikere at det er i den personlige samtalen med politiet at vitnet kan i størst grad kan oppleve at informasjonen som blir gitt medvirker til trygghet.

Dette innebærer at vitnet selv må sette ord på sitt informasjonsbehov. Dette kan være utfordrende for vitner dersom de ukjent med straffesaksprosessen. For vitner som er ukjent med denne prosessen vil det ikke vil være innlysende hvilke spørsmål som er relevante å stille. Det innebærer at det fra politiets side, i direkte dialog med vitner, kreves en bevisstgjøring når det gjelder informasjon som kan bidra til en trygghetsfølelse for det enkelte vitnet.

Politiet har i størst grad rettet sin innsats mot ivaretagelse av vitner til å gjelde fornærmede alvorlige straffesaker. Svensk forskning viser på den andre siden at det ikke nødvendigvis er en sammenheng mellom sakens alvorlighets grad og behov for støtte hos den enkelte (Jägervi & Svensson 2010).

Halvparten av respondentene oppgav at informasjonen fra retten medvirket til trygghet som vitne. Det er litt under halvparten av respondentene som oppgir at informasjonen fra retten **ikke** medvirket til trygghet. I denne forbindelse kommer det heller ikke frem på hvilken måte denne informasjonen er gitt. Domstolene sender ikke på egenhånd ut skriftlig informasjon til vitner i straffesaker. Ved domstoler hvor det er tilbud om bruk av vitnestøtte blir denne skriftlige informasjonen vedlagt vitnestevningen som sendes ut fra politiet. Basert på dette er det nærliggende å tro at informasjonen som medvirket til trygghet for vitnet ble gitt direkte i møtet med representanter for domstolen.

Tallene kan også tyde på at domstolen, som politiet, har en større mulighet til å medvirke til vitners trygghetsfølelse gjennom informasjon.

Domstolen er preget av en formell ramme. Innenfor rammene av selve rettsmøtet er det i utgangspunktet gitt lite rom for ivaretagelse av vitner. I rettssalen er vitner overlatt til seg selv, og må forholde seg til de profesjonelle aktørers spørsmål.

Undersøkelsen viser på den andre siden at flertallet av respondenter oppgir at dommerne medvirket til trygghet som vitne. Dette viser at det også innenfor denne formelle rammen er rom for å medvirke til at vitner føler seg trygge.

De fleste respondentene oppgir at de ønsker å møte som vitne i retten igjen. Det er likevel verd å merke seg at det er en tredjedel av vitnene som oppgir at de er ”litt” eller ”helt enig” i at de **ikke** ønsker å møte i retten igjen. Det er også en andel som svarer ”vet ikke” på dette spørsmålet. Ved å slå sammen de gruppene som oppgir at de ikke ønsker å møte i retten igjen, eller er usikre i forhold til dette, utgjør disse en ganske stor andel på 42 %.

Korrelasjonsanalysen viser at det er en sterk signifikant sammenheng mellom en behagelig opplevelse av rollen i retten og følelse av trygghet i retten. Denne sammenheng er ikke uventet fordi dette er positive følelser som det for de fleste av oss vil være naturlig å koble sammen.

Det er også en sterk signifikant sammenheng mellom de som ikke har følt seg trygge i retten, og de som ikke ønsker å møte som vitne i retten igjen. Dette resultatet kan tyde på at følelse av trygghet i rollen som vitne er av stor betydning for vitnets ønske om å møte i retten igjen.

Det er nærliggende å tro at dersom et vitne har hatt en negativ opplevelse i retten, eller i forbindelse med straffesaksprosessen, kan dette virke inn på vedkommendes ønske om å involvere seg i forhold til en annen straffbar handling.

I tillegg til at følelse av utrygghet kan forklare hvorfor vitnet ikke ønsker møte i retten igjen kan det også tenkes andre forklaringer.

En forklaring på at vitner ikke ønsker å møte i retten igjen, eller er usikre på dette spørsmålet kan være begrunnet i vitnets personlige involvering. Personlig involvering i straffesaken i denne sammenheng innebærer at vitnet har fått frastjålet, eller ødelagt personlige eiendeler.

Personlig involvering kan også bety at vitnet kjenner tiltalte, eller vitnet som har status som fornærmet i saken. Dette er en forklaringsfaktor som ikke er mulig å redegjøre for gjennom denne undersøkelsen.

Fordeling av respondenter som oppgir at de opplevde møtet med vitnestøtten som betryggende eller ikke, fordeler seg ganske jevnt. I forbindelse med dette spørsmålet var det halvparten som oppgav ”vet ikke” på dette spørsmålet. Dette kan forklares med at det var ikke etablert vitnestøtte ved alle tingretter når denne undersøkelsen ble gjort. Dette kan ha ført til at respondenter som ikke har hatt tilbud om å kontakte vitnestøtter har svart ”vet ikke” på dette spørsmålet.

En annen forklaring kan være at vitnestøtteordningen er en forholdsvis ny ordning, noe som innebærer at de personer som fungerer som vitnestøtter ikke nødvendigvis har stor erfaring i denne rollen. Vitnestøtten har som oppgave å kontakte vitner, og bidra med informasjon og medmenneskelig støtte. Dersom vitnestøtten er ny i denne rollen kan dette bidra til at kontakten med vitnet ikke blir like vellykket som den ville blitt dersom vitnestøtten hadde lenger erfaring. På den andre side er det ikke sikkert at vitnet følte noe behov for å snakke med vitnestøtten i forbindelse med følelse av utrygghet. Det kan tenkes at vitnet kun ønsket generell informasjon. Spørsmål om møtet med vitnestøtten var betryggende kan derfor ha vært irrelevant dersom vitnet kun hadde et generelt informasjonsbehov.

Det er ca. like stor andel av respondentene som oppgir at de følte seg ”litt” eller ”svært utrygg” i rollen som vitne i retten, i forhold til de som oppgir at de følte seg ”ganske” eller ”svært trygge”. Når det gjelder denne fordelingen er det imidlertid kjønnsmessige forskjeller.

Kvinner følte seg i større grad mer utrygge i retten sammenlignet med menn. Aldersmessig viser fordelingen at de eldste i utvalget oppgir at de følte seg mest trygge i rollen som vitne i retten. Analysene viser også at forskjellene mellom kjønn og alder er statistisk signifikante. Dette innebærer at det er sannsynliggjort at det er en forskjell mellom populasjonene menn og kvinner når det gjelder følelse av trygghet i rollen som vitne i retten. Det er også sannsynliggjort at det er en forskjell mellom de ulike aldersgrupper i populasjonen, når det gjelder følelse av trygghet.

De fleste respondentene oppgir at de totalt sett opplevde rollen som vitne i retten ”litt” eller ”svært ubehagelig”. Det er også en tredjedel som oppgir at de opplevde rollen som ”ganske” eller ”svært behagelig”. Flest menn oppgir at de følte denne rollen som ”ganske” eller ”svært behagelig”. Ingen kvinner oppgir at de opplevde denne rollen som ”svært behagelig”. Det er på den andre siden like mange kvinner og menn som oppgir at de følte rollen som ”ganske ubehagelig”. De kjønnsmessige forskjellene er statistisk signifikante. Det innebærer at det også her er sannsynliggjort en forskjell mellom populasjonene kvinner og menn, hvor menn er de som opplever rollen i retten som minst ubehagelig.

Aldersmessig viser fordelingen også her at det er de yngste som har opplevd rollen i retten som mest ubehagelig sammenlignet med de eldste. Uavhengig av alder oppgir ca. halvparten av respondentene at de totalt sett opplevde denne rollen som ”ganske ubehagelig”. Forskjellen mellom alder og totalopplevelse i retten er statistisk signifikant.

I forhold til antall vitneoppmøter totalt viser tallene igjen at det er flest respondenter som har oppgitt at de har møtt i retten mange ganger som følte rollen som ”ganske” eller ”svært behagelig”. De respondentene som har møtt i retten få ganger oppgir at de har følt denne rollen som ”ganske” eller ”svært ubehagelig”. Forskjellene mellom gruppene er derimot ikke statistisk signifikante. Dette innebærer at det sannsynligvis ikke er noen forskjell i populasjonen mellom de som har møtt få eller mange ganger i retten, og deres totalopplevelse i forhold til rollen som vitne i retten.

Det er flest respondenter med høyere utdanning som har opplevd rollen som ”ganske” eller ”svært behagelig”. Analysen viser at forskjellen mellom utdanningsgruppene ikke er statistisk signifikante.

Noe av forklaringen på ulik følelse av trygghet mellom kjønn kan belyses gjennom levekårsundersøkelser fra Statistisk sentralbyrå. Disse undersøkelsene viser at det er langt flere kvinner enn menn som opplever frykt for vold eller trusler om vold i sitt nærmiljø. Levekårsundersøkelsen fra 2007 viser at de eldste kvinnene ser ut til å føle seg tryggere, og det er kvinner mellom 16 og 24 år som opplever mest frykt i henhold til denne undersøkelsen. Frykt for å bli utsatt for lovbrudd har nødvendigvis ikke sammenheng med sannsynligheten for å bli offer for kriminalitet. Andelen kvinner som er urolig for vold og trusler er langt

høyere enn andelen som blir utsatt for dette. Noe av forklaringen på at kvinner sier de har følt seg truet i sitt nærmiljø, kan være at kvinner i større grad blir utsatt for vold i sine nære omgivelser i forhold til menn (Thorsen m.fl. 2009: 41).

Utrygghet i retten har på den andre side nødvendigvis ikke noen sammenheng med frykt for vold og kriminalitet i nærmiljøet. En annen forklaring kan være grad av åpenhet rundt dette temaet.

Olaussen (1998) skriver at sosiale normer og forventinger kan gjøre seg gjeldene i intervjusituasjoner hvor det kan være en høyere terskel for menn enn for kvinner å oppgi at de føler seg redde. Dette kan særlig være tilfelle der kvinner intervjuer menn.

Selv om Olaussen i denne artikkelen henviser til personlige intervjuer kan det tenkes at dette også er tilfellet når det gjelder spørsmål til menn om følelse av trygghet, eller ikke, i andre sammenhenger, også i spørsmål gjennom spørreskjemaer.

Olaussen (1998) skriver at faren for sosialt betingede svar særlig er tilstede i forhold til spørsmål som knytter an til hvilke svar som er sosialt aksepterte å gi.

” ”John Wayne”- forventinger til menn kan paradoksalt nok bety at det kanskje skal en viss porsjon sosial modighet til for menn å vedstå seg at de er eller var redde i en bestemt situasjon” (Olaussen1998:1).

Olaussen (1998) påpeker at hans undersøkelse ikke gir holdepunkter for å konkludere med at sosialt betinget svar gir klare og systematiske utslag når det gjelder ansikt-til-ansikt intervju der tema er frykt. Indikasjoner på at sosialt betingede svar forekommer gjør på den andre siden sitt til at denne problemstillingen ikke bør avvises fullstendig, også når det gjelder svar på spørreskjemaer.

Analysen viser at forskjellen mellom de yngste og de eldste i forhold til følelse av trygghet og totalopplevelse i retten er statistisk signifikant. En forklaring på dette kan være at den subjektive følelse av trygghet stiger i takt med alder. Det er rimelig å anta det gjennom livserfaring også etableres større personlig trygghet. På den andre siden kan det argumenteres

med at yngre mennesker kan synes å ha større personlig selvtillit i forhold til godt voksne mennesker.

Mine data sier heller ikke noe om hvilken type straffesak vitnet har møtt i retten for å belyse. Det kan være slik at yngre mennesker i denne undersøkelsen i større grad har hatt en personlig tilknytning til straffesaken. Dette kan blant annet være gjennom at vedkommende har blitt frastjålet gjenstander, kjenner vedkommende som er fornærmet eller står tiltalt. Det er rimelig å anta at dersom vitnet har hatt en form for personlig tilknytning til saken vil rollen i retten føles mer ubehagelig og utrygg, enn om det motsatte var tilfelle.

Når det gjelder følelse av trygghet, og den totale opplevelsen i retten viser analysene at det er flest respondenter som har møtt mange som oppgir at de har hatt de minst ubehagelige opplevelsene.

Selv om denne forskjellen ikke er statistisk signifikant kan en nærliggende forklaring være at rollen som vitne blir mer forutsigbar i forhold til erfaring. Det er også rimelig å tro at de vitner som har møtt flest ganger er bedre kjent med selve prosessen i rettssalen.

De fleste respondentene oppgir at de ønsket å få vite resultatet av rettssaken. Dette innebærer at det ikke er noen markante forskjeller i forhold til kjønn, alder, antall vitneoppmøter i retten eller utdanning når det gjelder dette spørsmålet.

7.3 Trygghet og tillit, to sider av samme sak?

Trygghet og tillit er ikke nødvendigvis to sider av samme sak. Selv om et vitne har tillit til politiet og domstolen som institusjoner innebærer dette ikke nødvendigvis at vedkommende føler seg trygg i rollen som vitne. På den andre siden er det nærliggende å tro at dersom vitnet føler trygghet i sin situasjon vil det også innebære at vedkommende får tillit til politi og domstol.

Jeg viste innledningsvis i dette kapitlet til koblingen mellom trygghet og tillit, hvor det ble hevdet at tillit bygger på erfaringer som har skapt positive opplevelser. Følelse av trygghet er en positiv erfaring som kan virke beroligende (jf. Eidheim 2010).

Ekspertsystemer kan virke trygghetsskapende i måten de er konstruert på og gjennom dette bære frem tillitsforhold til enkeltmennesket. Disse systemene må kontinuerlig gjenskape de tillitsverdige forhold gjennom at publikum benytter dem som viktige kunnskapsbaser og som leverandører av ulike tjenester (ibid.:111).

Hva innebærer det at et vitne føler trygghet i sin rolle som vitne?

Som vist i tidligere i dette kapitlet kan det skilles mellom subjektiv og objektiv trygghet. I forbindelse med de spørsmål som ble stilt i spørreskjemaet er det analysen av den subjektive (opplevde) trygghet som er relevant å diskutere i denne forbindelse.

Subjektiv trygghet i rollen som vitne kan innebære flere faktorer:

- ✓ Vitnet husker hendelsen godt og derfor er trygg på at forklaringen som hun gir vil være detaljert og riktig.
- ✓ Vitnet er kjent med straffesaksprosessen i henhold til sin egen rolle.
- ✓ Vitnet er kjent med hvilke aktører som befinner seg rettslokalet.
- ✓ Vitnet er trygg på de fysiske omgivelser som innebærer at hun vet hvor hun skal parkere utenfor tinghuset, eller henge fra seg jakken i rettslokalet.
- ✓ Vitnet er trygg på at det ikke vil følge noen negative etterspill fra tiltalte eller andre som følge av sin forklaring.
- ✓ Vitnet anser politi og domstol som legitime aktører

Listen overfor viser at den subjektive følelse av trygghet kan settes i sammenheng med forutsigbarhet for vitnerollen.

Den objektive tryggheten i denne forbindelse kan relateres til at vitnet er trygg på at domstolen vil komme til en riktig og rettferdig avgjørelse av straffesaken.

Politiets nasjonale innbyggerundersøkelse fra 2008 viser at politiet i Norge innehar stor tillit blant befolkningen. Undersøkelsen viser at politiet har større tillit hos kvinner enn hos menn,

og større tillit blant eldre enn blant yngre mennesker. Undersøkelsen viser på den andre siden at de som har vært i kontakt med politiet for å melde fra om en hendelse, har vært utsatt for en ulykke eller vold, har lavere tillit til politiet (NOU 2009:12 *Et ansvarlig politi*:37).

Olaussen (2005) benytter surveydata³⁰ fra 1990- tallet for å undersøke om grunnlaget for folks tillit til domstolen er institusjonsspesifikk eller basert på en generell tillit til samfunnsinstitusjoner. Han benytter deretter surveydata fra 2001 for å undersøke samme spørsmål empirisk gjennom å kartlegge om det er en sammenheng mellom folks grad av tillit til ulike samfunnsinstitusjoner. Olaussen konkluderer med at tilliten til politi og domstol er høyere enn til andre sentrale institusjoner. Tilliten til domstolene er positivt korrelert med tillit til andre sentrale samfunnsinstitusjoner. Dette indikerer at tillit til domstolene avspeiler publikums generelle tillit til samfunnsinstitusjoner.

Datamateriale fra Synovates profilundersøkelse med målinger fra 2006 til 2009 som omhandler politiets omdømme, viser at denne er i endring. Politiet har totalt sett et godt omdømme i befolkningen sammenlignet med andre samfunnsinstitusjoner. Det viser seg likevel at folks inntrykk av politiet har beveget seg nedover på lista i forhold til andre samfunnsinstitusjoner (Strype 2010).

På samme måte som Olaussen (2005) viser til at grunnlaget for tilliten til domstolene kan avspeiles i befolkningens generelle tillit samfunnsinstitusjoner, viser undersøkelser av politiet samme tendens.

Den høye tilliten befolkningen har til politiet kan forklares ved hjelp av faktorer uavhengig av politiet. Årsaken til at politiet høster stor tillit kan forklares med at befolkningen i Norge har høy tillit til offentlige myndigheter generelt. Dette innebærer at politiet basert på egen innsats ikke uten videre kan ta æren for denne tilliten. I mange situasjoner har publikum ikke noen alternative etater å kontakte fordi politiet har monopol på å håndtere kriminalitet. Å stole på politiet kan derfor være noe den enkelte er påtvunget til å gjøre. Politidirektoratets innbyggerundersøkelser fra 2008 og 2009 viser også at det er de som har hatt lite eller ingenting med politiet å gjøre som har størst tillit til etaten (Runhovde 2010: 193-196).

³⁰³⁰ MMI nå Synovate har siden 1992 foretatt profilundersøkelser som kartlegger etater og organisasjoners omdømme, og tillit i befolkningen (Olaussen 2005, Strype 2010).

Det er av vesentlig betydning at samfunnet rundt oss fungerer dersom vi skal stole på hverandre. Institusjoner i samfunnet er viktige for dannelse og vedlikehold av tillit (Grimen 2009:122).

Grimen (2009) viser til at en moralsk troverdig institusjon bygger på fire kjerneverdier: *sannferdighet, å holde løfter, rettferdighet og solidaritet*. Man stoler på representanter for disse institusjonene fordi man forventer at de er motivert av de overnevnte verdier. Dette er også en forutsetning for vår tillit til mange ukjente, som profesjonelle aktører sier han (Grimen 2009: 113-114).

Tillit til institusjoner bygger også på at vi tror at indre kontrollordninger fungerer, og kontroll er avhengig av at kontrollørene gjør det de skal (Grimen 2009: 117).

Dette samsvarer med Olaussen (2005) som henviser til Offe (1999). Vi ikke kan bygge tillit bare på kontrollmekanismer. Dette er fordi vi i denne sammenheng også må ha tillit til representanter for institusjonene frivillig følger de regler som gjelder deres virksomhet. De aktører som har i oppgave å overvåke og håndheve reglene må også gjøre dette frivillig. Dette innebærer at velfungerende institusjoner er avhengige av lojale medarbeidere og grunnlaget for lojalitet er de normative oppfatninger som institusjonen er bærer av. De viktigste verdier som institusjoner kan være bærere av er sannhet og rettferdighet. Sannhet viser til at institusjonen må være forpliktet til å bygge på korrekte fakta. Rettferdighet betyr at alle har lik tilgang, og at det kan medføre forpliktelse til å kompensere noen for ulemper som ikke er selvvalgte for å oppnå større likhet i livsvilkår. Dette innebærer at dersom Offes antagelse om at sannhet og rettferdighet er viktige institusjonelle verdier innenfor demokratiet vil tilliten til politiet og domstolen være høyere enn til andre sentrale institusjoner. Dette er fordi politi og domstol er særlig tydelige på disse verdiene (Olaussen 2005: 120-121).

Retten har legitimitet når den har tillit i samfunnet. Dette innebærer at samfunnsborgere anerkjenner og har tillit til rettssystemet. På den andre siden er rettens allmenne legitimitet ikke først og fremst et spørsmål om den enkelte borger anerkjenner retten, men hvor samfunnsfellesskapets toleranseregler overfor ulike maktbeslutninger går (Bernt og Mæhle 2005:129).

I denne forbindelse mener jeg at det er viktig å trekke frem åpenhet rundt prosedyrer som grunnlag for tillit og legitimitet.

En legitim institusjon innebærer at den har støtte i samfunnet samtidig som publikum er enig i reglene som regulerer institusjonen (Tyler 2006:29).

Tyler (2006) viser til to dimensjoner som gjør at de fleste av oss følger lover og regler. Den instrumentelle og normative dimensjon. Den instrumentelle dimensjonen handler om frykten for å straffes, eksterne faktorer, mens den normative dimensjonen henviser til hva mennesket anser for å være moralsk riktig. Moral og legitimitet er begge normative aspekter selv om disse ikke er det samme. I noen tilfeller kan moral og legitimitet komme i konflikt med hverandre. Et eksempel er en persons deltagelse i krig, selv om man personlig ikke ønsker å volde andre smerte. Tyler hevder at dersom det er samsvar mellom lover og hva mennesker anser som riktig oppførsel vil publikum følge lovene uavhengig av hva straffen er (Tyler 2006:3-4).

Myndighetene må balansere mellom kontroll på borgerne og være lydhøre overfor deres syn. Flere undersøkelser har støttet teorien om at støtte til myndighetene har en sammenheng med at folk har hatt en positiv opplevelse i møtet med disse institusjonene. Det er ikke bare resultatet av en beslutning som betyr noe for folk, men hvor rettferdig beslutningen er tatt. Dersom politi og domstol har kompetanse, er upartiske og rettferdige er det element som publikum vektlegger selv om de kan være uenige i resultatet (ibid.: 71- 74).

Tylers analyse viser at erfaring med politi og domstol påvirker publikums syn på legitimitet, noe som innebærer at ved positive erfaringer styrkes legitimiteten, og svekkes dersom man til stadighet opplever negative møter med politi og domstol. Negative resultat i møte med politi og domstol vil ikke påvirke dissens legitimitet dersom prosedyren er rettferdig. Tyler forklarer publikums fokus på prosedyre med henblikk på det er enklere å evaluere prosedyre til sammenligning med resultat. Dette er fordi alle element som er tatt med i betraktning blir beskrevet i prosessen. Mennesker med ulikt verdigrunnlag kan derfor enklere evaluere en prosess (ibid.: 106-109).

For at vitner skal ha mulighet til å evaluere institusjonenes legitimitet i forhold til sin rolle som vitne innebærer dette at prosedyrene i forhold til straffesaksprosessen gjøres kjent for vedkommende.

Tyler (2006) sier at all informasjon ikke er kjent for publikum, det er derfor av vesentlig betydning at publikums syn er et av flere element som bør bli tatt med i betraktning når nye retningslinjer skal iverksettes. Det er ikke klart hvorfor folk føler seg mer rettferdig behandlet dersom de får prosesskontroll når det viser seg at det de sier har liten eller ingen effekt på myndighetenes bestemmelser. Tyler kaller dette ”verdi uttrykk” fordi det ikke er relatert til personlig gevinst (Tyler 2006:111-117).

Tyler (2006) sine funn kan relateres til analysen fra denne undersøkelsen som viser at det er en relativ sterk sammenheng mellom vitnets følelse av trygghet, og at vedkommende fikk sagt det han eller hun ønsket i retten. Tylers funn kan også settes i forbindelse med kritikken som fremkommer i det kvalitative materialet som omhandler vitners følelse av å bli styrt av aktor og forsvarer når det gjelder spørsmålsstillingen i retten.

Med Tylers begrep ”prosesskontroll” som bakteppe er det er nærliggende å tro at vitner vil føle seg mer rettferdig behandlet dersom de får større innsikt i den formen for byråkratisk argumentasjon som forgår i retten, selv om de personlig ikke deler de profesjonelle aktørers syn på hvilke faktorer som er relevante å belyse i retten.

Det er også grunn til å tro at dersom rettsprosessen er gjort kjent for vitnet, i forhold til den juridiske argumentasjonsform og prosedyre, er det sannsynlig at vitnet kan få en følelse av trygghet i rollen som vitne. Det er fordi en åpenhet rundt rettsprosessen kan medvirke til at vitnet får større forståelse for hvilke elementer ved vedkommendes forklaring som vektlegges, noe som kan medføre at rollen i retten blir mer forutsigbar.

En annen faktor er at rettsystemets legitimitet forutsetter et minimum av anerkjennelse blant publikum. Begrepet *anerkjennelse* henviser til en normativ vurdering som dreier seg om hvorvidt retten (og politiet) oppfyller visse grunnleggende rettsstatlige forventninger. Selv om det foreligger aksept av rettslige beslutninger er det ikke alltid åpenbart hva som ligger til grunn for anerkjennelsen. Det kan være frykt, aktiv og reflektert tilslutning eller likegyldighet. Dette viser at rettens og politiets legitimitet handler om noe annet og mer enn at ingen faktisk protesterer mot den rådende rettstilstanden (jf. Bernt og Mæhle 2005:119).

Tillit til profesjonelle aktører innebærer å stole på deres kompetanse, og det innebærer at tillitsgiver blir sårbar. Det vises til at man ofte ikke har noe valg når det gjelder å stole på de profesjonelle, dette kan være fordi det ikke finnes noe alternativ. I og med at det ikke er snakk om tillit mellom likeverdige parter kjennetegnes forholdet av *epistemisk asymmetri*. Epistemisk asymmetri kan forekomme på ulike nivå i interaksjonen mellom den profesjonelle og privatpersonen. Fordi den profesjonelle forvalter kunnskap som klientene mangler, men trenger, har den profesjonelle definisjonsmakt. Dette innebærer at den som har kunnskap og vet, også kan si hvordan ting er, og hva som bør gjøres. Den som ikke vet kan av den grunn ikke utfordre oppfatningene til den som vet. For det andre er den som ikke vet prisgitt den profesjonelles evne og vilje til å korrigere egne feil. For det tredje finnes det epistemisk asymmetri ved både teoretisk og praktisk kunnskap. Asymmetri ved praktisk kunnskap er vanskeligere å forandre enn ved teoretisk kunnskap fordi man ikke kan lese seg til likeverdighet (Grimen 2008:200).

7.4 Sosial anerkjennelse og respekt

I forrige kapittel ble det kartlagt i hvilken grad ulike kategorier vitner er gitt rettslig anerkjennelse. I forbindelse med de analysene som er gjort i dette kapitlet ønsker jeg å kartlegge i hvilken grad vitner blir gitt sosial anerkjennelse og respekt i møtet med de profesjonelle aktører.

Innenfor de uformelle rammene blir vitner gitt en form for respekt og anerkjennelse gjennom sin identitet som vitne. Respekten kommer til uttrykk ved at vitnet selv i stor grad styrer interaksjonen. Forutsetningene for interaksjon endres i stor grad innenfor de formelle rammene som rettssalen utgjør. Innenfor disse rammene er vitnet i utgangspunktet en deltaker hvor reglene for hvordan interaksjonen skal foregå er ukjente, og bestemt av de profesjonelle aktører.

Gjennom sosial verdsetting blir individet gitt mulighet til å forholde seg positivt til sine konkrete egenskaper. Dette kan kun skje dersom interaksjonspartnere har en felles oppfatning av hvilke verdier eller mål som viser at personegenskapene har betydning for fellesskapet (Honneth 2008:130).

Den sosiale verdsettingen krever en løs orienteringsramme hvor de etiske verdier og mål blir formulert. Samlet sett utgjør disse verdier og mål samfunnets kulturelle selvforståelse. Det er innenfor denne orienteringsrammen bestemte personegenskaper vurderes. Egenskapenes sosiale verdi måles basert på i hvilken grad de kan virkeliggjøre de samfunnsmessige mål. Fordi en persons ferdigheter og prestasjoner bedømmes intersubjektivt, basert på i hvilken grad de bidrar til å realisere de kulturelt definerte verdier, er det samfunnets kulturelle selvforståelse som gir kriteriene for den sosiale verdsetting av enkeltindividet. Denne formen for gjensidig anerkjennelse knyttes derfor til forutsetningen om at deltagerne danner et verdifellesskap gjennom å orientere seg mot et felles mål (Honneth 2008:131).

Som det fremkommer er sosial anerkjennelse knyttet til egenskaper ved individet. I denne forbindelse knyttes vitnets individuelle egenskaper til i hvilken forståelse vedkommende får av at han eller hun bidrar til å belyse en straffbar handling.

Forhandlingene i retten dreier seg om å overtale og overbevise. For vitner og tiltalte gjelder det å vinne mest mulig troverdighet skriver Gotaas (2000), og henviser til Grønhaug (1984).

Utgangspunktet for rettsforhandlingene er å belyse den straffbare handlingen fra alle relevante sider. I denne prosessen blir vitners forklaring brukt for å belyse konkrete problemer som de profesjonelle aktører har definert. Det er de profesjonelle aktører som har regien i rettssalen, og det er de som styrer interaksjonen med vitnene.

Som tidligere beskrevet viser ulike undersøkelser at politi og domstol er institusjoner som innehar stor tillit blant befolkningen. Det indikerer at de fleste av oss deler de samme verdier som en troverdig institusjon bygger på nemlig; sannferdighet, å holde løfter, rettferdighet og solidaritet jf. Grimen (2009). Det er derfor rimelig å anta at alle aktører innenfor rettsforhandlingene, inkludert vitner, i utgangspunktet danner et verdifellesskap gjennom å orientere seg mot et felles mål, som er en rettferdig og riktig avgjørelse i en straffesak.

Dette samsvarer også med vitnenes tilbakemeldinger gjennom det kvalitative materialet. Flere utsagn i dette materialet kan tolkes som ”ønske om å gjøre en så god jobb som mulig” i retten.

Datamaterialet viser på den andre siden noen dilemmaer i forhold til hvordan vitner selv opplever veien mot dette målet.

Sosial verdsetting for vitnet innebærer at vedkommende blir anerkjent som en individuell og viktig aktør i retten, og at vitnets bidrag er av betydning. Denne formen for anerkjennelse må konkretiseres gjennom interaksjon mellom de profesjonelle aktører og vitnene.

Erfaring av sosial verdsetting for vitnet vil innebære at vedkommende får en følelsesmessig tiltro til at deres tilstedeværelse og forklaring er verdifull for de profesjonelle aktørene jf. Honneth (2008:138).

Det er derfor ikke tilstrekkelig at vitnet i forkant av et rettsmøte er informert om sin viktige betydning for opprettholdelsen av rettsstaten dersom opplevelsen i retten fører til at vedkommende føler seg i en nedgradert posisjon.

Solidaritet under det moderne samfunnets betingelser forutsetter at de sosiale forhold er preget av en gjensidig verdsetting mellom individene. Dette innebærer at enkeltindividet betrakter hverandre gjensidig i lys av verdier som gjør at den andres egenskaper fremstår som betydningsfulle for den felles praksis (ibid:138).

Lang saksbehandlingstid kan føre til at vitnet bli fratatt muligheten til å bidra i forhold til å belyse saken. Dette er fordi det kan være vanskelig å huske detaljer fra hendelsen.

Dersom vitnet føler seg styrt av aktørene i retten i forhold til spørsmålsstillingen fører dette til at vitnene ikke kan vurdere seg selv om et positivt bidrag til det som i utgangspunktet er definert som et felles verdimål, å bidra til en rettferdig og riktig avgjørelse i en straffesak. Det

vil også være vanskelig å føle seg sosialt verdsatt i rollen som vitne dersom vedkommende opplever at det er vanskelig å oppnå kontakt med de profesjonelle aktører i forkant av rettsmøtet. I lys av slike erfaringer kan vitnet oppleve seg selv som mindre respektert.

Honneth (2008) henviser til Rudolf von Ihering som på slutten av 1800- tallet innførte en sontring innenfor begrepet ”respekt”. Ihering viser til en grunnleggende todeling av begrepet som har sin bakgrunn i hva som kan respekteres i et annet menneske. Den ene formen for respekt er den ”rettslige anerkjennelsen” som henviser til at alle mennesker har en gyldighet i kraft av å være menneske. Den andre form for respekt er ”sosial respekt” som fremhever individets verdi målt fra kriterier av samfunnsmessig relevans. Dette innebærer at de individuelle bidrag eller prestasjoner blir verdsatt basert på i hvilken grad samfunnet opplever dem som betydningsfulle (Honneth 2008:120-121).

Gjennom at vitner i utgangspunktet er tildelt en særdeles viktig rolle i straffesaksprosessen står erfaringene som vitnene beskriver i kontrast til hvordan denne rollen faktisk oppleves for noen vitner. Dersom vitner opplever at det blir stilt spørsmål i negative retning angående deres forklaring i retten, fra aktører som i utgangspunktet var ”på deres parti” kan dette føre til at de føler seg mistenkeliggjort. Dette kan også innebære at vitnene føler at deres bidrag ikke er betydningsfulle i henhold til den ”jobben” vedkommende vitne ønsker å gjøre i retten.

Aktor har en objektiv rolle i retten. Dette innebærer å belyse saken så grundig som mulig gjennom bruk av bevis og vitneforklaringer. Kritiske spørsmål til ”egne” vitner kan være viktig i denne forbindelse. Dette er fordi det er vesentlig at vitnet fremstår som troverdig i forhold til den forklaringen som blir gitt.

At det er nødvendig for aktor å stille kritiske spørsmål til vitnet behøver derimot ikke stå i motsetning til å informere vitnet om at denne formen for spørsmålsstilling er nødvendig. Gjennom at vitnet får en orientering om hvordan, og hvorfor denne formen for argumentasjon blir brukt under rettsforhandlinger, kan dette føre til at vitnet likevel føler seg ansett som er viktig medspiller. Selv om vitnet ikke deler aktor eller andre aktørers synspunkt i henhold til hvilke sider av saken som er mest relevant å belyse, vil økt grad av informasjon kunne føre til at vitnet får en større forståelse for de profesjonelle aktørers spørsmålsstilling.

Tyler (2006) skriver at dersom myndighetene erkjenner verdien av at borgere blir gitt en plass i prosessen og det etableres prosedyrer som øker deres bestemmelseskontroll vil systemet bli oppfattet mer rettferdig (Tyler 2006:148).

Jeg vil hevde at det i stor grad handler om å legge forholdene til rette på en slik måte at vitnet opplever størst mulig grad av forutsigbarhet i sin rolle som vitne. Dette kan best gjøres gjennom en økt grad av generell informasjon til vitner i forhold til hvordan straffeprosessen fungerer i sin helhet.

Flertallet vitner ønsket å få vite resultatet av rettssaken. Dette viser at vitner har interesse av å følge saken selv etter at deres oppgave i retten er utført. Det er derfor nærliggende å tro at det å møte som vitne i retten er en rolle som for mange vitner medfører både interesse og engasjement.

7.5 Når informasjon ikke er nok

I dette kapitlet har jeg vist til at ulike rammer for samhandling preger innholdet av kommunikasjon mellom vitner og de profesjonelle aktører.

Basert på analysene som er gjennomført viser disse at det er sannsynliggjort at det er en sammenheng mellom kommunikasjon, følelse av trygghet og positive opplevelser i forhold til vitnerollen.

Det er på den andre siden ikke sikkert at kommunikasjon og informasjon alene er tilstrekkelig for å motvirke at vitner føler usikkerhet, eller motvilje i forhold til å bli satt i denne rollen.

Dersom vitnet har en personlig tilknytning straffesaken, den fornærmede eller tiltalte kan opplevelsen av vitnerollen oppleves ubehagelig og utrygg uavhengig av hvilken informasjon som er gitt.

Dersom det er selve opplevelsen av å møte i retten vitnet føler mest usikkerhet i forhold til, vil ikke nødvendigvis informasjon eller kommunikasjon med de profesjonelle aktører bidra til å dempe usikkerheten. Vitnet er uansett forpliktet til å møte.

En annen faktor er at gjennom grundig informasjon om straffesaksprosessen vil også vitnet bli mer bevisst sin rolle. I tillegg til at dette innebærer at vitner generelt får en større forståelse

for sin betydning i forhold til rettferdig straffesaksbehandling, fremheves også det individuelle ansvar hvert enkelt vitne har.

Et vitne kan gjennom sin forklaring i retten enten medvirke, eller motvirke, til at den tiltalte blir dømt. Det er derfor nærliggende å tro at det å være i en situasjon hvor det man sier kan ha vesentlig betydning for den tiltaltes fremtid kan oppleves som ubehagelig.

Analysene og drøftelsene går i retning av at informasjon og kommunikasjon kan medvirke til at vitner føler seg tryggere i vitnerollen. Det er på den andre siden viktig å være oppmerksom på at det er aspekter ved vitnerollen som ligger utenfor området som representanter for politi og domstol har mulighet til å påvirke.

8 Oppsummering og konklusjoner

Denne undersøkelsen har en forholdsvis lav svarprosent på 30.1 %. Dette innebærer at resultatene må tolkes med forsiktighet i forhold til å trekke slutninger når det gjelder hele populasjonen ”vanlige” vitner.

Frafallanalysen presentert i kapittel 5. viser at det kan være en tendens til systematisk frafall på de sammenlignbare variablene kjønn og alder. Det er likevel ikke så store forskjeller mellom svar- og frafallsgruppen på disse variablene at det er grunnlag for å si at gruppene skiller seg systematisk fra hverandre.

Basert på denne undersøkelsen alene kan det ikke trekkes noen klare konklusjoner. Jeg håper likevel at dette materialet kan være et bidrag i en større sammenheng i forhold til å kartlegge ”vanlige” vitners opplevelse i forbindelse med straffesaksprosessen.

8.1 Informasjon gitt til vitner

Analysene viser at en del vitner oppgir å ikke ha blitt orientert om sin rolle i straffesaksprosessen. Det er forholdsvis store variasjoner når det gjelder hvilken type informasjon vitnene oppgir å ha blitt orientert om. Resultatene av analysene må sees i lys av hvilke kommunikasjonskanaler som blir benyttet når det gjelder å gi vitner informasjon. I denne sammenheng er vitnestevningen som alle vitner skal ha tilsendt i forkant av rettsmøtet, en av de ”kanaler” som er analysert.

Vitners plikter er den type informasjon som i størst grad er vektlagt fra de profesjonelle aktører gjennom vitnestevningen. Dette er også denne type informasjon som flest vitner oppgir å ha fått. Det er på den andre siden en fjerdedel av respondentene som oppgir at de ikke har fått denne informasjonen.

Vitnets rettigheter kommuniseres i mindre grad gjennom vitnestevningen, noe som kan være en av forklaringene på at flere vitner oppgir å ikke ha fått denne typen informasjon. Generell informasjon om straffesaksprosessen i sin helhet er utelatt i vitnestevningen. Flere vitner oppgir også å ikke ha mottatt denne type informasjon.

Det er på den andre siden ikke all informasjon som vitnene anser som like viktig. Når det gjelder vitnets plikter viser analysene at flest vitner oppgir at denne type informasjonen blir vurdert som den viktigste.

Informasjon om rettigheter og generell informasjon om straffesaksprosessen er den type informasjon som viser de største variasjoner når det gjelder vurdering av viktighet blant respondentene i denne undersøkelsen.

8.2 Vitnestevningen – språk og innhold

Straffesaksprosessen starter når politiet blir gjort kjent med at det er begått en straffbar handling. Dersom vitnet blir innkalt til avhør hos politiet er dette et møte hvor det i stor grad er mulig å avklare eventuelle behov vitnet kan ha i forhold til sin rolle.

Politiet vil derfor være første instans til å kunne ivareta vitner på en god måte gjennom å gi relevant informasjon om den videre straffesaksprosessen. Noen vitner vil derimot ikke bli innkalt til avhør hos politiet. De vitner som ikke blir kalt inn til avhør i forkant av rettsmøtet møter direkte i retten. Hvor mange vitner dette kan dreie seg om har det ikke lyktes meg å finne noen oversikt over.

Dersom vitnet ikke har vært i avhør hos politiet vil vitnestevningen være den første kilde til informasjon. Det er derfor av vesentlig betydning at dette dokumentet inneholder relevant og nyttig informasjon. Generelt er det riktig å si at språket som er brukt i dette dokumentet i dag ligger et stykke unna det som kan kalles ”hverdagspråk”. Vitnestevningen utsendt til vitner kan i mange tilfeller være den eneste formen for kommunikasjon politiet har med disse. Det er flere av begrepene som blir brukt i dette dokumentet som vil være ukjent for mange, blant annet begrepet ”stevning” som er brukt i overskriften i dette dokumentet. En omformulering av språket vil være på sin plass, både pga. formuleringene generelt, og bruken av begreper.

Det kan i tillegg henvises til en konkret formulering som viser at innholdet er modent for en gjennomgang og oppdatering. Vitnestevningen fra Oslo politidistrikt og Oslo statsadvokatembeter inneholder begrepene ”by og herredsrett”.

Alle by- og herredsretter endret navn til tingretter fra 1. januar 2002 (Juridisk ordliste).

Forklaringer kan være et viktig hjelpemiddel når det gjelder å skape god kommunikasjon (Rønneberg 2009:354).

Innholdet i vitnestevningen innebærer flere implisitte forutsetninger til hva vitnet skal ha kjennskap til, og kunnskap om. Det forutsettes blant annet av vitnet skal være kjent med navnet på tiltale, og også ha kjennskap til hva de ulike paragrafer i straffeloven innebærer. Dersom vitnet ikke kjenner tiltaltes navn, og heller ikke har kunnskap om hvilken straffbar handling som er begått, er interaksjonen preget av mangel på indeksikalitet, noe som innebærer at sammenhengen mellom språk og kontekst ikke tydelig for vitnet. Mangel på indeksikalitet kan føre til unødig usikkerhet for vitnet, noe som kan innebære at annen informasjon i vitnestevningen blir ”mørklagt”.

Innholdet i vitnestevningen som omhandler vitners plikter og rettigheter er i størst grad hentet fra kapittel 10 i straffeprosessloven. Når det gjelder stevning av vitner er det knyttet formelle regler til hvilken informasjon denne innkallingen skal innholde. Vitnestevningen i dag henviser i størst grad til vitnets plikter. En oppdatering av innholdet bør også innebære endring av hvilken type informasjon som bør vektlegges. Endring av fokus fra orientering om plikter, til en orientering som vektlegger vitnets viktige betydning vil også kunne føre til at dokumentet i større grad blir oppfattet positivt.

En diskursiv tilnærming til teksten i vitnestevningen viser at de forutsetninger og begrunnelser som ligger til grunn for innholdet i dette dokumentet i størst grad baseres på vitnets viktige betydning for behandlingen av straffesaker.

Diskursen viser på den andre siden at vitner paradoksalt ikke er gitt anerkjennelse i denne rollen.

Dette begrunnes med vitnestevningens implisitte innhold, hvor utfyllende forklaringer på hva straffesaken gjelder, og hvem som står tiltalt ikke er vurdert som relevant i denne teksten.

De repressive tiltakene som det henvises til i vitnestevningen dersom vitnet unnlater å svare på innkallingen, eller ikke møter i retten kan også komme til å stå i kontrast til hvordan vitnet selv definerer sin rolle.

Dersom vitnet anser seg selv som en samvittighetsfull samfunnsborger som ønsker å bidra i forhold til å belyse en straffesak, kan informasjon om negative følger ved ikke å møte i retten, vurderes som informasjon som ikke angår vedkommende.

Vektleggingen av negative konsekvenser dersom vitnet ikke møter i retten, kan også tolkes som mangel på anerkjennelse. Jf. Sahlin (1999) viser teksten i vitnestevningen gjennom språket hva som er selvfølgelig at vitner blir orientert om. Når negative konsekvenser vektlegges i vitnestevningen, kan dette tolkes som at det er forventet at vedkommende vil unnlate å møte basert på egne vurderinger.

I høringsuttalelsene³¹ i forbindelse med OVS rapport 2006 ble det påpekt fra Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress at det ikke nødvendigvis må være en motsetning mellom vitneplikten og en ordlyd som får folk til å føle seg mer verdsatt. I samme høringsrunde ble det også påpekt fra Domstoladministrasjonen at det er behov for en gjennomgang av teksten i politiets vitnestevninger (Olsen, Svein Wiiger 2011).

Et annet moment er at vitnestevningen kan bli sendt ut flere måneder i forkant av rettsmøtet. Det kan tenkes at vitnet i utgangspunktet er engstelig for å møte i retten grunnet lite kunnskap om straffesaksprosessen i sin helhet. Dersom vitnet blir gitt en konkret og reell mulighet til å få avklart eventuelle spørsmål allerede ved mottak av vitnestevningen, kan dette innebære at tiden frem mot rettsmøtet ikke i like stor grad vil være preget av utrygghet.

Det er også av vesentlig betydning at vitnestevningen er et lettlest dokument. Dette innebærer at det ikke er mulig å få inn all mulig relevant informasjon i dette dokumentet.

Generell informasjon om straffesaksprosessen blir allerede distribuert til vitner i Sør-Trøndelag politidistrikt gjennom brosjyren *Til deg som skal vitne i retten i en straffesak*. Denne brosjyren er lettlest og informativ, og det er min oppfatning at en slik form for informasjon bør sendes ut til alle vitner i straffesaker sammen med vitnestevningen.

For å møte det enkelte vitnets behov for ytterligere informasjon, kan løsningen være at det i vitnestevningen henvises til det lokale rådgivningskontoret for kriminalitetsofre³² (RKK), i

³¹ 3.1.2011 fikk jeg oversendt alle høringsuttalelser i forbindelse med OVS rapporten privat pr. e- post fra Svein Wiiger Olsen, ved Justisdepartementet.

³² Som vist til innledningsvis er en av de tre hovedoppgavene til RKK er å gi vitnestøtte til personer som er innkalt til å gi forklaring i retten <<http://kriminalitetsofre.no/index.php?lang=nor&id=10>>

tillegg til en orientering om muligheten for å kontakte vitnestøtte ved de tingretter hvor denne ordningen er etablert.

Ansatte ved RKK er personer med inngående kunnskap om straffesaksprosessen i sin helhet. Kompetansen ved dette kontoret kan være relevant å benytte for vitner som har ønske om detaljert informasjon i henhold til straffesaksprosessen. Dette gjelder på langt nær alle vitner, og dersom vitnet i hovedsak ønsker generell informasjon om hvordan rettsmøtet foregår kan det være mer hensiktsmessig å kontakte vitnestøtte. Vitnestøttene er i tillegg personer som er tilgjengelige i tinghuset når rettsmøtet pågår.

Slik jeg ser det vil det være fornuftig med en tydelig avklaring i forhold til hvilke muligheter og begrensinger vitnestøtter og ansatte ved RKK har til å ivareta vitner. Et samarbeid i forhold til de ulike tiltakene vil samtidig føre til at flere vitner får tilpasset sine individuelle behov for informasjon og ivaretagelse.

Gjennom at politiet på sin side øker fokus på tilrettelegging av informasjon for vitnet i en avhørssituasjon, i tillegg til at vitnet får mer generell informasjon om straffesaksprosessen, mulighet til å kontakte relevante aktører som RKK og vitnestøtter, vil mange vitners informasjonsbehov i forkant av rettsmøtet bli møtt på en god måte.

Dersom budskapet er formulert på en gjennomgående høflig og respektfull måte vil det bidra både til å bygge relasjoner og opprettholde et godt forhold til publikum (Rønneberg 2009:352).

Dette forutsetter at mottaker forstår betydningen av budskapet. Det er grunn til å tro det vil være vanskelig å bygge relasjoner, og opprette et godt forhold til publikum i de tilfeller hvor budskapet ikke er kommunisert tydelig.

Konsekvensene av at vitner ikke oppfatter informasjon i vitnestevningen kan føre til at vitner unnlater å møte i retten, og dermed risikerer å bli hentet av politiet eller bli straffet med bøter³³. Dette kan igjen føre til at vitner får en unødvendig negativ opplevelse med politi og domstol som igjen kan påvirke graden av samarbeid. Det kan også føre til at vitnet stiller spørsmålstegn ved politiets prioriteringer fordi et vitne, som i utgangspunktet ikke har gjort

³³ Jeg har ikke funnet noen tall som kan si noe om forekomsten av vitner som blir straffet med bøter for å unnlate å møte i retten. I forhold til egen arbeidserfaring skjer dette sjeldent.

noe galt, blir hentet og straffet. Dersom vitnet ikke ønsker å samarbeide og dermed unnlater å møte, eller er uvillig til å avgi forklaring kan dette igjen føre til at domstolen ikke blir gitt godt nok grunnlag til å avgi korrekt dom. En annen konsekvens kan være at vitnet i fremtiden vil unnlate å melde fra om straffbare hendelser. I ytterste konsekvens kan rettsikkerheten bli truet dersom vitner ikke blir informert på en måte som gjør at de oppfatter innholdet av informasjonen.

Når det gjelder rettigheten til å få dekket utgifter i forbindelse med sin deltagelse i retten er det også verdt å merke seg at de fleste oppgir å ha fått denne informasjonen fra retten. Denne informasjonen er gitt i vitnestevningen utsendt fra politiet. Dette er nok en indikasjon på at informasjonen som blir gitt i vitnestevningen ikke når frem til mottaker.

8.3 Kommunikasjon med de profesjonelle aktører

I en avhørssituasjon er formålet å innhente mest og best mulig informasjon fra vitner. Dette innebærer at vitnet og etterforsker har ulike perspektiv i forhold til hva samtalen skal dreie seg om og at vitnet og etterforsker snakker forbi hverandre fordi det er ulike forventinger til hverandres rolle. Vitnet kan ha manglende innsikt institusjonelle prosedyrer og rutiner, og dersom disse ikke blir forklart kan dette virke uklart for vitnet (Rønneberg 2009:351-357).

Under forutsetning av at etterforsker har fulgt de rutiner som følger i forbindelse med et avhør viser analysene at det er et behov for å tydeliggjøre informasjonen om at vitner ikke har forklaringsplikt overfor politiet, i langt sterkere grad.

Møteplikt hos politiet i forbindelse med avhør er ikke det samme som at vitnet har plikt til å forklare seg jf. Strl. § 230. Denne opplysningen blir gitt både gjennom den skriftlige innkallingen til avhør, og i selve avhørssituasjonen.

Det er likevel over halvparten av respondentene som oppgir ikke å ha fått informasjonen om at de ikke har forklaringsplikt for politiet.

En andel av vitnene har ikke fått denne informasjonen fordi de ikke har vært innkalt til avhør hos politiet. Dette kan blant annet være fordi vedkommende er forsvars vitne. Politiet kan i noen tilfeller også vurdere det slik at det ikke er behov for å avhøre vitner. Et eksempel på dette kan være at vitnet i utgangspunktet ”bare” skal bekrefte eller avkrefte et annet vitnes observasjon.

Forklaringen på hvorfor vitner som faktisk har vært i avhør oppgir at de ikke har fått denne informasjonen kan være at vitnet i størst grad har fokus på selve hendelsen, noe som kan føre til at annen informasjon ikke blir oppfattet. En annen forklaring kan være at vitner tolker oppmøteplikt som forklaringsplikt.

Publikumsundersøkelsene referert til i kapittel 7. viser at publikum har stor tillit til politiet. Det kan derfor være nærliggende å tro at vitnet kan vurdere det som sin ”borgerplikt” å møte i avhør hos politiet. Oppmøteplikten henviser også til at det er et krav at vitnet møter. Samlet sett kan dette føre til at orienteringen om at vitnet ikke har forklaringsplikt overfor politiet ikke blir oppfattet.

Opplysningen om at vitnet i noen tilfeller kan bli fritatt for vitneplikten i retten må sees i sammenheng med hvilket forhold vitnet har til tiltale, og hvilken straffesak det dreier seg om. Tallene kan tyde på at denne informasjonen ikke blir gitt vitnet dersom de profesjonelle aktører ikke anser denne informasjonen som relevant i den konkrete sammenhengen. Dette være seg at vitnet ikke har noen personlig relasjon til tiltalte, eller kan komme med opplysninger som kan utsette vitnet selv for straff jf. Strl. § 122 og § 123. Det er i denne sammenheng en vurdering som blir gjort av retten.

”Retten kan likevel pålegge et vitne å forklare seg når det er rimelig etter en samlet vurdering av sakens art, forklaringens betydning for sakens opplysning og følgene for vitnet av å gi forklaring”(Strl. §123).

I henhold til vitnets rettsikkerhet er det derimot av vesentlig betydning at vitnet, uavhengig av hvilken relasjon han eller hun har til tiltalte, blir informert om dette slik at vitnet selv har en mulighet til å ivareta sine egne interesser i forhold til vitneplikten. Det kan tenkes at det er relasjoner og opplysninger som politi og domstol ikke er kjent med som kan føre til at vitnet etter loven har fritak for vitneplikten.

Normativ prosesskontroll innebærer at individet har fokus på selve opplevelsen av en prosess. Oppmerksomheten rettes i denne sammenheng inn mot verdier som kommer til uttrykk i prosessen, som ærlighet, nøytrale aktører, bli behandlet med høflighet, og at myndigheter viser respekt for borgernes rettigheter (Tyler 2006:7).

8.4 Følelse av trygghet

Gjennom de spørsmålene som er stilt i spørreskjemaet settes følelse av trygghet i straffesaksprosessen i sammenheng med kommunikasjon. Konkret innebærer dette at det forutsettes at vitnet vil føle en grad av trygghet dersom han eller hun ble gitt muligheten til å stille spørsmål til politiet i forbindelse med sin rolle som vitne, at språket som ble brukt av de profesjonelle aktører var forståelig, og at vitnet fikk sagt det han eller hun ønsket å si i retten. I tillegg ble vitnet også spurt direkte om hvor trygg vedkommende følte seg i retten.

Analysen viser at de fleste som ønsket å stille spørsmål til politiet fikk anledning til dette. De fleste respondenter oppgir også at språket brukt av de profesjonelle aktører var forståelig. Tallene viser også at de fleste vitner har følt seg trygge i rollen som vitner. På den andre siden er det et mindretall som ikke deler denne opplevelsen.

Basert på analysene er det en sannsynlighet for at dersom vitner får anledning til å delta aktivt i kommunikasjon med de profesjonelle aktører, eller trer inn i en forutsigbar rolle som vitne i retten, kan dette ha en sammenheng med deres følelse av trygghet i retten. Det er også sannsynlig at følelse av trygghet i retten medfører at vedkommende ønsker å møte i retten som vitne igjen.

”En første forutsetning for at samarbeid skal være mulig er (imidlertid) at publikum blir møtt med respekt og positiv oppmerksomhet, særlig dersom den andres virkelighetsforståelse er forskjellig fra politiets” (Rønneberg 2009:354).

Det kan i mange tilfeller være vitner som har irrasjonelle tanker om hva som møter dem i retten, og i hvilken grad den tiltalte vil gjennomføre hevnaksjoner. Det er på den andre siden gitt et eksempel i denne undersøkelsen på at vitnet har opplevd et tilfelle som med stor sannsynlighet kan relateres til deres forklaring i retten. Det er derfor av vesentlig betydning at vitnet blir møtt med forståelse dersom vitnet mener det kan komme negative etterspill som kan følge av at vedkommende møter og avgir forklaring i retten.

I det kvalitative materialet sier syv av respondentene at de opplevde utrygghet ved å måtte oppgi personlig informasjon i form av privatadresse foran tiltalte. Som henvist til i kapittel 7. er det mulighet for vitnet kun å oppgi arbeidsadresse jf. Strl. §130.

Det er i første rekke gjennom informasjon at vitner blir gitt en mulighet til å sortere hva som er irrasjonell og rasjonell følelse av utrygghet.

Analysene viser en sammenheng mellom kommunikasjon og trygghet. Dersom vitnet opplever trygghet i sin rolle er det nærliggende å tro at vedkommende har etablert tillit til politiet og domstolen som institusjoner. Det er derfor grunn til å anta at politi og domstol har en mulighet til å etablere tillit til vitner i straffesaker gjennom kommunikasjon. Tillit til institusjonene er forutsetningen for at disse anerkjennes som legitime.

8.5 Justisfeil i straffesaksprosessen

Rachlew (2009a) viser til Frost (2004) og begrepet “justisfeil”. Justisfeil innebærer all aktivitet i straffesaksprosessen som karakteriseres som avvik. Justisfeil viser ikke bare til det endelige utfallet av en straffesak, men til de handlinger og prosessuelle beslutninger som straffesakskjedens aktører treffer, uavhengig av om feilen leder ut i uriktige beslutninger. Avviket må vurderes med bakgrunn i den totale kostnad som avviktet forårsaker. Reduksjon i samfunnets tillit til rettsapparatet må også inkluderes når det gjelder å identifisere justisfeil (Rachlew 2009a:4-5).

I samsvar med Rachlew (2009a) benyttes begrepet justisfeil også i denne sammenheng som et beskrivende begrep hvor hensikten er å utvikle kunnskap. Dette innebærer at identifisering av justisfeil bør betraktes som potensielle muligheter for å utbedre strafferettssystemet (Rachlew 2009a:38).

Enkelte justisfeil er mer alvorlige enn andre, og å kartlegge justisfeilens potensielle konsekvenser er viktig dersom hensikten er å gradere alvorlighetsgraden. Den mest alvorlige justisfeil er at uskyldige dømmes. Langt vanligere justisfeil er forhold som ikke får andre konsekvenser enn intern korreksjon (Rachlew 2009a:6).

Analysene i denne undersøkelsen viser at den informasjonen som blir gitt vitner i gjennom vitnestevningen i flere tilfeller ikke når frem til vitnene. I tillegg viser analysene at en del informasjon om vitners rettigheter, og straffesaksprosessen i sin helhet blir gitt i begrenset grad. Gjennom å identifisere mangel på informasjon til vitner som justisfeil, rettes søkelyset inn mot politiet og domstolens kommunikasjonskanaler.

”Dersom den totale sosiale kostnaden ved å forebygge justisfeilen overstiger kostnaden som avviket medfører, må samfunnet leve med avviket, inntil samfunnet finner en løsning som skaper balanse”. (Rachlew 2009a:5).

Slik jeg vurderer det vil mangel på informasjon til vitner kunne føre til større sosiale kostnader sammenlignet med hva det vil koste å øke denne formen for informasjon. Dette begrunnes med at vitner spiller en vesentlig rolle gjennom hele straffesaksprosessen, både i forhold til å melde fra om straffbare hendelser, og å avgi forklaring til politiet og i retten.

Dersom økt grad av informasjon kan bidra til at politi og domstol etablerer og opprettholder vitners tillit er dette ”liten pris” å betale i forhold til hva kostnaden kan bli dersom mangel på informasjon fører til at tilliten til institusjonene svekkes.

8.6 Hvem gjør hva og hvordan?

Gjennom straffesaksprosessen i sin helhet vil vitner hovedsakelig komme i kontakt med representanter fra politi og domstolen. Dette innebærer at det i første rekke er innenfor disse institusjonene det åpnes muligheter for god ivaretagelse av vitner. Det er på den andre siden institusjonelle begrensinger som setter rammer for hvilke aktører som kan gjøre hva på hvilke områder.

Politiet har gjennom sin rolle i samfunnet et ansvar for å ivareta den enkeltes behov for trygghet gjennom blant annet å gi målrettet informasjon. På den andre siden har politiet en objektiv rolle som blant annet innebærer at alle sider ved en straffesak må belyses. Dette kan blant annet føre til at vitnet blir stilt kritiske spørsmål i retten av aktor, noe som kan oppleves negativt fordi vitnet selv definerer seg som politiets vitne. Dersom vitnet i større grad blir orientert om straffesaksprosessen i sin helhet på et tidlig tidspunkt, er det grunn til å anta at vitnet vil bli gitt en mulighet til å dele politiets perspektiv på hvilke faktorer som vektlegges, og hvilke prioriteringer som blir gjort. Dette vil føre til at grunnlag for samarbeid mellom politi og publikum blir lagt på best mulige premisser.

Politiets objektive rolle i en straffesak vil ikke bli svekket gjennom et økt fokus på relevant og nøktern informasjon til vitner.

Innenfor rammene av rettsmøtet er det i større grad begrensninger i forhold til på hvilke måter det er mulig å gi generell informasjon til vitner. Dette er fordi rettsmøtet er preget av formelle regler hvor et tidsskjema skal overholdes, og hvor alle vitner er gitt sin tilmålte tid.

Domstolens mulighet til å møte vitnets individuelle behov blir derfor i størst grad gitt i forkant, eller i etterkant av selve rettsmøtet.

Analysen viser at et stort flertall av vitnene ønsket å få vite resultatet av rettssaken. Dette indikerer at vitner ønsker å bli inkludert og informert gjennom hele straffesaksprosessen, også i etterkant av sin forklaring. I denne forbindelse bør det legges til rette for at vitnet på en enkel måte kan bli orientert om utfallet av straffesaken.

Når det gjelder utfallet av straffesaken kan dette også ha betydning for vitnet i forhold til om det blir levert inn en anke i forbindelse med dommen. En ankesak kan innebære at vitnet må møte i retten enda en gang.

I forbindelse med orientering til vitner om straffesakens utfall kan løsningen være å publisere avgjørelsen på det lokale politi, eller domstols nettsider. På denne måten kan vitnene på en enkel måte få denne informasjonen.

For de vitner som ikke har tilgang til PC eller internett kan løsningen være at vedkommende blir oppringt, eller blir gitt muligheten til selv å ta telefonisk kontakt med politi eller domstol for å få vite utfallet av saken.

I kapittel 6. ble det påpekt at uklar ansvarsfordeling i forhold til informasjon kan føre til at de ulike aktører forutsetter at informasjon blir gitt av den ”andre”. Fordelingen av ansvar når det gjelder formidling av informasjon til vitner bør sees i sammenheng med hvilke aktører det tidsmessig er naturlig for vitner å ha kontakt med i løpet av straffesaksprosessen. Det vil derfor være naturlig at informasjon om straffesaksprosessen i første rekke blir gitt av politiet. Dette forutsetter på den andre siden at forholdene legges bedre til rette for politiet enn det er i dag. Dette kan blant annet gjøres gjennom en revidering av innhold og språk i vitnestevningen.

Dersom vitner ønsker annen bistand enn det politiet kan være behjelpelig med, som feks. omvisning i retten, kan vitnet gjennom politiet bli henvist til det lokale RKK kontor eller vitnestøtte ved de tingretter hvor denne ordningen er etablert.

I forbindelse med selve oppmøte i retten er det naturlig at domstolens representanter ivaretar vitnenes informasjonsbehov.

Generelt vil økt fokus på nøktern og relevant informasjon til vitner kunne føre til at vitnet føler seg bedre ivaretatt og anerkjent i sin rolle som vitne. Dette er fordi oppgaven i større grad vil være preget av forutsigbarhet. Økt grad av informasjon vil også bidra til at vitnet selv bevisstgjøres sin viktige rolle i forbindelse med opprettholdelse av rettstaten og rettsikkerheten i samfunnet. Vitnets egen rettsikkerhet vil også bli bedre ivaretatt gjennom økt grad av informasjon fordi vitnet selv blir gitt en større mulighet til å ivareta sine egne interesser i straffesaksprosessen.

Enhver utvidelse av den enkeltes rettigheter bør bli forstått som nok et skritt i retning av å virkeliggjøre den moralske ide om at samfunnsmedlemmenes fornuftsbaserte tilslutning til den etablerte rettsorden er en forutsetning for at de underordner seg den (Honneth 2008: 126).

8.7 Momenter for videre forskning

Dette prosjektet belyser i liten grad nyanser og individuelle erfaringer knyttet til vitnerollen.

Vitnenes personlige tilknytning til saken, eller mangel på dette, er en faktor som ikke blir belyst gjennom denne undersøkelsen. Det er grunn til å tro at dette er et moment som kan være av betydning for hvordan den enkelte opplever rollen som vitne.

I denne forbindelse kan det også være relevant å undersøke hvordan profesjonelle vitner og vitner i sivile saker opplever vitnerollen.

Ulike tilnærminger til vitnerollen kan avdekke i hvilken grad nærhet, eller avstand til denne rollen påvirker vedkommendes opplevelse av den sivilrettslige- eller strafferettslige prosess.

Det er grunn til å tro at forskning på vitnerollen generelt kan bidra til at vitnebegrepet i større grad nyanseres, noe som kan være av rettssosiologisk interesse.

Litteraturliste

Bernt, Jan Fridthjof og Synne Sæther Mæhle (2005): *Juss, samfunn og rettsanvendelse*. Oslo : Pensumtjeneste.

Bjerkholt, Petter (2011): *Mindre avhengig av datateknologi*. Hentet fra <http://sornett.no/archives/30136> [20.04.2011]

Bordum, Anders (2001): ” Viden og tillid”. I: *Det handler om tillid*. Anders Bordum & Søren Barlebo Wenneberg (red.) Fredriksberg : Samfundslitteratur.

Bush, Tor Aksel (2010): *Vitneseminar*. Muntlig innlegg. Oslo : Håndverkeren, 18.11.2010

Brottsoffermyndigheten <http://www.brottsoffermyndigheten.se/default.asp?id=1194>
[Lesedato 13.3.11]

Coping with decreasing response rates in Statistics Norway Recommended practice for reducing the effect of nonresponse (2006/29). Oslo- Kongsvinger : Statistisk Sentralbyrå.

Dahlberg- Larsen, Jørgen (2009): *Perspektiver på ret & retsvidenskap: Rettssociologiske og retsteoretiske artikler*. København : Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

Domstolene i Norge Årsmelding 2008. Trondheim : Domstoladministrasjonen.

Domstolene i Norge Årsmelding 2009. Trondheim : Domstoladministrasjonen.

Domstolloven. Lov om domstolene av 13.08. 1915 nr. 05.

Eidheim, Solgunn (2010): ”Voldsutsatte kvinners tillit til politiet”. I: *Tillit til politiet*. Oslo : Politihøgskolen, PHS Forskning 2010:4.

Endringer i straffeprosessloven mv. Hentet fra < <http://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Saker/Sak/?p=38026> > [02.12.10]

Finstad, Liv (2000): *Politiblikket*. Oslo : Pax Forlag.

Forskrift om endringer I forskrift 24. juni 1927 nr 9812 om stevnevitners, politiansattes og fengselstjenestemenns utførelse av forkynnelser (1995). Rundskriv G-63/95 Saksnr. A- AU 95/1427. Justis- og politidepartementet.

Fra anmeldelse til dom: En orientering til kriminalitetsofre om rettigheter og plikter (2009). Kontoret for voldsoffereresting og Rådgivningskontoret for kriminalitetsofre.

Fornærmede og etterlattes rettigheter. POD publikasjon 2009/05.

Grimen, Harald (2008): "Profesjon og tillit". I: *Profesjonsstudier*. Anders Molander og Lars Inge Terum (red.) Oslo : Universitetsforlaget.

Grimen, Harald (2009): *Hva er tillit*. Oslo : Universitetsforlaget.

Grimen, Harald (2010): "Tillit som senket guard". I: *Elster og Sirenenes sang*. Rune Slagstad (red.) Oslo : Pax Forlag.

Gotaas, Nora (2000): "Forståelse i et kulturelt perspektiv". I: *Kommunikasjon og rettsikkerhet : utlendingers og språklige minoriteters møte med politi og domstoler*. Oslo : Unipub forlag.

Johannessen, Asbjørn (2008): *Introduksjon til spss*. 3.utgave Oslo : Abstrakt forlag.

Johannessen, Asbjørn, Per Arne Tufte og Line Kristoffersen (2007): *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* 3.utgave Oslo : Abstrakt forlag

Juridisk ordliste. Hentet fra < <http://www.domstol.no/Juridisk-ordliste/> > [28.02.11]

Jägervi, Lotta & Kerstin Svensson (2010): *Ett fall för brottsofferjouren : Aktiva i brottsofferjourer resonerar om brottsoffers behov utifrån fallbeskrivningar* Lund : Socialhögskolan.

Hellevik, Ottar (1999): *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. Oslo : Universitetsforlaget.

Honneth, Axel (2008): *Kamp om anerkjennelse om de sosiale konflikters moralske gramatikk*. Oslo : Pax forlag.

Hvilke domstoler tilbyr vitnestøtte? Hentet fra < <http://www.domstol.no/no/Nar-jeg-skal-i-retten/Vitnestotte/> > [8.3.2011]

Høvik, Marie Helen (2009): *Politiet som del av påtalemyndigheten*. Hentet fra <https://www.politi.no/om_politiet/rettsvesenet_i_norge/politiets_del_av_patalemyndigheten/#> [09.12.10]

Håndbok for vitnestøtte (2009): Trondheim : Domstoladministrasjonen.

Informasjon til ansatte i Oslo Politidistrikt som i studie eller prosjektsammenheng skal skrive om egen organisasjon mv. (2006): Oslo politidistrikt.

Kommunikasjon og rettsikkerhet utlendingers og språklige minoriteters møte med politi og domstol (2000): Oslo : Unipub forlag.

Larsson, Paul (2010): ”Tillit til politiet- fra nærhet til forhandlet legitimitet”. I: *Tillit til politiet*. Oslo : Politi hogskolen, PHS Forskning 2010:4.

Lundin, Elin (2008): ”Konsten att hitta sin teori”. I: *Uppdrag: forskning. Konsten att genomföra kvalitativa studier*. Katarina Sjöberg og David Wästerfors (red.) Malmö : Liber.

Maconis, John J. and Ken Plummer (2002): *Sociologi A Global Introduction*. Second Edition. Essex : Pearsons Education Limited.

Måseide, Per (2008): ” Profesjonar i interaksjonsteoretisk perspektiv”. I: *Profesjonsstudier*. Anders Molander og Lars Inge Terum (red.) Oslo : Universitetsforlaget.

Nilsen, Anne Birgitta (2000): ”Lik mulighet til å forstå og bli forstått?” I: *Kommunikasjon og rettsikkerhet utlendingers og språklige minoriteters møte med politi og domstol*. Oslo : Unipub forlag.

NOU 2003: 15. *Fra bot til bedring*
<<http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/nouer/2003/nou-2003-15/6/5.html?id=454208>> [Lesedato 20.1.11]

NOU 2006:10. *Fornærmede i straffesaksprosessen- nytt perspektiv og nye rettigheter*. Oslo : Departementets servicesenter Informasjonsforvalting.

NOU 2009:12. *Et ansvarlig politi*. Oslo : Departementets servicesenter Informasjonsforvalting.

Offentlighet i rettspleien. Rundskriv G- 22/2001 Oslo: Justis- og politidepartementet.

Olaussen, Leif Petter (1998): "Kan men si til kvinner at de er redde?" I: *Samfunnspeilet*, nr 2, s. 16-19. Hentet fra <<http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/9802/3.html>> [30.03.2011]

Olaussen, Leif Petter (2005): "Folks tillit til og medvirkning i domstolene". I: *Tidsskrift for strafferett*, nr 2, s. 119-143.

Olsen, Svein Wiiger (2011): "*Høringsuttalelser*". <E-post til Lena Longva-Stavem 3.1.2011>

Oppfølging av vitner i straffesaker – Rapport fra arbeidsgruppe som har vurdert praktiske, ikke rettslige tiltak for å styrke oppfølging av vitner i straffesaker (2006). Justis- og politidepartementet.

Påtaleinstruksen. Forskrift om ordningen av påtalemyndigheten av 28. juni 1985 nr. 1679

Rachlew, Asbjørn (2009a): "Del I : prolog". I: *Justisfeil ved politiets etterforskning- noen eksempler og forskningsbaserte mottiltak* Phd.-avhandling, Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo : Unipub.

Rachlew, Asbjørn (2009b): "Politi og informanter- partnere i lovens navn, uten lov" I: *Justisfeil ved politiets etterforskning- noen eksempler og forskningsbaserte mottiltak* Phd.-avhandling, Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo : Unipub.

Rett på sak: Aktualitetsmagasin for domstolene nr.1 2010 Trondheim : Domstoladministrasjonen.

Retningslinjer for bistandsadvokater (u.å.). Hentet fra <http://www.advokatforeningen.no/Advokatroller1/Roller/Bistandsadvokat/Retningslinjer> [10.09.2009]

Retningslinjer for forsvarere (u.å.). Hentet fra

<http://www.advokatforeningen.no/Advokatroller1/Roller/Forsvarsadvokat/Retningslinjer> [10.09.2009]

Ringdal, Kristen (2001): *Enhet og mangfold*. Bergen : Fagbokforlaget.

Runhovde, Siv R. (2010): "Avslutning". I: *Tillit til politiet*. Oslo : Politihøgskolen, PHS
Forskning 2010:4.

Rønneberg, Gresvik Kari (2009): *Politisamtaler med publikum – språkbruk som hemmer eller fremmer god kommunikasjon*. Oslo : Unipub.

Rådgivningskontoret for kriminalitetsofre

<<http://kriminalitetsofre.no/index.php?lang=nor&id=10>> [Lesedato 31.3.2011]

Sahlin, Ingrid (1999): "Kap. 4: Diskursanalys som sociologisk metod". I: *Mer enn kalla fakta. Kvalitativ forskning i praktiken*. Katarina Sjöberg (red.) Studentlitteratur.

Skyberg, Lisbeth Fullu (2001): *Iscenesatt rettferdighet: en sosiologisk analyse av domstolens praksis*. Hovedoppgave, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.

Statistisk Sentralbyrå *Innvandring og innvandrere*. Hentet fra

<<http://www.ssb.no/innvandring/>> [09.11. 2010]

SPSS <<http://no.wikipedia.org/wiki/SPSS>> [Lesedato 09.03.11]

St. meld. nr. 42 (2004-2005): *Politiets rolle og oppgaver*.

Straffeprosessloven. Lov om rettergangsmåten i straffesaker av 22. mai 1981 nr. 25

Strype, Jon (2010): "Politiets omdømme i Norge". I: *Tillit til politiet* Oslo : Politihøgskolen, PHS
Forskning 2010:4.

Sætermo, Inger - Anne Fånes (2010): "Antall vitner i meddomsrettsaker". < E-post til Lena Longva-Stavem 13.12.2010>

Sætermo, Inger - Anne Fånes (2011): "Antall vitner i meddomsrettsaker". < E-post til Lena Longva-Stavem 15.3.2011>

- Sætre, Marianne (2007): *Analyser av kriminalitet: En innføring i data og metoder i samfunnsvitenskapelige og strategiske kriminalanalyser*. Kristiansand : Høyskoleforlaget.
- Thorsen, Lotte Rustad, Stian Lid og Reid J. Stene (2009): *Kriminalitet og rettsvesen 2009*. Oslo-Kongsvinger : Statistisk sentralbyrå.
- Til deg som skal vitne i retten i en straffesak* (2009): Domstoladministrasjonen og politiet.
- Tillit til politiet* (2010): Siv R. Rundhovde (red.) Oslo : Politihøgskolen, PHS Forskning 2010:4.
- Thyssen, Ole (2001): "Tillid". I: *Det handler om tillid* Anders Bordum & Søren Barlebo Wenneberg (red.) Fredriksberg : Samfundslitteratur
- Tyler, Tom R. (2006): *Why People Obey the Law*. Princeton NJ : Princeton University Press.
- Thagaard, Tove (2002): *Systematikk og innlevelse*. Bergen : Fagbokforlaget.
- Veileder: Etablering av vitnestøtteordning* (2009): Trondheim : Domstoladministrasjonen
- Vitnestevning* (2011): Oslo politidistrikt.
- Vitnestevning* (2010): Østfold politidistrikt.
- Widerberg, Karin (2001): *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt*. Oslo : Universitetsforlaget.
- Weber, Max (1971): "Det legitime herredømmes tre rene typer". I: *Makt og byråkrati: essays om politikk og klasse, samfunnsforskning og verdier*. Egil Fivelsdal (red.) Gyldendal Norsk Forlag.
- Aakvaag, Gunnar. C (2008): *Moderne sosiologisk teori*. Oslo : Abstrakt forlag.

Antall ord: 47 117

***EN SPØRREUNDERSØKELSE BLANT VITNER I STRAFFESAKER
OM HVILKEN INFORMASJON SOM ER GITT
FRA POLITIET OG RETTEN***

1. Kjønn

- ☐ Mann
☐ Kvinne

2. Hva er din alder? (Skriv antall år)

3. Hva er din høyeste fullførte utdanning?

- ☐ Ingen fullført utdanning
☐ Grunnskole
☐ Videregående skole/gymnas
☐ Universitet og høyskole, lavere nivå (t.o.m. 4 år)
☐ Universitet og høyskole, høyere nivå (mer enn 4 år)

4. Hvilket/ hvilke morsmål har du?

5. Hvor mange ganger har du møtt som vitne i retten?

- ☐ 1
☐ 2
☐ 3
☐ 4
☐ 5
☐ Mere enn 5 ganger

6. Hvis du har vitnet flere ganger:

	Ja	Nei	Vet ikke
Har du vitnet flere ganger i samme sak?	☐	☐	☐
Har du vitnet i ulike saker?	☐	☐	☐

I dette spørreskjemaet ber jeg deg om å svare i forhold til siste gang du vitnet i retten:

7. Omtrent hvor mange uker tok det fra du var i avhør hos politiet til du møtte i retten som vitne? (Skriv antall uker)

_____ Uker

	Ja	Nei	Vet ikke
8. Var du aktor/politiets vitne?	☐	☐	☐
9. Var du forsvarers vitne?	☐	☐	☐

De følgende spørsmål vedrører informasjon fra politiet og retten angående vitneplikten

10. Vitner har ikke forklaringsplikt ovenfor politiet.

Fikk du denne informasjonen: (Flere kryss er mulig)

- ☐ Fikk ikke informasjon om dette
- ☐ Fra retten
- ☐ Fra politiet
- ☐ Det var uklart om informasjon kom fra politiet eller retten
- ☐ Vet ikke
- ☐ Fra andre, hvem: _____

11. Hvor viktig var denne informasjonen for deg?

Ikke viktig	Litt viktig	Ganske viktig	Svært viktig	Vet ikke
☐	☐	☐	☐	☐

12. Vitner har møteplikt i retten, selv om de ikke har forklaringsplikt. Fikk du denne informasjonen: (Flere kryss er mulig)

- ☐ Fikk ikke informasjon om dette
- ☐ Fra retten
- ☐ Fra politiet
- ☐ Det var uklart om informasjonen kom fra politiet eller retten
- ☐ Vet ikke
- ☐ Fra andre, hvem: _____

13. Hvor viktig var denne informasjonen for deg?

Ikke viktig	Litt viktig	Ganske viktig	Svært viktig	Vet ikke
☐	☐	☐	☐	☐

14. Dersom du ikke møter i retten kan du bli hentet av politiet eller få bot for å ikke møte.

Fikk du denne informasjonen: (Flere kryss er mulig)

- ☐ Fikk ikke informasjon om dette
- ☐ Fra retten
- ☐ Fra politiet
- ☐ Det var uklart om informasjonen kom fra politiet eller retten
- ☐ Vet ikke
- ☐ Fra andre, hvem: _____

15. Hvor viktig var denne informasjonen for deg?

Ikke viktig	Litt viktig	Ganske viktig	Svært viktig	Vet ikke
☐	☐	☐	☐	☐

16. Dersom du er syk og ikke kan møte i retten må dette dokumenteres med en legeerklæring. Fikk du denne informasjonen: (Flere kryss er mulig)

- ☐ Fikk ikke informasjon om dette
- ☐ Fra retten
- ☐ Fra politiet
- ☐ Det var uklart om informasjonen kom fra politiet eller retten
- ☐ Vet ikke
- ☐ Fra andre, hvem: _____

17. Hvor viktig var denne informasjonen for deg?

Ikke viktig

☐

Litt viktig

☐

Ganske viktig

☐

Svært viktig

☐

Vet ikke

☐

De følgende spørsmål vedrører informasjon fra politiet og retten angående dine rettigheter som vitne

18. Vitner kan i noen tilfeller bli fritatt fra vitneplikten dersom man er i nær familie med tiltalte, og dersom vitner blir bedt om å svare på spørsmål som kan føre til at vitnet selv kan bli straffet. Fikk du denne informasjonen: (Flere kryss er mulig)

☐ Fikk ikke informasjon om dette

☐ Fra retten

☐ Fra politiet

☐ Det var uklart om informasjonen kom fra politiet eller retten

☐ Vet ikke

☐ Fra andre, hvem: _____

19. Hvor viktig var denne informasjonen for deg?

Ikke viktig

☐

Litt viktig

☐

Ganske viktig

☐

Svært viktig

☐

Vet ikke

☐

20. Vitner har mulighet til å få en omvisning i rettssalen i forkant av et rettsmøte. Fikk du denne informasjonen: (Flere kryss er mulig)

☐ Fikk ikke informasjon om dette

☐ Fra retten

☐ Fra politiet

☐ Det var uklart om informasjonen kom fra politiet eller retten

☐ Vet ikke

☐ Fra andre, hvem: _____

21. Hvor viktig var denne informasjonen for deg?

Ikke viktig

☐

Litt viktig

☐

Ganske viktig

☐

Svært viktig

☐

Vet ikke

☐

22. Du kan selv være tilstede og høre på resten av rettsaken etter at du selv har vitnet, dersom du ønsker dette. Fikk du denne informasjonen: (Flere kryss er mulig)

- ☐ Fikk ikke informasjon om dette
- ☐ Fra retten
- ☐ Fra politiet
- ☐ Det var uklart om informasjonen kom fra politiet eller retten
- ☐ Vet ikke
- ☐ Fra andre, hvem: _____

23. Hvor viktig var denne informasjonen for deg?

Ikke viktig	Litt viktig	Ganske viktig	Svært viktig	Vet ikke
☐	☐	☐	☐	☐

24. Du kan ha krav på å få dekket reiseutgifter og tapt arbeidsfortjeneste i forbindelse med å vitne i retten.

Fikk du denne informasjonen: (Flere kryss er mulig)

- ☐ Fikk ikke informasjon om dette
- ☐ Fra retten
- ☐ Fra politiet
- ☐ Det var uklart om informasjonen kom fra politiet eller retten
- ☐ Vet ikke
- ☐ Fra andre hvem: _____

25. Hvor viktig var denne informasjonen for deg?

Ikke viktig	Litt viktig	Ganske viktig	Svært viktig	Vet ikke
☐	☐	☐	☐	☐

De følgende spørsmål vedrører annen informasjon fra politiet og retten om hvordan prosessen i retten foregår

26. Tiltalte har mulighet til å lese vitners forklaring i forkant av rettsmøte. Fikk du denne informasjonen: (Flere kryss er mulig)

- ☐ Fikk ikke informasjon om dette
- ☐ Fra retten
- ☐ Fra politiet
- ☐ Det var uklart om informasjon kom fra politiet eller retten
- ☐ Vet ikke
- ☐ Fra andre, hvem: _____

27. Hvor viktig var denne informasjonen for deg?

Ikke viktig	Litt viktig	Ganske viktig	Svært viktig	Vet ikke
☐	☐	☐	☐	☐

28. Tiltalte vil være tilstede i retten når vitner forklarer seg. Fikk du denne informasjonen: (Flere kryss er mulig)

- ☐ Fikk ikke informasjon om dette
- ☐ Fra retten
- ☐ Fra politiet
- ☐ Det var uklart om informasjon kom fra politiet eller retten
- ☐ Vet ikke
- ☐ Fra andre, hvem: _____

29. Hvor viktig var denne informasjonen for deg?

Ikke viktig	Litt viktig	Ganske viktig	Svært viktig	Vet ikke
☐	☐	☐	☐	☐

30. Muntlighetsprinsippet som gjelder i norsk rett betyr at dommerne ikke har lest gjennom vitnes forklaring i forkant av rettsmøte. Dommerne treffer sin avgjørelse på bakgrunn av det som kommer frem i retten. Fikk du denne informasjonen: (Flere kryss er mulig)

- ☐ Fikk ikke informasjon om dette
- ☐ Fra retten
- ☐ Fra politiet
- ☐ Det var uklart om informasjon kom fra politiet eller retten
- ☐ Vet ikke
- ☐ Fra andre, hvem: _____

31. Hvor viktig var denne informasjonen for deg?

Ikke viktig	Litt viktig	Ganske viktig	Svært viktig	Vet ikke
☐	☐	☐	☐	☐

32. Det er mulig å få veiledning fra politiet dersom vitnet har noen spørsmål underveis i etterforskningen frem mot rettsmøtet. Fikk du denne informasjonen: (Flere kryss er mulig)

- ☐ Fikk ikke informasjon om dette
- ☐ Fra retten
- ☐ Fra politiet
- ☐ Det var uklart om informasjon kom fra politiet eller retten
- ☐ Vet ikke
- ☐ Fra andre, hvem: _____

33. Hvor viktig var denne informasjonen for deg?

Ikke viktig	Litt viktig	Ganske viktig	Svært viktig	Vet ikke
☐	☐	☐	☐	☐

34. Tilstede i et rettsmøte i tingretten er en fagdommer, to legdommere, forsvarer, tiltalte og aktor. Fikk du denne informasjonen: (Flere kryss er mulig)

- ☐ Fikk ikke informasjon om dette
- ☐ Fra retten
- ☐ Fra politiet
- ☐ Det var uklart om informasjonen kom fra politiet eller retten
- ☐ Vet ikke
- ☐ Fra andre, hvem: _____

35. Hvor viktig var denne informasjonen for deg?

Ikke viktig	Litt viktig	Ganske viktig	Svært viktig	Vet ikke
☐	☐	☐	☐	☐

36. De fleste rettsmøter er åpne for alle som ønsker å være tilstede. Fikk du denne informasjonen: (Flere kryss er mulig)

- ☐ Fikk ikke informasjon om dette
- ☐ Fra retten
- ☐ Fra politiet
- ☐ Det var uklart om informasjonen kom fra politiet eller retten
- ☐ Vet ikke
- ☐ Fra andre, hvem: _____

37. Hvor viktig var denne informasjonen for deg?

Ikke viktig	Litt viktig	Ganske viktig	Svært viktig	Vet ikke
☐	☐	☐	☐	☐

38. Det er mulig å kontakte vitnestøtte* Gå videre til neste spørsmål dersom det ikke var etablert vitnestøtte ved den retten du vitnet. Fikk du denne informasjonen: (Flere kryss er mulig)

- ☐ Fikk ikke informasjon om dette
- ☐ Fra retten
- ☐ Fra politiet
- ☐ Det var uklart om informasjon kom fra politiet eller retten
- ☐ Vet ikke
- ☐ Fra andre, hvem: _____

39. Hvor viktig var denne informasjonen for deg?

Ikke viktig	Litt viktig	Ganske viktig	Svært viktig	Vet ikke
☐	☐	☐	☐	☐

***Vitnestøtte er en frivillig person som er tilgjengelig for vitner i rettslokalene samme dag som rettsmøte blir avholdt.**

40. Hvor uenig eller enig er du i følgende utsagn?

	Helt uenig	Litt uenig	Litt enig	Helt enig	Vet ikke
1. Jeg ønsket å stille spørsmål til politiet i forbindelse med min rolle som vitne.	☐	☐	☐	☐	☐
2. Jeg fikk anledning til å stille spørsmål til politiet i forbindelse med min rolle som vitne	☐	☐	☐	☐	☐
3. Politiet brukte ord og uttrykk som var forståelig for meg	☐	☐	☐	☐	☐
4. Informasjon fra politiet medvirket <u>ikke</u> til at jeg følte meg trygg i rollen som vitne i retten	☐	☐	☐	☐	☐
5. Informasjon fra retten medvirket <u>ikke</u> til at jeg følte meg trygg i rollen som vitne i retten	☐	☐	☐	☐	☐
6. Dommere medvirket til at jeg følte meg trygg i rollen som vitne	☐	☐	☐	☐	☐
7. Det ble brukt ord og uttrykk	☐	☐	☐	☐	☐

	Helt uenig	Litt uenig	Litt enig	Helt enig	Vet ikke
i retten som var forståelig for meg					
8. Jeg fikk sagt det jeg ville si i retten.	☐	☐	☐	☐	☐
9. Jeg ønsker <u>ikke</u> å møte som vitne i retten igjen	☐	☐	☐	☐	☐
10. Jeg opplevde møtet med vitnestøtten som betryggende	☐	☐	☐	☐	☐
11. Jeg ønsket å få vite resultatet av rettsaken	☐	☐	☐	☐	☐

41. Hvor trygg følte du deg i rollen som vitne i retten?

Svært utrygg	Litt utrygg	Ganske trygg	Svært trygg	Vet ikke
☐	☐	☐	☐	☐

42. Hvordan opplevde du alt i alt rollen som vitne i retten?

Svært ubehagelig	Litt ubehagelig	Ganske behagelig	Svært behagelig	Vet ikke
☐	☐	☐	☐	☐

43. Har du egne kommentarer eller er det ting du som vitne ønsker å påpeke som ikke er blitt tatt med i denne undersøkelsen?

[illegible]

Tusen takk for deltagelsen!

Orienteringsbrev

April 2010

Hei!

Jeg er en masterstudent som ønsker å gjennomføre et prosjekt hvor jeg ønsker å få informasjon om hvilken måte tidligere vitner i straffesaker har følt seg ivaretatt i møtet med politiet og retten i tiden frem til de har møtt som vitner i rettssalen.

I tillegg til å være student jobber jeg også som saksbehandler i politiet. (Jeg er ikke politiutdannet) Min jobb innebærer blant annet å innkalle vitner til rettsmøter.

Det er på bakgrunn av min arbeidserfaring i politiet at jeg har sett behov for denne undersøkelsen, og jeg gjennomfører dette masterprosjektet som student i rettsosiologi³⁴ ved Universitetet i Oslo. Politiet har forøvrig ingen tilknytning til prosjektet.

Du er en av 400 personer, tidligere vitner, som kontaktes i forbindelse med dette prosjektet.

Ditt navn og adresse er trukket ut fra en liste over flere hundre vitner som møtte i retten i løpet av 2009. Denne listen ble utarbeidet ved en gjennomgang av rettsbøker fra flere ulike tingretter (og et politidistrikt) fordelt over hele landet.

Spørreskjemaet som er vedlagt er påført en kode som knytter ditt navn og adresse til skjemaet. Denne koblingen er kun til bruk for eventuell oppfølging i henhold til svarfristen.

Datamaterialet vil anonymiseres og ingen personer som deltar i undersøkelsen vil kunne identifiseres når prosjektet er fullført, senest 15. juni 2011. Jeg vil også understreke at prosjektets resultater skal presenteres som statistisk materiale, slik at ingen enkeltpersoner vil kunne identifiseres i rapporten fra prosjektet.

Gjennom å delta i undersøkelsen vil du være med på å belyse hvordan en viktig del av vårt rettsystem faktisk fungerer i praksis.

Dersom du ønsker å delta, ber jeg om at vedlagte spørreskjema fylles ut og returneres i den ferdig frankerte svarkonvolutten innen **18.mai 2010**

Det vil ta deg ca 10-12 minutter å fylle ut skjemaet.

Det er viktig for meg å presisere at det er helt frivillig å delta i denne undersøkelsen og at du kan trekke deg så lenge studien pågår uten å gi noen begrunnelse.

Dersom du ikke ønsker å delta i undersøkelsen, og viser dette ved ikke å returnere spørreskjema, vil opplysningene som allerede er innsamlet om deg bli slettet, senest 30. august 2010.

Dersom du har noen spørsmål kan jeg kontaktes på telefon: 901 06 606 eller pr. epost; lenasta@ulrik.uio.no

³⁴ Rettsosiologi som fag studerer forholdet mellom retten og samfunnet. Fagets oppgave er å beskrive og analysere rettsnormenes plass og virkning i det sosiale liv.

Min faglige veileder i dette prosjektet er professor Liv Finstad ved institutt for kriminologi og rettsosiologi ved Universitetet i Oslo, og hun kan kontaktes på tlf. xxxxxxxx.

Prosjektet er meldt til, og godkjent av Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste A/S som er Universitetet i Oslo sitt personvernombud for forskning.

På forhånd tusen takk for deltagelsen!

Med vennlig hilsen

**Lena Longva-Stavem
v/Institutt for kriminologi og rettsosiologi
P. B 6706 St. Olavs Plass
0130 Oslo**

Telefon: 901 06 606

Epost: lenasta@ulrik.uio.no

Mai 2010

Brev om påminnelse

Hei!

Dette er en påminnelse hvor jeg viser til tidligere utsendt spørreskjema angående din erfaring som vitne i en straffesak.

Resultatene av denne undersøkelsen vil belyse hvordan vitner har følt seg ivaretatt i møtet med de ansatte innenfor rettssystemet. Dette vil kunne si noe om hvordan en viktig del av vårt rettssystem faktisk fungerer i praksis.

Din deltagelse er derfor av stor betydning fordi det er viktig å få frem dine egne synspunkter samtidig som at flest mulige svar vil være med på å sikre god kvalitet på undersøkelsen.

Dersom du av ulike grunner ikke har hatt anledning til å returnere utfylt skjema, er ny frist for dette satt til **14. juni 2010**. Trenger du å få tilsendt nytt spørreskjema er det bare å ta kontakt pr mail eller telefon/sms.

Jeg viser igjen til at det er frivillig å delta i undersøkelsen, og det vil ikke bli sendt noen ny påminnelse til deg dersom jeg ikke mottar svar i henhold til ny frist.

Dersom du har sendt svar på spørreskjemaet i løpet av de siste dagene ber jeg deg om se bort fra denne henvendelsen.

På forhånd tusen takk!

Med vennlig hilsen

Lena Longva-Stavem
v/Institutt for kriminologi og rettsosiologi
P. B 6706 St. Olavs Plass
0130 Oslo

Telefon: 901 06 606
Epost: lenasta@ulrik.uio.no

VITNESTEVNING I OFFENTLIG STRAFFESAK

Oslo Politidistrikt
Postboks 8101 Dep
0032 Oslo
Tlf.: 22 66 90 50
Faks.: 22 66 94 85

2331

Forkynning nr.	Saksnr.	Løpenr sak
----------------	---------	------------

innkalles til å møte
ved domstol
i (sted)
**Oslo Tingrett
se ved ankomst
C.J. Hambros plass 4
0030 OSLO**

(Det tas forbehold om overflytting til annen sal. Sjekkes ved ankomst)

og avgi forklaring under ☒ hovedforhandling ☐ rettslig avhør
i straffesak mot

siktet/tiltalt for overtredelse av Strl. § 270 første ledd nr 1 mv.

Uteblir et vitne uten gyldig forfall, eller melder det ikke i tide at det har forfall, eller forlater det rettsstedet uten lov før møtet er slutt, kan det straffes med bøter og pålegges helt eller delevis å erstatte de omkostninger som er voldt. Retten kan også bestemme at et vitne som uteblir uten lovlig forfall, skal hentes til samme eller et senere rettsmøte.
Plikt til å møte som vitne ved herreds- eller byrett og lagmannsrett har enhver. Retten kan frita et vitne som har mer enn 800 km reise med rutegående befordringsmiddel eller 125 km på annen måte, eller en tilsvarende strekning dels på den ene, dels på den annen måte, for møteplikt dersom fremmøte vil medføre uforholdsmessige ulemper eller kostnader sammenlignet med vitnets betydning for sakens opplysning.

Vitner har etter lov nr. 2 av 21. juli 1916 krav på skysspenger når reisen til rettsstedet er på minst 3 km. For kortere reiser, eller når reisen bare foregår innenfor en bys grenser, dekkes kun legitimerte skyssutgifter. Hvis reisen til rettsstedet er på minst 3 km, har vitnet krav på en godtgjøring for den tid som nødvendig går med til reise og opphold. (Denne godtgjøring blir regulert i samsvar med endringer i reiseregulativet). Dessuten skal vitne som må overnatte utenfor hjemmet, ha nattillegg etter de til enhver tid gjeldende faste satser i regulativet for reiser innenlands for statens regning (uten tillegg for legitimerte utgifter). De gjeldende satser for reise og opphold vil du kunne få ved henvendelse til retten.

Når økonomiske tap er legitimert, kan vitnet tilkjennes dekning for utlegg og tapt arbeidsfortjeneste i den utstrekning det finnes rimelig. Legitimasjon for utlegg og tapt arbeidsfortjeneste (bekreftelse fra arbeidsgiver) samt skattekort må medbringes til rettsmøtet.

Aktor:

14.01.2011

A. B

Stevnekontoret, tlf.: 22 66 94 34

Fyll ut kvitteringsdelen og returner ett eksemplar i vedlagte svarkonvolutt eller via telefaks.

KVITTERING FOR MOTTAK AV FORKYNNING

Sak nr.	Dato og tid
Forkynning nr.	Løpenr sak

Du bør snarest mulig gi beskjed om at brevet er mottatt ved å underskrive kvitteringen og sende dokumentet tilbake i vedlagte konvolutt senest innen 1 uke.
Dersom vi ikke innen fristen får mottakskvitteringen i retur, vil stevningen bli forkynt for deg på bopel eller arbeidsplass av lensmann/stevnevitne.
Det er **KUN** den som stevningen er adressert til som skal underskrive på kvitteringen.

Hvis du har spørsmål angående denne forkynning kan du ta kontakt med vårt kontor eller ved personlig henvendelse.

Vitnestevning erkjennes mottatt:

Tlf. priv./mob.: _____

Tlf. arb.: _____

Sted

Dato

ØSTFOLD POLITIDISTRIKT, 04-FREDRIKSTAD POLITISTASJON

Postboks 175
1601 FREDRIKSTAD
Telefon 69302500
Telefax 69302757

VITNESTEVNING I STRAFFESAK - Snr.

De innkalles til å møte **tirsdag 22. mars 2011 kl. 10.00**
ved Borgarting lagmannsrett
i Sigvat Skalds gt 3, sal 1
(kontrollér rettssalnummeret ved fremmøte)

og avgi forklaring under hovedforhandling
i straffesak mot
tiltalt for overtredelse av

Uteblir et vitne uten gyldig fravær, eller melder det ikke i tide at det har gyldig fravær, eller forlater det rettsstedet uten lov før møtet er slutt, kan det straffes med bøter og pålegges helt eller delvis å erstatte de omkostninger som er voldt. Retten kan også bestemme at et vitne som uteblir uten gyldig fravær, skal hentes til samme eller et senere rettsmøte. Ved gyldig fravær bes vitnet ta kontakt med avsender av stevningen snarest.

Plikt til å møte som vitne ved tingrett og lagmannsrett har enhver. Retten kan frita et vitne som har mer enn 800 km reise med rutegående befordringsmiddel eller 125 km på annen måte, eller en tilsvarende strekning dels på den ene, dels på den annen måte, fra møteplikt dersom fremmøte vil medføre uforholdsmessige ulemper eller kostnader sammenlignet med vitnets betydning for sakens opplysning.

Vitner som møter etter lovlig vitnestevning vil kunne få reiseutgiftene dekket i henhold til Statens reiseregulativ. Ytterligere spørsmål vedrørende dette vil bli besvart ved henvendelse til retten.

Når økonomisk tap er legitimert, kan vitnet tilkjennes dekning for utlegg og tapt arbeidsfortjeneste i den grad det finnes rimelig. Legitimasjon for utlegg og tapt arbeidsfortjeneste (bekreftelse fra arbeidsgiver) samt skattekort må medbringes til rettsmøtet.

Østfold politidistrikt, 9. desember 2010

(stempel)

(bem)

Snr.

De bes **snarest mulig** gi oss beskjed om at brevet er mottatt ved å underskrive på vedlagte kopi og sende den tilbake til oss i vedlagte konvolutt **senest innen 20. januar 2011.**

Dersom vi ikke innen fristen får mottakskvitteringen i retur vil vedlagte dokument(er) bli forkynt for Dem på bopel eller arbeidsplass av lensmann/stevnevitne.

Hvis De har spørsmål angående denne forkynning kan De ta kontakt med vårt kontor over telefon 69302500 eller ved personlig henvendelse.

Stevning til å møte som vitne i hovedforhandling **tirsdag 22. mars 2011 kl. 10.00** - mot
erkjennes mottatt.

.....
(sted) (dato) (evt. verges underskrift(er))

Vennligst oppgi følgende:

Tlf. privat: Tlf. arb.: Mobil:

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Liv Finstad
Institutt for kriminologi og rettssosiologi
Universitetet i Oslo
Postboks 6706 St. Olavs plass
0130 OSLO

Vår dato: 24.02.2010

Vår ref: 23515 / 2 / RKH

Deres dato:

Deres ref:

KVITTERING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 22.01.2010. All nødvendig informasjon om prosjektet forelå i sin helhet 22.02.2010. Meldingen gjelder prosjektet:

23515	<i>Et trygt vitne er et godt vitne</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Universitetet i Oslo, ved institusjonens øverste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Liv Finstad</i>
Student	<i>Lena Longva-Stavem</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstiller kravene i personopplysningsloven.

Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeeskjemaet, korrespondanse med ombudet, vedlagte prosjektvurdering - kommentarer samt personopplysningsloven/-helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_stud/skjema.html. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://www.nsd.uib.no/personvern/prosjektoversikt.jsp>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 15.06.2011, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Bjørn Henriksen

Ragnhild Kise Haugland

Kontaktperson: Ragnhild Kise Haugland tlf: 55 58 83 34
Vedlegg: Prosjektvurdering
Kopi: Lena Longva-Stavem,

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrre.svarva@svt.ntnu.no
TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmaa@svt.uit.no

Utvalget består av ca. 400 tidligere vitner i straffesaker, med unntak av vitner fra volds- og sedelighetssaker. Utvalget trekkes fra offentlige rettsbøker, og studenten oppretter selv førstegangskontakt med utvalget. Det forutsettes at taushetsplikten ikke er til hinder for opprettelse av førstegangskontakt.

Opplysningene samles inn gjennom postale spørreskjema. Innsamlede opplysninger registreres på privat PC, og Personvernombudet legger til grunn at bruk av privat PC er i tråd med Universitetet i Oslo sine rutiner for datasikkerhet.

Utvalget får skriftlig informasjon om studien, og de som ønsker å delta samtykker ved å fylle ut spørreskjema. Personvernombudet finner informasjonsskrivet mottatt 22. februar 2010 tilfredsstillende.

Personvernombudet finner at behandlingen av opplysninger om de som samtykker til å delta kan hjemles i personopplysningsloven § 8 første alternativ (samtykke).

Når det gjelder de som ikke samtykker til å delta, det vil si de som ikke besvarer spørreskjema, skal opplysninger innhentet i rekrutteringsøyemed anonymiseres innen 1. august 2010. Personvernulempen for denne gruppen reduseres ved at det kun behandles personopplysninger i en kort periode, at dette utelukkende er opplysninger som er offentlig tilgjengelig, og at omfanget av opplysninger er lite. Behandlingen av opplysninger er nødvendig for å kunne rekruttere deltakere til studien som vurderes å være av allmenn interesse. På bakgrunn av dette finner personvernombudet at behandlingen av personopplysninger om de som ikke samtykker til deltakelse kan hjemles i personopplysningsloven § 8 d).

Senest innen prosjektslutt, 15. juni 2011, skal innsamlede opplysninger anonymiseres ved at navneliste/koblingsnøkkel slettes og eventuell indirekte identifiserende bakgrunnsopplysninger slettes eller omskrives slik at det ikke lenger er mulig å føre opplysningene tilbake til enkeltpersoner.